

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
OKRESU NOVÝ JIČÍN SVAZEK **19**

600 LET OBCE TÍSKU

Adolf Turek, František Schwarz

Jihovýchodní Opavsko, jehož součástí je i Bílovec se svým okolím, vstupuje do dějin značně pozdě, neboť nejstarší listinné zprávy o této oblasti se objevují až ve 13. stol. Týkají se Pusté Polomi (1238), Skřipova (1271), Lubojat (1276) a Velké Polomi (1288).¹⁾ České osídlení tohoto území probíhalo ovšem již ve 12. stol., avšak jeho postupu bránilo tehdejší silné zalesnění kraje, o němž svědčí dochované místní názvy vsí Pustá a Velká Polom, Hrabyně, Paruba, Březová, Pořaho, Leskovec aj.²⁾ A přestože neexistuje žádný písemný doklad, lze oprávněně předpokládat, že do této doby spadají i počátky Tisku, který má půdorys návěsní a pluzinu dělkovou. To se vyznačuje tím, že celý katastr se rozpadal na několik velkých tratí (honů); v každém z nich měl každý rolník kus pole. Avšak tratě, které přiléhaly přímo ke vsi, byly rozděleny na rovnoběžné pásy, navazující na jednotlivé rolnické usedlosti.³⁾ Tento sídelní typ je příznačný pro vsi, které vznikaly koncem 12. a v 1. pol. 13. stol. Místní jméno Tísek se odvozuje v nejstarší vlastivědné literatuře od výskytu mnoha tíšů.⁴⁾ Nejstarší název se vyskytuje v písemných památkách psaných německy, příp. latinsky poprvé r. 1377 ve tvaru Caisk.⁵⁾ 1606 Czeiske, Czagskey, Seiske.⁶⁾ 1696 Zeyske, v 18.—20. stol. ve formě Zeiske; v českých písemnostech od 15. stol. vždy ve tvaru Tyesek, Tísek. Pravděpodobněji je výklad, že název je odvozen podle prvního majitele nebo zakladatele vsi, který se nazýval Cíš, Česek, Těsek, případně Těšik, na což by mohlo ukázat i jméno sousedních Těškovic.⁷⁾

Prvý a dosud nejstarší známý písemný doklad o Tisku pochází z r. 1377. Tehdy patřilo půl vsi Václavu z Křovač, druhá půlka s největší pravděpodobností jako dědičný statek vsi Slatině, která však sama z větší části byla lánem panství fulneckého.⁸⁾ Díl pánů z Křovač získal pravděpodobně v první třetině 15. stol. Beněš z Deštného. Po něm jej zdědila jeho dcera Markéta, která dala se souhlasem opavského knížete Václava r. 1439 zapsat do opavských zemských desk Tísek a Slatinu, kterou zdědila po svém otci, svému chotě Janu z Viesiny.⁹⁾ Ten prodal téhož roku 2 lány v Tisku Kláze z Pohořílek (provdané poprvé za Jindřicha z Bítova, který ji r. 1432 zapsal na vsi Bítově 100 kop věna, podruhé r. 1439 za Smila z Ledčnice) a jejím dědicům. Klára vzala pak všechny své děti z obou manželství za společníky na celý svůj majetek a po roku 1450 získala i ves „Lhotku nad Bravantici“ (u Lubojat).¹⁰⁾ Avšak r. 1467 Jolavali Václav z Prahy a Ludmila z Jemnice Klářina syna Hanuše z „Byetova“, patrně o aluh 100 kop z „Tyesku“ a z dědictví činili si patrně nárok po svých předcích na tento díl vsi; dále žalovali jeho ženu či sestru Kateřinu z 200 kop z otadního dílu Slatiny. Jak tato pře dopadla, nevíme, ale dosavadní majitelé zřejmě své jmění udrželi, neboť Hanuš učinil bez překážky r. 1470 sstupek (spojení majetku) na veškeré své jmění se svým bratrem Václavem a r. 1472 s dalším příbuzným Alšem z Bítova. R. 1484 zapsal své druhé ženě Magdaleně z Komic 500 zl. věna na Bítově a Lhotce se dvorem. Zil ještě r. 1498 a přikoupil krátce před smrtí i druhý díl Tisku, který od 14. stol. stále patřil ke Slatině, ale ke vkladu kúpu do zemských desk opavských pro jeho úmrtí už nedařilo. Teprve r. 1505 intabuloval Mikuláš Slatinský ze Studénky „tu stranu v Tisku, kterouž prodal nebožtiku Hanuš Bítovskému i s příslušenstvím, Václavovi z Bítova.“¹¹⁾ Václav, který byl synem nebo synovcem Hanušovým, pustil r. 1513 Tísek a Lhotku Jindřichovi z Děhlyova; prodej zřejmě nevesel v platnost, neboť r. 1519 vložil Václav z Bítova na Vladěnině do opavských zemských desk své vsi Bítov

Na první straně obálky:
Údolní tok Odry u Spálovského mlýna

Na čtvrté straně obálky:
Luční les Bažantnice u Studénky

Foto: Richard Burda

a Lhatku s terzí, dvory a příslušenstvím panu Václavovi z Fulštejna k panství biloveckému.¹⁷⁾

Po Václavově smrti r. 1519 spravoval bilovecké panství s vesnicemi jeho příbuzný Ojil z Fulštejna až do r. 1532, kdy se ho ujali jeho synovci Mikuláš a Hanuš a po Mikulášově brzké smrti také Václav, který je uváděn k r. 1529 jako zemský hejtmán vévodství opavského v Opavě. Ojil z Fulštejna přivlastnil v r. 1529 k biloveckému panství statek Jistebník a Hanuš s Václavem v r. 1536 Bravíně. Fulštejnové, kterým se podařilo vytvořit na Bilovecku pozoruhodně feudální panství, se pokusili v okolí Bilovce o otevírání stříbrných dolů, avšak černejší s nezdarem. Přes poměrně velké jmění a významné politické postavení byli nuceni zastavit své státky věřitelům a v r. 1543 prodal celé bilovecké panství i s vesnicemi Janu Oderskému z Lidelova, který však již v následujícím roce zemřel. Protože jeho nejstarší syn a dědic Jaroslav byl v Břevčovicích v r. 1548 zavražděn, spravoval panství za nezletilého dědi Petra a Václava zemský hejtmán. Jím bylo ve prospěch nezletilých dědiců bilovecké panství patrně v r. 1552 prodáno za 18 tisíc zlatých příslušníku významného rytířského rodu Mikuláš Pražmůvi z Bilkova.¹⁸⁾ S radem Pražmů, který se přiklonil k luterské reformaci, vstoupilo panství do složitější období politických a náboženských konfliktů konce 15. a poč. 16. stol., jež vrhly noše země a tehdejší Evropu do víru třicetileté války, která těžce postihla také Bilovec a jeho okolí. Za Pražmů nastal na panství a v Bilovci významný hospodářský rozvoj, vzestup cechovní řemeslné výroby sukna a plátna. Projevilo se to i ve výstavbě města, neboť z r. 1576 pochází dnešní budova zámku, z r. 1593 věž kostela a z r. 1615 městská radnice.¹⁹⁾ V Bilovci se prosadila luterská reforma, která zaslouha i okolní vsi. Základem hospodářské moci a hlavním zdrojem příjmů bilovecké vrchnosti byly nejen jejich dvory, ale především dáždní poddanské povinnosti sedláků, zahradníků a chalupníků. Rozsah a výše povinností poddaných na biloveckém panství známe z opisu urbáře polozeného za Karla Pražmů v r. 1606 a obsaženého v knize zápisů a opisů biloveckého panství z r. 1612, která je uložena ve Státním archivu v Opavě ve fondu Velkostatek Bilovec pod sign. č. 5. Dochovaný opis urbáře obsahuje vedle soupisu poddaných sedláků, zahradníků a chalupníků též soupis nemovitého majetku vrchnosti, jejich peněžních a naturálních rent a příjmů, povinnosti a robot poddaných v Bilovci a vsích Rodatíně, Velkých Albrechticích, Bravíněm, Tisku, Slatné, Bitově, Lubojatech, Lhatce a Jistebníku, jež byly tehdy součástí biloveckého panství.

V uvedeném opisu urbáře je doložen také první známý popis obce Tisku, povinnosti jejích poddaných a vrchnostenských rent plynoucích do pokladny biloveckých Pražmů.

Největší ušedlostí v Tisku bylo svobodné zákupní fojství (o 2 lányech), které bylo povinná platem za výcep piva o věnocích 1 zl. 12 gr., platem za hlásku a stejnou dávkou a sv. Janě místo lunky, konečně při prodeji rychty musil nový majitel zaplatit 10 $\frac{1}{2}$ kupní ceny vrchnosti. Rychty se prodávalo tehdy za 430 zl. Vláchni poddáni, totiž foj. 20 celaláňků, 1 zahradník a 3 chalupníci, odváděli dohromady o sv. Jiří dědičné činže 14 zl. 27 gr., o sv. Václavu 17. zl. 12 gr. a vřškovických a žebřákovských luk a pastvín 27 zl. 21 gr. ročně (obě tyto vsi byly tehdy pusté), o sv. Martině platili místo hlásky na biloveckém zámku 5 zl. 9 gr., dále 100 slepice či kurota nebo místa toho 3 zl. 18. gr. a 21 rolníků navíc po 1 slepici; konečně vláchni poddáni odváděli ročně dohromady 300 vajec v ceně 20 gr., celkem tedy 71 zl. 23 gr. ve stříbrném ročně. Za běžné, dočasné platy se považovaly platy z polí na pustých Vřškovících 10 zl. a za oděr dřeva, právo pastvy a žití trávy v panských jedlových a lipových lesích Pasíce, Mníšim a Zajčkovci 120 zl.

Fojt předsedal obecní samosprávě, soudil menší provinění, prostředkoval mezi poddanými a vrchností, vybíral daně veřejně i platy pro vrchnost, dozíral na poddané při robotách a na hospodaření hajných v lese a dbal na pořádek ve vsi, což bylo oceněno na 2 zl. ročně. Od výkonu robot byl však osvobozen. Ze 20 ušedlých rolníků

již byl 9 povinná sěci kosou obilí nebo trávu 2 dny v týdnu za jídla a pití, nebo ukládati obilí; dále každý rolník byl povinen dovážet dle potřeby 2 fůry stavebního materiálu, paliva či potravin na zámek v Bilovci, a to jednu místo hlásky, druhou za právo pastvy ve vřškovických lesích. Fůra byla oceněna na 3 gr., tedy 40 fůr za 3 zl. 12 gr. (1 sl. = 36 gr.). Vláchni usedlí kromě fojty byli dále na jaře a na podzim povinni 1 den stříhat ovce, což bylo ceněno po 2 gr. (1 sl. 12 gr.). Dále museli posézt jednu velkou louku pod zámek za snídání a za pivo. K povinnostem poddánských patřilo také nahánění zvěře na panských hanech, dovolení stavebního materiálu ke všem vrchnostenským stavbám na panství a týdek k plátům u bitavského dvora, který musel podle potřeby pomoci i oplátní. Čistili též kus strouhy u hoteckého mlýna. Každý ptáček z čihadla odváděl vrchnosti „kapu zdatných ptáků“.

Naturální a robotní povinnosti byly oceňovány proto, že v případě jejich neplnění vrchnost požadovala peněžní úhradu. Pro srovnání uvádíme výši ročních rent z Velkých Albrechtic, kde bylo k r. 1606 46 selských ušedlostí, 3 zahradnické a 2 chalupnické a 3 mlýny. Roční příjem z této vsi činil 443 zl. 16 gr.

Z uvedených hodnot peněžních a naturálních rent a vykonávaných robot bilovecké vrchnosti dle urbáře z r. 1606 je zřejmé, že hlavním zdrojem feudálních příjmů byla vykořisťování poddanského venkovského lidu a městského obyvatelstva. Urbář z r. 1606 je pro nás důležitý tím, že ukazuje rozsah a výši poddanských povinností na biloveckém panství před třicetiletou válkou, která svými politickými a hospodářskými následky postavení venkovského lidu později zhoršila. Z tohoto pohledu mají uvedené povinnosti řídkých poddaných přes jejich zračnou výši ve srovnání s neúnosnými povinnostmi po třicetileté válce stále ještě přiměřené rozměry. Odrážejí se v nich patrně ještě poddanské poměry 16. stol., kdy přes probíhající koncentraci feudálního velkostátu a utváření poddanských povinností a robot nedošlo feudální vykořisťování a útlak poddaného lidu na biloveckém panství takového stupně jako v 2. pol. 17. stol. a ve stol. 18. za Sedlnických z Choltic. Z doby Pražmů není na biloveckém panství zpráv o stílnostech, nepokojích a sporech poddaných s vrchností, jak tomu bylo v dobách pozdějších.

Po smrti Bernarda Pražmů v r. 1600 zdělili bilovecké panství Vilém, Šebor a Karel. V r. 1604 získal při dělení tohoto dědictví město Bilovec a panství s 363 poddanými Karel.

Jeho zásluhou se v následujících letech do českého stavovského povstání stal Bilovec dočasně politickým střediskem opavského a místem odporu proti rekatolizační politice Karla z Lichštejna, který byl v r. 1614 dosazen Habsburky proti vůli evangelické a katolické šlechty na knížecí stolec opavský. Za této situace prohlubující se politické krize, kdy bylo nutno hájit práva nekatolíků a autonomii knížectví, vedl Karel Pražmů jako představitel evangelické šlechty Opavsku většinu politických jednání a sporů. Na bilovecký zámek byla svolána zasedání zemského sněmu, z nichž bylo přijato důležité rozhodnutí a protesty proti císaři Matyášovi o městu Opavě. Na biloveckém zámku byla v l. 1604–1608 a 1614–1620 uložena opavská stavovská privilegia a zemské desky, jejichž ochrana byla v těchto nejistých časech svěřena Karlu Pražmůvi. Avšak události následující po českém stavovském povstání a bitvě na Bílé hoře v listopadu 1620 přinesly natim zemím a našemu kraji dlouhodobý úpadek a rozvrat třicetileté války, jejíž nízké následky postihly se vši krutostí také město Bilovec a okolní vsi. Karel Pražmů prokázal odvůdňovanou statečnost a prozřetelost. Zůstal neoblomným odpůrcem Habsburků a protireformace, avšak nedařilo se jí postupného rozhodnutí exekuční komise, která zasedala v l. 1629–1631 v Opavě a jejíž výrokem bylo bilovecké panství Karlu Pražmůvi posmrtně zkonfiskováno pro jeho podporu protihabsburskému odboji v l. 1618–1620 a dánskému vpádu v roce 1627.²⁰⁾

Válébné události postihly Bilovec a okolní vsi na začátku třicetileté války, již v r. 1620 zde plenila císařská vojska, po nich vojska královské markraběte, jež byla

vystředěná v r. 1622 opět císařskými. V r. 1624 se i Biloveckem přehnal kozácká vojska litovčků a v l. 1626—1627 obsadila Bilovec a okolí vojska dánská a protestantská vojska výmarská. Po jejich odchodu a znovudobytí Bilovce císařskými zbyly zde trosky a spoušť. Jen v Tisku zůstalo v r. 1628 z celkového počtu 25 usedlostí (fojství, 20 sedláků, 1 zahradník a 3 domkáři) po zmíněných válečných událostech 8 pustých gruntů. A stejně ničivé postihly město a okolí vsi vpadý Svědů v r. 1643 a v l. 1645—1646. Těžké válečné škody, vysoké kontribuce a daně, zadluženost, bída, hlad a morové epidemie dolehaly ještě celé došlé desítky na bedra ujařeného venkovského lidu. Nastalo údobí vystupňovaného feudálního útlaku, protireformace a germanizace.

Zkonštruktované bilovecké panství Karla Pražmy, odhadnuté exekuční komisí na 71 456 tolarů, se dostalo do zástavy nově katolické vrchnosti, Hedvice Seifersdorferové, prované požádají za Jindřicha Vilimovského z Kojkovic. Za této vrchnosti nastal tvrdý útlak poddaných a již v r. 1637 byl sepsán nový urbář rozlišující výrazně jejich dasavadní povinnosti a roboty. Opakující se protesty a stížnosti poddaných, hlavně albrechtických, proti Jindřichu Vilimovskému a vládky mojetkoprávní spor, který proti němu vedla dcera Karla Pražmy Bohunka Alžběta, vedly nakonec k tomu, že bilovecké panství bylo odňato Vilimovským a přiznáno Bohunce a jejímu manželovi Václavu Zikmundu Sedlnickému z Choltic. Vlastnictvím Sedlnických zůstalo toto panství téměř 300 let až do r. 1945.

V nelibostném útlaku poddaných a ve zvyklosti robotních povinností pokračovali v řídkých časech po třicetileté válce jak Václav Sedlnický, tak jeho nástupci. Na biloveckém panství došlo k dalšímu zvýšení robot v r. 1672.¹²⁾ Výrazně rozšíření poddanských povinností ve srovnání s urbářem z r. 1606 z dob Pražmy přinesl nově pořázený urbář z r. 1696. V něm jsou vedle celého popisu panství, města a předměstí Bilovce popsány mnohem důkladněji než kdykoliv dříve též jednotlivé vesnice panství a poddanské povinnosti.

Dle tohoto popisu z r. 1696 žili ve vsi Tisku fojt, 19 celodáňků, 2 polodáňků, 3 zahradníci a 4 chalupníci. K povinnostem fojta přibývalo proti roku 1606 obstarávání sístozích záležitostí, dále musel fojt inkantovat jen nápoje prodané vrchností a dořizovat nad tím, aby se ve vsi nepily alkoholické nápoje kupované odjinud, přivážet z Uher vrchnosti ročně sud vína za šel ovsu nebo místo toho zaplatit 10 tolarů, chovat panského psa nebo místo toho zaplatit 1 tolar ročně.

Gruntovní činž platil fojt a sv. Jiří, a sv. Michalu 1 tol. 24 gr. 1/2 h., a tolik a sv. Martině za hlásku, dále 2 slepice. Celodáňci platili a sv. Jiří 16—32 gr. a o sv. Michalu 20 gr. až 1 tolar, a sv. Martině za hlásku po 9 gr. 4—6 slepic (po 3 gr.). po 12 vejcích za 1 gr. 3 hal. a každý odváděl kus přize nebo místo toho 9 gr. Polosedláci platili zhruba polovic, ale přizí dávali jako celodáňci. Zahradníci platili na obo termíny po 7 gr. 6 hal. (a další platy z příkopových rálí u Křížince a na Záhumeníku), za hlásku jako polosedláci, dále 2—4 slepice, po 8 vejcích a předli po kusu přize: chalupníci platili stejně jako zahradníci, ovšak dávali jen 2 slepice. U platu pozorujeme za 90 let celkem jen neveliké zvýšení a změny platebních termínů. Zato značné stouply roboty. Rolníci, kteří měli koně, museli na panských dvorech zorat, zvláčet a zasít každý po 3 prutech.¹³⁾ práce se měly konat jednou osobou a potažem denně kromě neděle, a to od východu do západu slunce. Z panských luk pod Velkými Albrechticemi měli každý svěť lůru sena, dále dovážet stavební materiál ke stavbám, klády na pilu. Do vzdálenosti 8 mil (64 km) museli vozit na prodej vrchnostenské ryby, obilí a dřeva; teprve nad tuto vzdálenost dostávali plat. Tuto práci konali i ti, kteří se robot vykupili; taková poddání museli též ročně přivést 5 fůr ole potřebné do vzdálenosti 3 mil a 8 dní ve žních ukládat společně se zahradníky a výměnkáři na panskou sýtku. Z robot nevykupovaní rolníci museli ve dnech, kdy se nevyžadovaly roboty jízdit, robotovat pěšky jednou osobou, tj. stříhat a koupat ovce, chodit na lov se silami, sušit a skládat seno a obilí, nakládat a rozmetat hnůj a sta-

vět platy a hráze. Zahradníci robotovali každý jednou osobou pěšky po celý rok, chalupníci 2 dny v týdnu, a to zdarma. Dole chalupníci měli panské obilí za sedmáctý snop a sloužili po řadě jako poslové; z každé míle cesty dostávali 1 krejcar. Výměnkáři pomáhali jednou osobou ve žních 8 dní v roce; bylo jich tehdy v Tisku 19. Výkup z robot, ovšem jen dočasné a za drahé peníze, byl možný. Celodáňci se mohli vykupit za 10 tolarů, polodáňci za 5 tolarů ročního platu, a této možnosti využili prakticky všichni sedláci, zahradníci i chalupníci, aby nemuseli robotovat denně, takže z celkového ročního výnosu vsi Tisku ve výši zhruba 306 tolarů činil výkup z robot 210 tolarů, tedy skoro 69 % Avšak nové třeba, pokud a odměti (práce vrchnosti na majetek bezdětných usedlíků) zůstávalo biloveckým pádnům stálo. Poddání mohli pást dobytek a brát trávy k plátnům z lesů u Mostovce a Křížince; z těchto lesů, podobně jako z Dobrkevoce a ze Záhumeníku si kupovali dřeva. U Výskovic, které v této době byly znova osídlovány, stál rozsáhlý ledov les.

První jména obyvatel Tisku jsou známá až ze 17. stol. Sice již z r. 1557 je dochován záznam, že Mikuláš Tvorkovský z Kralova, pán na Pusté Palomí, probral fojtu Adamovi v Tisku hrdlo a levou ruku, ale fojtovo přijmení uvedeno není. Jméno schází také v zprávy z r. 1686, podle níž téžkovští poddání ubili kyjí fojtova syna.¹⁴⁾

Podle zápisů v nejstarších státních farních matrikách jsou doležení v Tisku v letech 1642—1665 jména Chovanec, Zahradník, Jedlička, Kalaf, Vodka, Dluhaš, Rychtář, Heinz, Greeký, Bakula, Ondráček, Monták, Polák, Klepich, Wieský, Zurek, Rokyta, Frška, Vojda, Hrubý, Šlakovský, Pavelek, Nováček, Urbáček, Lubojacký, Blatný, Fajka, (Sucho)lazecký, Šubka, Pudich, Símek, Reha, Konečný, Lhotský, Bíhel, Kubica, Vavrečka, Nikel; fojtem v l. 1642 až 1656 byl nějaký Galus, v r. 1658 Tiskovský.¹⁵⁾ Koncem 17. stol. majitelé domů nesli jména Cervenka, Dluhaš, Feylhauer, Háček, Havelek, Jedlička, Kubečka, Kunze, Lozecký, Mahel, Nickel, Richter, Ruppel, Schubel, Tiskovský, Vařecha, Večerák. Fojtství vlastnila rodina Rokyta.¹⁶⁾ Několik německých jmen ukazuje na příchil osídlené německých vsí biloveckého panství na gruntky zpuštělé za třicetileté války, zejména z Velkých Albrechtic.¹⁷⁾ K r. 1712 byla zde většinou stejná jména; přibývala však přijmení Kučera, Šonek, Vidlák, Damovský, Přil, Balner, Lubojacký, ubyla Ruppel, Kunze, Cervenka, Schubel, Vařecha, Večerák.¹⁸⁾ Do r. 1723 přibývala jména Lech, Reichel, Fröhlich, Brack, Kříž, do konce 18. stol. Barvík, Riesz a Stanovský, do r. 1820 jména Böhml, Lindovský, Plevan, Satka a Výtisk.

Poddanské povinnosti i státní daně se ztvězovaly i v průběhu 18. stol. Přestože výnos z polí podle nejstaršího slezského katastru k r. 1723 byl poměrně nevelký a v obci bylo jen 35 chomvých krav, 145 ovcí a 5 chomvých svínů, stouply do r. 1738 poněkud platy, a to fojtovi více než o 3 toлары, u sedláků obnásněly 1—2 toлары ročně a 2—6 slepic, u ostatních poddaných nečinily ani 1 tolar ročně. Velký rolník Pavel Tiskovský odváděl však 9 slepic. Rolníci byli tehdy rozděleni na 18 celodáňků, jednoho tříčtvrťáka, 2 polodáňky a 7 robotných chalupníků. Panská roboty byla upravena tak, že celodáňci robotovali ročně 70 dnů, polodáňci 35 a tříčtvrťáček 33 1/4 dne čtyřspřežím. Ostatních chalup bylo 34. Naturální dávky zůstaly zcela beze změny. Avšak daňová indikace činila 369 tolarů, takže stouply odváděti ročně obyvatelé o 60 zl. více než vrchnosti. Připočteme-li k tomu ještě desátky farářů a menší přírůžky na potřeby obecní a zemské, zbylo rolnictvu po zaplacení čeledě a nutné údržby usedlosti sotva na skromné jídlo a ošacení. Na zlepšení hospodářství nebylo ani pomyslení.

Poddanské poměry se na biloveckém panství podstatně zhoršily za Václava Karla Sedlnického z Choltic, který zdědil panství v r. 1731 a za vládky o dědictví habsburské v l. 1740—1745 a 1756 až 1763. Tehdy vládli po celé desítky nejvrdší útlak. Stupeň vykořisťování a všemožného vydírání poddaných dosáhl, jak ukazuje velká zadluženost té doby, patrně svého vrcholu. Drastické dokladem tohoto neúctěného stavu jsou stížnosti Lubojack, Bítova, Tisku, Lhotky a dalších vsí biloveckého panství podané v r. 1762 nejvyššímu patrimoniálnímu úřadu a v některých případech i zemské vládě v Opavě.¹⁹⁾ Tehdy, kdy byla již zrušena nendávidné nevolnictví, si poddání

zmiňovaných obcí stěžovali siče ježů na neúměrně vysoké povinnosti vymáhané Sedlničkami, především však na staré kvívdy, jichž se na nich vrchnost dopouštěla v těžkých dobách nevolnictví. Hlavním bodem těchto stížností bylo zabírání některých selských pozemků, příp. jejich nuceně výměna o připojení k panským dvorům.¹⁰⁾ V těchto dobách přibývaly poddaným četné další povinnosti a úkony.

Tak do r. 1768 přibývala fajtova povinnost doprovázet v nebezpečných časech na koni a vohodě zbraní na stávu a obrok vrchnost z Bilovec do Opavy a zpět a dva dny ročně za plat a pivo dožít na stříl a koupel avci, za což byli fajtovi sítci osvobozeni od dvorské služby. Rolníkům vzrostla poněkud dávka slepic a vovec a byl jim znovu vyměřeny z každé selské usedlosti roboty jednou osobou denně po celý rok dvouprázdním na obdělání panských polí nebo po blízké i daleké řůry, event. místo robot posetím roboty pěší, a to jednou osobou od 7 hodin ráno do západu slunce a ve žních ještě dále: v pole dne měli dvě hodiny, a svatočn půl hodiny přestávku, přičemž ve žních dostávali trochu piva. Jiné přeli náhradní roboty byly narovány v lese půl sáhu dřeva nebo v lomu půl sáhu kamene na den, z panských luk pod Velkými Albrechticemi musel každý rolník odvézt 1 fóru seno či otavy. Zahradníci robotovali bezplatně každý čtyři dny týdně jednou osobou po celý rok, 3 starých chalupníků po dlece dnech, 17 nových chalupníků a 3 podruží po 2 dnech týdně. Všichni museli podle potřeby chodit na panské hony a jejich sítci sloužili každý 3 léta v panských dvorech, dále odváděli podle velikosti usedlosti při jejich prodeji pevně stanovený díl (průměrně 5—6 %); celá obec musela odvést a vyčepovat od židovského nájemce panské paliny 2 vědra a 20 mázů kořalky ročně a při obnovení obecní rady zaplatit 2 1/2 tolarů a zakoupit čtvrtinu panského piva. Zato se dávalo poddaným zdarma či levně stavební dřevo. Remeslníci odváděli plat z provozování řemesel.

Služby, které vrchnosti i státi žádati od poddaných, byly tak nesnesitelné, že ve Slezsku r. 1766 vypuklo povstání. Císařovna Marie Terezie byla nucena v zájmu státi přistoupit k jmenování tzv. úborádních komisí k zákonnému stanovení poddanských povinností. Sedláci v Tisku na č. 2, 4, 6, 8, 11, 12, 14, 15, 18, 20, 24, 27, 28, 30, 32, 33, 37, 40, 42, 44, 45, 46 a zahradníci (velcí chalupníci) č. 23 a 39 byli všichni zakoupeni. Platy peněžité i naturální se v nich výrazně nezmenšily; roboty byly sníženy u 22 sedláků na 127 1/2 dne ročně dvouprázdním a 1 osobou pěšky, dále jednou osobou po 3 dnech hlásky a lovu, 2 chalupníci po 1 1/2 dne týdně a podruží jeden den týdně po celý rok 1 osobou pěšky.

Tisíceci dminikalistů, jejichž pozemky i domy byly na panském, měli robotovat 4 dny v týdně jednou osobou. Vykoupili se siče z této povinnosti, ale přesto jim zůstalo 16 dní pěších robot do roka. Platy peněžité byly u č. 19 5 zl., a u č. 39 dokonce 12 zl. ročně na peněžích, a 32 vovců. Státní daně platili však přes 3 zl. měsíčně. Staré chalupy dminikalistů č. 7, 9, 17, 23, 34, 36 robotovaly 3 dny, nové chalupy č. 3, 5, 16, 19, 21, 25, 29, 31, 35, 41 43, 47 po 2 dnech týdně, ovciak č. 2 robot v naturálních i peněžích a ostatní daně odváděli neveliké. Bylo však možno se z robot vykoupiť za plat a za závazek 12 dnů ročně práce na panském. Pěší roboty podruží, zahradníků a chalupníků sestávaly z mláčen panského obilí za čtrnáctý snop ve dvoře ve Vějkovicích, zmarovásidlených též před rokem 1700, nebo v Bitově, dále z prací pokryvočských, setí obilí, oprav plátů a přikopů, lovu a z chazení s posestřimi.

Ačkoliv po velkých poddanských bouřích v Čechách a na východní Moravě v r. 1775 byla v rámci nových úprav snížena podruží roboty jednou osobou ročně na 13 dní, mohlo se podle potřeby žádat od nich práce naneyvíš tři dny v týdně, ale za pevně stanovený plat 7—15 kr. denně. Také sítci dostávali pak plat za službu ve dvorech. Tento stav pak potvrdil s malými změnami do zrušení robot a ostatních poddanských povinností v r. 1848 za částečnou náhradu vrchnostem; bohužel operáty o sřazování i robot se pro Tisek nedochovaly. Je však známo, že na Bilovec, hlavně v Lubojatech, Bitově a Velkých Albrechticích odprávní poddaní vykonávat roboty již v letech

1846—1847. Proti těmto všim byla biloveckou vrchností povolána z Opavy vojsko, které nutilo poddané k výkonu robot hrabami a násilím.¹¹⁾

Z r. 1842 pochází také prvý podrobnější úřední popis vsi Tisku.¹²⁾ Žilo tu celkem 89 rodin, z toho 64 zemědělských, 2 řemeslnické a zemědělské, 2 řemeslnické a 21 nádenických u rolníků. Výživa obyvatelstva se skládala z moatných jidel, chleba, luštění, mléka, sýra, zelí, brambor, maso se jedlo jen v neděli, o svatočích a o žních, hlavně drůbež, zčásti se kupovalo i od řezníků. Pilo se voda a nadmíru kořalky. Na velkých hospodářstvích měli čeledína o 2 děvečky. V obci se choválo 46 koní, 29 volů, 230 kusů hovězího dobytka, 120 ovcí a 180 vepřů. Na polích se pěstovalo žito, ječmen, oves, brambory, len, jetel, hrách, zelí a jen výjimečně letní plánice. Jen čtyři domy byly z kamene a kryté šindelem, ostatní byly ze dřeva a s doškovými střešami. Z vřie zmíněných řemesel byl tu r. 1803 m. j. větný mlýn, jehož majitel Josef Nosek byl tehdy stáhn pro jakousi výtržnost. V r. 1834 byly zde větváři dva. Obyvatelstvo bylo české, české byly i pomístní názvy, doložené od druhé poloviny 18. stol. — Černý les, Dálný či Dálín, Díl, Dobřkovec, Hůrka, Jamnice (Jamník), Křížnice, Kút, Mostkovec, Na dílech, Náplotky, Náhlkovec, Přede vsí, Pustý Křížinec, Rožkovec, Štípa, Úsočí, Vesnice a Záhumeník. V některých traticích byly panské lesy o 34 jitrech, sestávající většinou z břiz a buků, a malé selské lesíky celkem o 37 jitrech, v nichž rostly především jedle, borovice a v menším množství břízy. Panská vládnost v katastru 58 1/4, obec 25 jiter půdy.

V čele obecní samosprávy stál do poloviny minulého století fajt, jakolito držitel největší usedlosti ve vsi (63 jiter = 37 ha). Dále bylo valeno z obce 6 příseďníků, z nichž jeden jakolito zůstuce fajtův měl titul purkmistra; po dobu, co zůstal tuto funkci, měl úlevy od robot. Kromě fajty uměl psát v této době sotva jeden člen rady. Stará obecní pečť měla znak rodiny Sedlničků (zavinutou stielu) a opis původně latinsky PAGUS — otisk pečťe je však z poloviny rozdroben. Ten byl nahrazen v druhé čtvrtině 18. stol. opisem německým GMS. Je však zajímavé, že na originál tisícového josefinského katastru byla r. 1787 přitížena pečť sousedního Bitova. K r. 1820 se užívalo pečťe se znakem ruhačů a opisem Siegel Zeiske Gemeinde. V r. 1775 byly založeny pozemkové knihy pro obec, psané v té době německy, které jsou nyní uloženy ve Státním archivu v Opavě. R. 1812 byla zbudována společná sřeka. Úrody byly proti dnešku slabé, zavimě zůstalým trojnásobným hospodářstvím (ozim, jař, úhor), nedostatkem hnojiva a nedokonalým obděláváním půdy, protože pro roboty na panském zřbo jen málo času na vlastní polnosti. Pro zajímavost lze dodat, že počátkem 19. stol. bylo spojení se světem pro neschůdnost cest velmi špatné a že nejbližší pošta sídlila ve Velké Polomi.

Počátkem 19. stol. došlo k odřizení Tisku o Vějkovic od biloveckého velkostatku zřizením samostatného statku Vějkovic o výměře 287 ha, který vlastnilo druhé větev rodu Sedlničků, v jejímž vlastnictví zůstal až do r. 1906.¹³⁾ V roce 1906 zakoupili tento velkostatek i s pozemky v Hrabství David a Izák Klugerové. V r. 1909 se stal majitelem statku Stanislav rytíř Škimut, 1910 Stanislav rytíř Ozmałowski, 1911 Jindřich šl. Bojanowik, 1912 Vincenc šl. Niemałowski.¹⁴⁾ Část pozemků před první světovou válkou odkoupili od tohoto statku i občané Tisku. Zbytek jeho pozemků byl rasprodán po r. 1918.¹⁵⁾

Po správních reformách v r. 1850 se stal Tisek součástí berníha a soudního okresu Bilovec a okresního hejtmanství Opava. V r. 1896 byl přidělen k nově zřizenému hejtmanství v Bilovci a zůstal v rámci tohoto politického okresu (za okupace landratu, po osvobození ONV) do r. 1960, kdy připadl do okresu Nový Jičín.

V 19. a 1. pol. 20. stol. docházelo v obci k poměrně rychlému růstu počtu domů a obyvatel ve sřování se 17. a 18. stol., kdy byl tento vývoj značně pomalý. Jestliže v r. 1606 bylo v obci celkem 25 usedlostí, po více než 100 letech v r. 1712 jich bylo jen 43.¹⁶⁾ k r. 1771 měla obec 313 obyvatel, z nichž bylo 87 děů.¹⁷⁾ v r. 1787 měla 47 domů,¹⁸⁾ v r. 1849 však již 51 domů a 459 obyvatel,¹⁹⁾ v r. 1900 82 domů a 520

obyvatel¹⁴⁾ r. 1930 již 129 domů a 641 obyvatel, v r. 1961 s osadou Karlovice 177 domů a 758 obyvatel¹⁵⁾ a v r. 1970 200 domů a 772 obyvatel.

Obecní samospráva v letech 1849—1918 reprezentovala obecní zastupitelstvo, volené podle zámožnosti ve 3 sborech. Nejchudší vrstvy a všechny ženy byly z volebního práva vyloučeny. V činnosti obecního zastupitelstva je zřejmě úsilí o zřízení samostatné školy v Tisku, také úsilí o zřízení místní kaple a později kostela a o postupnou výstavbu obce a jejich zařízení. Vyplynulo to především ze skutečnosti, že Tisek byl odedávna příslušný k slatinské fari a škole. Tisetskí sedláci platili slatinskému faráři ročně desátek, který činil na ušedlost v 18. stol. 23 měřic rži a ovsy a 20 gr. v penězích, a domkářů jen 15 gr. Z těchto desátků se tisecti vykouplili až po r. 1848. V l. 1864—1865 byla v obci vystavěna kaple, v níž se konaly bohoslužby až do r. 1926, kdy byl po mnohaletém usilování vystavěn kostel sv. Cyrila a Metoděje, vysvěcený tehož roku olomouckým arcibiskupem Prečanem. Vysoký náklad na výstavbu a vybavení kostela uhrázovali po léta občané a společní jej až do r. 1942.

Vlastní školu si obec vydala v r. 1862, v l. 1868—1869 pro ni byla vystavěna budova nákladem 3200 zl. Podle dochovaných zpráv přispívali tisecti již v r. 1642 na školu ve Slatině, na její výstavbu věnovali ještě r. 1785 24 zl. V první polovině minulého století se v Tisku učily děti po domech a dvakrát týdně docházely ke zkouškám do Slatin. V r. 1902 byla škola rozšířena na dvojtřídní a přestavěna. Její další rekonstrukce a opravy probíhaly v r. 1929 a po poškození válečnými událostmi v l. 1945 až 1946.

Poněvadž včejep na lojstří nedostačoval pro schůze a zábavy, byl vybudován r. 1863 obecní hostinec č. 63 za 1300 zl. a v r. 1923 vznikl druhý, K r. 1870 sahají počátky požární ochrany, která byla pro Tisek velmi důležitá, neboť v l. 1843—1933 hořelo ve vsi celkem 15krát a situace byla hrozná zvláště v době nedostatku vody. Řádný hasičský sbor byl ustaven až r. 1888 a po dvou letech byla zbudována hasičská zbrojnice. Ke zřizování větších studní a vodovodu došlo postupně až v l. 1895, 1928 až 1933. V r. 1889 se ustavila Hospodářská besídka pro obstarávání a prodej různých potřeb rolníkům na družstevním základě a v r. 1919 bylo vystavěno i skladiště, jejíž činnost po r. 1945 upadla. V r. 1895 byl otevřen ve vsi první obchod. V r. 1906 vznikla Občanská záložna, jejíž zasluhou se poskytování výhodného úvěru velmi rozšířilo stavební ruch. Po okupaci obce v r. 1938 byla zlikvidována a v r. 1945 obnovena. Zato Odvodňovací družstvo fungující v l. 1910—1914 nesplnilo naděje, které se od něj očekávaly. Naproti tomu Honební společnost z r. 1911 se udržela do okupace a v r. 1946 se znovu ustavila.¹⁶⁾

Během poslední čtvrtiny 19. stol. se začala měnit třídní složení obce tím, že rostl počet dělnictva. Vedle čeledí, nádeníků, stavebních a zemědělských dělníků přibývali jednak dělníci, hutníci a horníci pracující až v Ostravě, kteří chodili jednou za čtrnáct dní domů většinou pěšky, jednak dělníci pracující v průmyslových závodech v Bilovci. Za účast na stávkách a demonstracích v Bilovci byla r. 1890 stíháno 10 mladých dělníků a nádeníků z Tisku a Karlovic ve věku od 17 do 33 let a 6letý nádeník Josef Hahn z Karlovic, kteří byli odsouzeni rakouskou justicí k 3—13 měsícům vězení s postem.¹⁷⁾ Rostoucí třídní uvědomění dělníků se v Tisku projevilo také tím, že již v r. 1905 bylo v obci založeno družstvo Potravní spolek a v r. 1907 sociálně demokratická strana, první politická strana v obci, které se do r. 1914 scházelo v hostinci v Karlovicích.

Do života obce a jejich obyvatel zasáhla negativně první světová válka 1914 až 1918. Z Tisku bylo posláno na bojiště této války několik desítek mužů, z nichž 12 obětovalo své životy za cizí zjomy v této imperialistické válce. Všeobecný nedostatek, bída, hlad a apokalyptičtí se rekvizice potravin usilovaly obyvatelstvo, jehož nenávisť proti rakouským úřadům vyvrcholila v r. 1917, kdy tisecté ženy vynuly z obce vidlemi rekviziční komisí. Je pochopitelné, že porážku a pád Rakousko-uherské monarchie a 28. říjen 1918 — vyhlášení Československé republiky po stoletích nesvobody přijalo

Škola v Tisku

české obyvatelstvo Tisku s nadšením a velkými nadějemi. Tak vznikly podmínky pro další rozvoj obce, jejího politického a kulturního života. V r. 1919 byla v obci založena Čsl. strana lidová a postupně vznikly tělovýchovné organizace Dělnická tělovýchovná jednota a Orel.¹⁸⁾

Obecní zastupitelstvo nově zvolené v obecních volbách 1919 přistoupilo v l. 1921 až 1922 k výstavbě sílnice do Lubojat. V r. 1923 bylo dosaženo toho, že ke katastrofě obce bylo z 274 ha pozemků tiseckých občanů připojeno z katastrof biloveckého 174 ha. V l. 1928—1929 byl v obci vystavěn kostel, byl proveden nákladem 134 tisíc Kčs elektrifikace obce a byla uskutečněna rekonstrukce a oprava školy. V životních poměrech mnoha dělnických a rolnických rodin se v třicátých letech negativně odrazilo těžké sociální důsledky hospodářské krize a nezaměstnanosti. Významný rozvoj zaznamenala v době 1. CSR výstavba rodinných domků a porušování byl také rozvoj společenského a kulturního života v obci. Mnichovská zrada a okupace Tisku německým vojskem 9. října 1938 znamená násilné přerušování tohoto vývoje a pro jeho české obyvatelstvo téměř 7 let fašistického útlačku a nesvobody. Českou obec Tisek postihl stejný osud jako stovky dalších na území tzv. Sudet, jejichž součástí se nedobrovolně stala. Ihned po okupaci byl Němci převzat obecní úřad a správa obce, přes odpor občanů byla zakázána činnost politických stran, organizací a spolků, bylo zavedeno německé úřadování, potlačen český kulturní život a byly odstraněny veškeré české nápsy. Správu obce vykonávali postupně tři dosazení němečtí starostové, kteří v obci bezohledně prosazovali prakticky německého fašistického režimu a usídlením 10 rodin německých přistěhovalců ze Sumavy začali v obci uskutečňovat své germanizační záměry. Primitivní a zasaští němečtí přistěhovalci, kteří osídlili v Tisku veselostí odjaté protiprávní tiseckým občanům, se vůči českému obyvatelstvu chovali zpučně a nepřátelsky. Pro jejich početné potomstvo byla v obci zřízena německá

řídila a německá mateřská škola, které byly dalším krokem ke germanizaci školy a obce. Tamu nepomáhali dosazení němečtí správci školy, kteří neměli ani potřebné pedagogické vzdělání a schopnosti. Potlačení českého společenského a kulturního života, zavedení přídelového systému patřavín a ostatních životních potřeb, povinné dodávky zemědělských výrobků, posílání občanů na nucené práce do Německa, perzekuce a šikanování občanů pobuřovaly české obyvatelstvo, u něhž čím dále tím více rostla nenávisť a odpor vůči německému fašismu. Jakýkoliv projev odporu byl však okupanty stíhán a tvrdě trestán. Z obce Tisků byla pro své smýšlení a antifašistickou činnost zatčena a vězněna v nacistických káznících a koncentračních táborech 8 občanů, z nichž se nevrátil Josef Kubečka z č. 117. Tím tautěžněji očekávalo české obyvatelstvo konec nenáviděné války a německého fašismu. A tento okamžik se vítězstvím postupem slavné Sovětské armády a spojeneckých armád nevrátitě blížil. Nastal víkend a v posledních dnech 2. světové války, kdy se sovětským vojskům podařilo v Ostravské operaci prorazit krutý fašistické obrany, vybudovaný kolem průmyslové Ostravy. Stalo se tak až 29. dubna 1945, kdy v ranních hodinách pronikly do Karlovic první sovětské jednotky, jimž se v důsledku nesmyslné fanatické obrany Němců teprve po celodenních úporných bojích o každý dům podařilo osvobodit Tisek. Osvobození obce bylo vykoupeno životy 63 sovětských osvoboditelů, kteří se svou obětí nejvyšší natrvalo zapísali do srdcí a myslí tiseckých občanů. V r. 1948 jim byl v obci slavnostně odhalen pamník s pamětní deskou. Tisek osvobodila sovětská vojska 38. a 60. armády 4. ukrajinského frontu při svém postupu od Opavy a z údolí řeky Opavice mezi Opavou a Hájem na Bílovce a Moravskou bránu. Těžké osvobozovací boje si vyžádaly též 5 obětí z řad občanů a zanechaly v obci rozsáhlé škody. Zničeny byly 2 domy, 6 stodol, z veřejných budov byla silně poškozena škola, kostel a budova obecní kanceláře. Vojně škody vznikly celkem na 50 domech. Celková výše škod byla vyčíslena téměř na 3 milióny Kčs tehdejší měny. O to cennější byla pro všechny občany tak drazo vykoupená svoboda, jež po sedmileté okupaci přinesla nový život v míru a v nadšené práci v osvobozeném československém státě.

Moci a správy v obci se ujal čtyřčlenný revoluční národní výbor, ustavený ilegálně již před osvobozením, jehož předsedou byl Alfréd Lazecký. Prvořadým úkolem národního výboru bylo zajištění pořádku a bezpečnosti, jejím výkonem byla v obci pověřena národní milice. Národní výbor přistoupil za obětavé podpory všech občanů k odstraňování válečných škod, k opravě cest, elektrického vedení a obnově zásobování obyvatel nejdůležitějšími životními potřebami. Dobrovolnou sbírkou byla sebráno 25 q obilí, bylo zajištěno pečení chleba pro ty občany, kteří neměli vlastní zásoby.

Bryz po osvobození byla také v souladu s Kočičkým vládním programem obnovena činnost bývalých politických stran Čsl. strany sociálně demokratické a Čsl. strany lidové. V obci byla v té době nově založena místní organizace KSC a organizace Čsl. strany národní socialistické. Postupně byly obnoveny a rozvinuly svou činnost organizace a spolky, z nichž většina existovala již před okupací. Revoluční národní výbor byl brzy rozšířen na patnáctičlenný, jenž byl zvolen podle výsledku voleb v roce 1931 a jehož předsedou byl po Alfrédu Lazeckém zvolen Josef Hájek.

Tak po letech nesvobody nastala doba radostné a nadšené práce na díle obnovy politického, hospodářského a kulturního života obce. Rolníci vyjeli na své pole a dělníci odešli do továren na svá pracoviště a život se začal vracet do normálních kolejí. Díky velké obětavosti a společnému úsilí občanů byly v poměrně krátké době v obci odstraněny následky válečných událostí. V l. 1945—1947 byla provedena oprava kostela a budovy národního výboru. Také byla opravena naprostá většina poškozených obytných a hospodářských budov. Předepsanou daňovou 1100 q obilí v r. 1945 obec překročila. Rada tiseckých občanů uprosila vládu k osídlení pohraničí, odcházelavala se do Bílovce a okolních německých vsí, aby pomohla osídlit německé usedlosti a živnosti. V r. 1948 byly Tiskům přiděleny louky a lesy, které na jeho katastru vlastnili do r. 1943 Sedlničtí z Chotic.

Pamětník sovětským vojákům podíjm v roce 1945 v Tisků

Z voleb do Ústavodárného národního shromáždění v r. 1946 vzešly v obci jako nejmenší politické strany Čsl. strana lidová a Čsl. strana sociálně demokratická.

Osvobozením naší země Sovětskou armádou a vítězstvím národní a demokratické revoluce v květnu 1945 byla v dějinách našich národů zahájena nová éra, v níž rozhadující úlohu začala sehrávat naše dělnická třída a pracující lid.

Znárodněním klíčového průmyslu, velkostatkácké půdy, nepřátelského majetku, odstraněním starého byrokratického systému, nastolením moci národních výborů jako orgánů lidové moci a uskutečněním dalších demokratických opatření Katolického vládního programu byly v našem státě položeny základy lidové demokratického zřízení. Nastoupený pokrokový politický a společenský vývoj vyústil úsilím dělnické třídy a všech pokrokových sil pod vedením KSC v historické Únorové vítězství v r. 1948, jež otevřelo cestu socialistické výstavbě naší země.

Tyto závažné politické události nemohly zůstat bez vlivu na další politický, hospodářský a kulturní vývoj vesnice. Znamenaly překonání politické rozštělenosti a počátek období jejich pronikavých změn a socialistické výstavby. V r. 1948 došlo v Tisku ke sloučení sociálně demokratické strany s KSC, která začala sehrávat prostřednictvím národního výboru a organizací a složek Národní fronty rozhodující úlohu v dalším vývoji obce. Národní výbor přistoupil za podpory a pomoci organizací a složek Národní fronty, občanů a mládeže postupně k dlouhodobé cílevědomé výstavbě, která za necelé 3 desetiletí změnila vzhled obce a život jejích obyvatel. V prvních letech výstavby (do r. 1956) byla nezbytné vybudovat obecní komunikace, garáže ČSAD, nádrže a obecní vodovod, opravit a rekonstruovat budovu národního výboru a opravit školu. Nebývalého rozsahu dosáhla také výstavba rodinných domků. V r. 1955 dosáhl Tisek v bývalém okrese Nový Jičín zaslouženého přivítání v akci „Z“ — zvelebování obcí. Velké politicko-organizační úsilí bylo v obci od r. 1953 vynaloženo na uskutečnění kolektivizace soukromé zemědělské výroby a založení jednotného zemědělského družstva. Podalilo se na to až v r. 1957, kdy bylo v obci založeno JZD o výměře 525 ha půdy a 130 členech. Přestože si výstavba hospodářských objektů a zařízení JZD vyžádala mnohaleté úsilí, nezastavilo se ani tehdy další zvelebování obce. Tak v r. 1960 byla dokončena vlastními silami náročná stavba kulturního domu, který byl slavnostně otevřen 1. ledna 1961 vystoupením divadelního souboru Beskydského divadla z Nového Jičína. V poměrně krátké době dosáhlo díky obětavosti družstevníků a postupné mechanizaci dobrých hospodářských výsledků JZD, které se řadí k předním v okrese. Jeho další výstavba a technický rozvoj umožnil zavedení velkovýrobních forem hospodaření. V r. 1967 byly poprvé veškeré řízné práce provedeny moderní mechanizací, v r. 1968 bylo dokončeno soustředění živočišné výroby v nové vybudovaných hospodářských objektech JZD a přistoupilo se k zavedení pevné odměny za práci. Mechanizací zemědělských prací a zaváděním velkovýrobních forem hospodaření byla dosahována rostoucí výnosy jak v rostlinné, tak i živočišné výrobě. Za dosažené výsledky a za příkladné splnění a překročení výrobních úkolů za rok 1970 byl JZD udělen čestný titul „Podnik 25. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou“.

Ve výstavbě a zvelebování obce se národní výbor soustředil po r. 1960 na přístavbu kavárny a kulturního domu, opravu a modernizaci školy, výstavbu mateřské školy a tělocvičny, rozšíření obecního vodovodu výstavbou druhé studny. V r. 1966 byla ukončena výstavba nové palámy zbrojnice a v r. 1970 moderní samoobsluhy. Ve velké míře probíhaly rekonstrukce a výstavba moderních rodinných domků.

S výstavbou a zvelebováním obce se výrazně měnily i životní podmínky občanů a rozvíjely se úspěšně kulturní a společenské život. Desítky a stovky úspěšných kulturních vystoupení, ochotnických divadelních představení, kulturních večerů a kulturně výchovných akcí k tomu významně přispěly a těšily se zájmu veřejnosti. Významným způsobem se na rozvoji kulturního života obce podílela škola, která se po připojení osady Karlovic k Tisku v r. 1964 rozšířila na trojtřídní. Velmi dobrou a uznávanou pe-

Kulturní dům v Tisku

dagogicko-výchovnou práci připravovala tisecká ZDS mládež k dalšímu vzdělání na ZDS v Bílovci. Desítkám tiseckých mladých občanů se dostalo středoškolského a vysokoškolského vzdělání. Výrazně se za léta socialistické výstavby změnila životní úroveň obyvatel obce, jež je s životními poměry doby dřívejší nesrovnatelná. Avšak i přesto se zachovaly a dosud řídí některé dobré tradice a zvyklosti, které přispívají k upevňování sousedských vztahů a občanské soudržnosti. Patří k nim např. staré tisecké zvyklosti okázalých svatebních hostin s peččením a posláním znamenitých svatebních koláčů a s veselovou taneční zábavou pro svatebčany i veřejnost.

V posledních letech bylo úsilí národního výboru a občanů zaměřeno na tak náročnou stavební a zvelebovací akci, jako byla vybudování moderní kanalizační sítě, vodní nádrže a úpravny vody, generální oprava elektrické sítě a veřejného osvětlení, na úpravu hřbitova a stavbu smuteční síně, na vybudování hřiště a sportovních zařízení, na modernizaci školy a školní jídelny, na rozvoj služeb a na celkovou úpravenost a estetizaci obce. Také v těchto letech se Tisek umístil na čestném místě v okresní soutěži o vzornou obec. Od r. 1945 byli předsedy MNV v Tisku Alfréd Lazecký (1948 až 1954), Josef Hájek st. (1946-48), Valentin Richtár (1948-50), Bohumil Níkel (1950 až 1953), Josef Valicek (1953-54), Josef Hájek ml. (1955-56), Lumír Jedlička (1957-60), ing. Milan Lindovský (1960-64), ing. Jarko Lindovský (1964-71), Anna Lindovská (1971 až 1976) a Zdeněk Flagar od r. 1976. Od r. 1974 se stal Tisek sídlem vedení ekonomického celku JZD 1. máj o výměře 1757 ha půdy, který vznikl integrací bývalých JZD Tisek, Slatina, Vyskovice a Lubojaty-Bitov. Tím byly vytvořeny podmínky pro další vzrůst a intenzifikaci zemědělské výroby. Cílevědomé a plánovitě pokračuje další výstavba a zvelebování obce, jež svou úrovní, vyspělostí a vzhledem patří k předním v okrese. Touto pozoruhodného rozvoje dosáhla za uplynulých 3 desetiletí socialistické výstavby obdivuhodným úsilím obětavých a nadšených funkcionářů a členů VO KSC.

Kostel v Tisáku

národního výboru a všech organizací a složek NF za účinné pomoci a podpory celého občanského kolektivu a jeho příkladné a nezměrné pracovní obětavosti. Velké dílo výstavby obce a občanské obětavosti je tím nejnejnějším darem k jejímu jubileu a trvalým odkazem generacím příštím.

Poznámky:

- ¹⁾ Srov. L. Hosák, mapa Bilovecka v době předhusitské, Bilovecko — vlastivědný zpravodaj č. 4/1958; dále Historický místopis Biloveckého okresu III, tamtéž č. 6/1958, str. 14—15.
- ²⁾ Srov. L. Hosák, K počátkům měst na jihovýchodním Opavsku vůbec a města Bilovce zvláště, 650 let města Bilovce, str. 9 a násl.; Hugo Hessinger, Die mährische Florte und die benachbarten Gegenden, Wien 1924 passim.
- ³⁾ Walter Latzke, Die Besiedelung des Oppolandes im 12. a 13. Jahrhundert, Zeitschrift für Geschichte Schlesiens, Bresslau 1938, str. 108.
- ⁴⁾ K. Kadlčík, Bilovecko — vlastivědný zpravodaj č. 1/1957.
- ⁵⁾ ČDS VI 198, V, Prasek, Překlad a výklad dříčích listin knížectví opavského. Program opav. gymnázia 1890 str. 14—15, 23.
- ⁶⁾ StA Opava, Vs Bilovec, inv. č. 5.
- ⁷⁾ Tato možnost v debatě na vlastivědné přednášce v r. 1971 naznačil Dr. F. Schwarz.
- ⁸⁾ Státní archiv Opava, Praskova pozůstalost, heslo Tisek. To převzaly též soukromé kroniky J. Lazického z Tisáku a obecní kronika tamtéž (ta nemá však zcela jasnou formulaci a uvádí pro nejstarší dobu některá nepřesná data).
- ⁹⁾ J. Kapras, Pozůstatky zemských knih knížectví opavského, Praha 1907—1909, díl I, 103, II, 40, 47, 52.

- ¹⁰⁾ Kapras, I, 13, 97, II 40, 42, viz k tomu u Kláře z Pohořílek podobně u A. Turka, ve Slezském sborníku roč. 41 (Opava 1936), str. 138—139.
- ¹¹⁾ Kapras II, 151. V Zukalově pozůstalosti ve Státním archivu v Opavě, heslo Tisek, a v Praskově pozůstalosti tamtéž je omylem uvedeno, že díl Tisáku prodal Bitovským už jeho otec Jan Studénka jako slatinský pán. Neúplné údaje uvádí též L. Hosák. Historický místopis země Moravskoslezské Praha 1938, heslo Tisek, a tje v Bilovecku č. 7, str. 14.
- ¹²⁾ Kapras II, 178; StA Opava, Praskova pozůstalost, heslo Tisek.
- ¹³⁾ Srov. J. Pleskot, Město Bilovec od konce husitské do začátku 30leté války, Bilovecko-vlastivědný zpravodaj č. 4, 1958, str. 5—8.
- ¹⁴⁾ Srov. F. Schwarz, Bilovecké městské knihy 16. a 17. stol., jejich obsah, jazyk a význam, 650 let města Bilovce, str. 22.
- ¹⁵⁾ Srov. J. Pleskot, Město Bilovec na počátku třicetileté války, Bilovecko č. 9, 1959, str. 6—8.
- ¹⁶⁾ StA Opava, Hejtmanský úřad opavsko-krnovský, inv. č. 1050, kart. 212.
- ¹⁷⁾ 1 prut dělkový = 9 loktů, 1 prut čtvereční = 5 jiter, tedy 15 měřic čili 3 ha. (V. Brandl, Glossarium illustratum bohemicomoraviae historiae fontes, Brno 1870, str. 280).
- ¹⁸⁾ StA Opava, Zukalova pozůstalost, heslo Tisek. R. 1566 se jeden usedlík jmenoval Matúš Rek (Sborník 650 let města Bilovce, Bilovec 1971, str. 57).
- ¹⁹⁾ Uloženy nyní ve StA Opava. Srov. k tomu i obecní kroniku.
- ²⁰⁾ StA Opava, Vs Bilovec, inv. č. 6.
- ²¹⁾ Tamtéž, Zukalova pozůstalost, heslo Tisek.
- ²²⁾ Podle soukromé kroniky J. Lazického, na základě soupisu zachráněného při skartaci provedené biloveckým velkostatem.
- ²³⁾ StA Opava, Vs Bilovec, spisy urbanijní komise panství Bilovec, stížnosti poddaných z r. 1782, fol. 28.
- ²⁴⁾ Srov. F. Schwarz, Z historie obce Lubojaty 1276—1976, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín sv. 16, 1976, str. 8.
- ²⁵⁾ Stanislav Dřkal, Selské renitence na Bilovecku 1846—1848, Slezský sborník 1956, str. 183—194.
- ²⁶⁾ StA Brno, Vceňovací operát SA — SI 451. Srov. k tomu u M. Mýšky v Bilovecku, seš. 10, 1959, str. 12—14. Avšak podle obecní kroniky převládaly v potravě brambory, pohanka a tulin, málo chleba a většina náradí i oděvu se zhotovovala doma. Mastilo se hlavně lněným olejem.
- ²⁷⁾ Podle Faustina Ense, Das Oppoland, díl III, Brno 1836, str. 339, vznikl velkostatek Výchovice r. 1805. Jiní autoři udávají rok 1829 jakožto rok osamostatnění Výchovic. Naopak podle obecní kroniky vznikl zámek ve Výchovicích jako středisko nového panství kolem roku 1800.
- ²⁸⁾ A. Turka, Státní archiv Opava, Průvodce po archívních fondech, sv. 2, Praha 1959, str. 132.
- ²⁹⁾ Sborník Slatina 1966 na příslušných místech.
- ³⁰⁾ Srov. Sborník Slatina 1371—1971, pozn. 41.
- ³¹⁾ StA Opava — pracoviště Olomouc, fond Konsistorijní archiv (ACO), kniha č. 23.
- ³²⁾ StA Opava, Josef, katastr 522.
- ³³⁾ Slezský sborník 1956, str. 184.
- ³⁴⁾ Obyvatelstvo Slezska a Hlučínska, Opava 1924, str. 170.
- ³⁵⁾ Statistický lexikon obcí ČSSR 1965, v Praze 1966, str. 394.
- ³⁶⁾ Zpracováno na základě zápisů z kroniky obce Tisáku.
- ³⁷⁾ Viz k tomu Bilovecko č. 14/15, 1960, str. 14—15.
- ³⁸⁾ Období 1918—1976 zpracováno převážně na základě zápisů z kroniky obce Tisáku.

Z MINULOSTI BERNARTIC V DOBĚ FEUDALISMU

Adolf Turek

Bernartice leží v Moravské bráně na jedné vedlejší větvi tzv. jantarové cesty.) Podle datního podání vedla dolním koncem vsi již od prodáváno obchodní cesta z Opavy do Uhers; odbočovala od cesty, vedoucí z Hranic na Opavu, v Odřích na Mankovice, postupovala po lukách směrem k Bernarticím, překračovala Odru v brodu nedaleko č. 27, pak pokračovala výmolem zvaným „Hyboká cesta“ do Zábělského kopce, odtud po příčné cestě („Královská cesta“) přes pozemky usedlosti č. 1, 31, 19, 18, 14, 15 k hranici šenovské. V jejím okolí se nyní narozdílo na šenovském katastru na archeologické nálezy. U č. 24 odbočoval od této cesty k č. 19 a 112 přes „Hyboké“ ke kapli na Panském kopci a dále do Nového Jičína v 18. století tzv. „německý chodník“, používaný do r. 1883 cederými předáky vlny, kteří našli na zádech do města své zboží a pro ně bývaly občas i německé bohoslužby ve zdejším kostele. Předchůdkyní silnice Senov - Bernartice - Hůrka — s pokračováním polní cesty do Poloušví byla tzv. „volská cesta“ („Ochsenstrasse“) neboli „volová Hučnica“, po ní se hnal v 18. a 19. století dobytek z Polska, aby netrpěl tolik po dlážděné císařské cestě přes Starý Jičín. Tato hučnica bylo však v 16. a 17. stol. cestou spojující Nový Jičín s Odrami, Hranicemi, Pottštátem a přehnal se po ní nejeeden nepříteľský ohle. Naproti tomu na Starý Jičín vedla oddělná jen poněkud lepší vozová cesta s ohledem na to, že tam bylo do 16. stol. střediskem panství a že tam do 18. věku byli Bernartice přifařeny i příslušeny.)

Území obce bylo osídleno již v dobách předhistorických.) Už koncem 13. stol. lze zde předpokládat slovanskou osadu na dolním konci vsi na dvacetimetrové terase řeky Odry; její polnosti se rozkládaly patrně v dnešních tratích Sedlisko a Záběhy. Tato malá obec byla v období velké kolonizace pravděpodobně na rozhraní 13.—14. století zřetělena a vysazena na právu pučkrechtimn (čili zákupním (německém)). Lze předpokládat, že v té době byl vykáčen les především na kopcovité půdě zhruba od dnešní křižovatky až na horní konec. Postup kolonizace si můžeme představit asi takto: starojický pán jakožto majitel veskeré půdy v obvodu mezi Luhou, Odrou, Jičínskou, podhnutím Beskyd a částí přiříčí Bečvy chtěl získat větší území z dosud málo výnosné půdy v povodí Teplice a jejích přítoků z pravé strany. Proto se dohodl s nějakým Bernardem, snad obyvateltem některého z tehdy vznikajících okolních měst nebo svým služebníkem, o rozšíření vsi. Bernard se zavázal sehnat osadníky, kteří by byli ochotni vjmot se panenské půdy k obdělávání podle zákupního práva. Rozsah rozšířené obce byl přesně vymezen. Jednotlivé pruhy lesa si novi osadníci vykáceli a rozdělili semí za kolektivní spolupráce všech vesničanů. Byla tu použita šánového systému: obec nabyla tehdy půdarysu řadového a pluhový záhumenicový. Tohoto sídelního typu, na svou dobu pokročilého a technicky vyspělého, o s tím spojeného trápálního hospodářství (ozim, jor, úhar) se v naší zemi užívalo od 2. pol. 13. století. Do tohoto systému byla v obci zapojena i půda už dříve obdělávaná. Je to jasně patno ze širokých pruhů poli na dolním konci, které u většiny usedlostí směřovaly jen na jednu, případně na dvě strany, zatímco na horním konci měli rolníci pásy poli vesměs ve všech tratích. Několik lánů si ponechala vřchnost ke dvoru na nejvyšším bodě vsi a je kupodivu, že to byly pozemky jen málo hodnotné. Snad tomu bylo tak proto, že dvůr

byl vždy zadáván v léno příslušníkům drábné šlechty, pravděpodobně bezplatně, ale s povinností vojenské služby k starojickému hradu. Později byly k němu povinny robotou Bernartice a Hůrka.

Noví osadníci obdrželi na několik let lhůtu, tj. osvobození od robot i od dávek naturálních a peněžních, čili nevykánávali rentu úkonovou ani neplatili rentu naturální a peněžitou. Po uplynutí této lhůty měli povinnosti vůči vřchnosti přesně určené na základě smlouvy při lokaci (založení) vsi, na rozdíl od starých osad výnosných na právu slovanském. Své pozemky drželi právem zákupním, tedy v důležitém námu, a nemohli být z nich sehnáni bez vůlné přičiny.

Osadníci na horním konci byli zřejmě většinou rovněž Češi; jestliže bylo mezi nimi několik Němců, přizpůsobili se rychle starousedlým sousedům a českému okolí. Ani lokátor Bernard nemusel být Němec, neboť tohoto křesťanského jména užívali ve 13. a 14. století i Češi. Bernard obdržel za svou námahu svobodné užívání vsi, z mnohem větší kus půdy než ostatní rolníci; byl trvale osvobozen od robot, směl si držet některé řemeslníky, vystavět mlýn, čepovat alkoholické nápoje apod. Za to odváděl vřchnosti pevně stanovený roční plat v penězích a naturálních. Spolu s několika příslušnicemi vedl správu obce, vykonával nižší soudnictví, za to dostával třetinou pokut, sváložval obecní hromady, prostředkoval mezi vřchností a poddanými a vybíral veřejné dávky pro vřchnost. Ovšem to je jen pravděpodobný obraz, neboť přesných zpráv o vsi z té doby nemáme. Ze zápisů o vřchnostech fojtových a z typu úrčých lánových pásů vlámského typu (19 ha) by bylo možno soudit, že ves byla organizována snad na právu hlubčickém, jako mnoho jiných osad na Opavsku a severní Moravě.) Eadstuje však i jiný možný výklad, že totiž počet rolnických usedlostí byl do počátku 16. věku menší než v novější době a že česem došlo k rozdělení některých větších gruntů, zejména na horním konci, kde jsou staveni na sebe více nořnášná. Roku 1517 čítaly totiž Bernartice jen 20 setkových gruntů, z nichž bylo odvedeno 8 zl. 11 gr. berně, tedy zhruba něco přes 1/2 zl. z usedlostí, z fojtství dáno 15 gr. berně a z jedné pustiny chybělo 11 gr. berně) (Bernartice byly i tak jednou z nejjednodušších obcí na starojickém panství, byly větší než městečko Starý Jičín) zatímco r. 1558 zde bylo fojtství, 32 rolníků, zahradníků a dva mlýnáři.) Přitom není r. 1517 nikde uvedeno, že by snad dšl vsi náležel jinému pánovi, nebo že by byl pustý. Také podle jednoho výpočtu z 18. stol. by fojtství odpovídalo dvoúlánové usedlosti, přičemž by sán rovnal přibližně dnešním 24 ha. To by tedy znamenalo, že Bernartice byly při lokování rozměšeny na lánů francé. Ovšem podle jiných výpočtů ze 17. a 19. věku bylo fojtství celolán zhruba o 103 jitrech, čtyři velké grundy o 48 jitrech se čítaly za polodny a ostatní setské usedlosti jednak za 3/8, jednak za čtvrt lánů (viz dále na příslušném místě).

Lokátor Bernard dal také vsi jméno, o jehož výkladu není mezi jednotlivými badateli rozporu. Název vsi se v pramenech papové vyskytuje r. 1374 v české formě Bernartice, v 15.—17. stol. Bernardice, Bernhartice, Bernartice, Bernhartice, úředně od 18. stol. Bernartice, od r. 1924 Bernartice, a teprve od 1932 Bernartice nad Odrou, v řeči lidu Bernartice. V německé podobě se objevují poprvé r. 1378 jako Biehardtsdorf, 1397 v jinak latinském zápisu Bernhardsdorf, v 16. až 18. stol. Bernsdorf, Bamsdorf, Boemsdorf, v 18. o 19. stol. také Bohensdorf, Bahnsdorf, v 18.—20. stol. ojedíněle i Bernotitz, od konce 18. stol. do roku 1945 úředně Bomsdorf. V latinských pramenech 17. až 19. století pak Bomsdorfium, Bernsdorfium, Bernastium.)

Panství starojické, k němuž Bernartice od nejstarších dob náležely, přešlo ve 2. čtvrtině 13. stol. z rukou ponovíka na německý rod Hucksowenů, v poslední třetině 13. stol. na pány z Pňovic a počátkem 14. věku na pány z Křavač. Ti udeřovali zdejší dvůr v léno vladyské rodině, která se puola podle Bernartice a která držela různé zboží v okolí, 13. 8. 1374 byl svědkem při prodeji fojtství v Žosově moku Voka II. z Křavač Pohodálka z Bernartice. Je to současně nejstarší písemná zmínka o vsi.) Roku 1378 se připomíná Martin „von Biehardtsdorf“, 1397 Jaroš (Jeroschius) de Bernhards-

dorf, r. 1417 Pavlík z Bernhartic a 1446 Eliška Pabyanka de Bernharticz, zvaná též Eliška z Pohoříky.

Koncem 14. stol. se počítaly celé Bernartice k panství Starý Jičín. Roku 1397 pojal Lucek II. z Kralova sešle Elišce, choťi Předbora z Cimburka, věna 200 hl, gr. ve vřiti 20 hl, ročního plátu na Bernartících a Hůrce, ale přesto prodal 8. 2. 1399 ves „Bernharticz“ s ročním platem 16 hl, moravských za 160 hl, olomoucké kapitule. Koupě bud nevěsta v platnost, nebo Lucek získal ves zpět, neboť před rokem 1408 určil roční plat z Bernartic farářovi ve Vranovicích Mikšovi z Brodku, kterému dlužil 200 hl. Avšak Bernartiči platili jen zpočátku a po smrti biskupové nedali nic, Mikš žádal roku 1409 proto Lockovy učitele, ale jak se stovnali, nevíme. Plátem vklad věna z roku 1397 zůstával beze změny; teprve roku 1412 zapsal jej Předbora z Cimburka Štěpánovi z Heynsdorfu, jinak z Bystronic. Štěpán postoupil 1418 tento plat Slavovi Čudnému z Karabovic, jenž vzal na společný vešech majetek Božka z Labouf. Plat přešel pak na Václava z Doloplatz, kterému tehdejší pán na Starém Jičíně Jan z Cimburka povolil roku 1447 převést jej jako věno pro jeho manželku Machnu z Bobalusk. Po smrti obou manželů se o tento plat ucházel Machnin synovec Jan z Bobalusk, ale pře skončila narováním a Bernartice zůstaly i nadále u panství starojického. Prodávány z ním tažení husitské 1427, polský vpád 1438 i události za války česko-uherské 1467—1478.

Po častém střídání majitelů v 15. století přešlo panství Starý Jičín i s Bernartici do rukou fulecké větve pánů z Zerotína. Při dělení mezi nimi roku 1533 byly Senov, Bernartice a Nový Jičín připojeny k panství stramberskému, pánev nového velkostatků Nový Jičín - Stramberk se stal Bedřich z Zerotína, jehož bratr Vilém dával na Starém Jičíně. Z neustálých sporů mezi oběma bratry v letech 1533—1541 se dovídáme, že roboty z Hůrky se konaly i nadále ke dvoru v Bernartících, že les Hrabí byl přidělen do Loučky, že docházelo k hranicím sporům, zejména 1536 o traf Rolic ať po potok Šýkolinec a o téžbu stavebního materiálu na pozemcích vsi pro stavbu starojického hradu. Bernartice zůstaly přiřazené ke St. Jičínu, ale neodváželi farářů i řádné desátky, ba dokonce v letech 1530—1544 usudilci Matěj a Martin Koczybový, Prokeš Zelinka, Václav Kaláb, Jan Janoušek a Vošek Drábek káceli v kněžském lese (Zálese) strany. Nehledíme-li na ložta Mikuláše a na Jana Rybáře, kteří r. 1517 odváželi z Bernartic daň, je to první větší skupina usudilců, které známe v Bernartících jménem. Zdá se, že šlo o rolníky z 43, 47, 59, 60, 67 vesměs z horního konce, jestliže předpokládáme, že se v jejich rodných územích grundy do r. 1558. Z těchto jmen se dodnes zachovala příjmení Zelenka, zapsané ve starojických matrikách a pozemkových knihách v 16. a 17. stol. ve tvaru Zelenek.) Ostatně už roku 1530 došlo k jedné ohledné práva postrny na Rolicích při jedlovém lese Zálesi. Tato pole, patřící původně starojickému špitálu, sahala až ke dráhám a plátům u Bernartic; tehdy byla dohadována společně pastvo pro Starý Jičín a Bernartice za přítomnosti a zprostředkování několika usudilců z Hůrky.¹⁹⁾

Syn Bedřicha z Zerotína Jan chěl prodal panství Nový Jičín Janu Kropáčovi z Nevědomí, pánu na Hranicích. Avšak měšťané i ostatní poddaní na panství se toho obávají, neboť znali dobře pana souseda, který krutě utiskoval své poddané. Proto město Nový Jičín samo složilo roku 1558 hotové kupní sumu 39 000 zl, a poddalo se králi Ferdinandovi I., který je připsal pod svou ochranu a roku 1560 se zavázal, že panství nebude prodáno ani darováno v budoucnosti jinému pánovi. Tak se stalo statkem komárním, sice podanským, jehož majitelem byl však přímo český král. Město se však koupil silně zadlužilo; proto se uvažovalo m. j. o prodeji vsi „Bernhartic“. Nalstěti k tomu nedošlo obětavostí obyvatel panství, kteří správně pochopili výhodu, že byli přímo poddanými krále, a tím, že panství novojického byla na několik let odpuštěna berně a udělena některá nová privilegia. Všechny dědiny na panství, tedy i Bernartice, musely od roku 1570 odebírat pivo jen z městského pivovaru. Roboty na opravu cámku v Novém Jičíně a Strambetku konaly společně se Senovem.¹¹⁾ Také došli po-

lusu některých feudálů a získání panství neměly úspěch. Přesto však pro dlouh měšťana Pavla Nicla, který jako výběrčí berně ji řádně nevyúčtoval, uvázal se nakrátko v držení Bernartic jménem olomouckého kraje Jan Skrbenský z Hřístě na Fulecku roku 1586. Město muselo zaplatit dvojnásobek dlužní sumy, z níž Niclus musel sloužit polovici (1589).¹²⁾

Kromě odtržení od panství novojického hrozilo obci ještě jiné nebezpečí. Okolo roku 1570 vypukl totiž nový spor o palnaci severně od Šýkolince. Starojický pán Korel z Zerotína je roku 1574 nakonec prosbě zbral, otkávil rolníci z Bernartice je více než 40 let kopalovi a prodávali jako své role. Hranice těchto Rolíc šlo od koutu Vrabcovského při jedlovém lese Zálesi až po mezi území svobodného dvora Jana Saka, tj. po dvorskou roli při cestě k Zebrátkovu pod Obarou, dále po rolích při lesu Hrabí vzhůru po Šýkolince. Zmíněné Rolice náležely původně starojickému špitálu, ale byly po mnoha let v nájemném držení rolníci z Bernartic. Po dlouhých sporech a odkladech vynesla rozhodčí komise 6. 8. 1579 konečný rozsudek po ohledání míst: Byl to pro Bernartice slavný den, neboť Přední i Zadní Rolice byly přičleny k Bernartícím; vedle Vrabcovského koutu byly ponechány 15 m široké dráhy, kudy se hnal dobytek na pastvu. Příkopy na obou stranách měla jedna i druhá strana udržovat v polodku bez škody strany druhé. Po nich šlo více starojické panství společně past na Rolících dobytek ze starojického dvora, desátky z Rolíc zůstaly starojické faře. Vklad této smlouvy do zemských desek byl proveden až roku 1584.¹³⁾ Tim si tedy vysvětlíme neprovidelnost katastru obce, totiž dlouhý výběžek směrem k jihu skora pod starojický hrad a fakt, že na druhé straně katastr Vlčnova, resp. Starého Jičína sahá až do nejnovější doby téměř k Bernartici. Zmíněné obecní dráhy byly ještě za Rakouska většinou rozprodány místním domkářům, bývalá obecní cesta do humen směrem k triangulačnímu bodu na staré katastrální hranici v Vlčnově je dnes zobrazena v rámci scelování pozemků JZD. Všechny vyjmenované lokality jsou nyní obhospodařovány společným JZD Jeseník.

Vylíčené události se týkaly jen obce, zatímco zdejší dvůr (nrýněji číslo 57) měl v letech 1558—1618 osudy jiné. Nejprve ho držel starojický úředník Jiří Katulinský z Katulina, snad v zástavě nebo v nájmu od Jana z Zerotína, kterému jej vrátil. Ten prodal dvůr roku 1563 svému dlouholetému úředníku Petru Sakovi z Bohušovic. Sak žaloval ihned Karla z Zerotína, že nechce plimět poddané z Hůrky, aby mu na polích dvora rozmetali hrůj. 1566 rozhodl zemský soud v Olomouci, že mají kydát hrůj i nadále, Karal pak tuto ne zrovna příjemnou povinnost — navíc pro cizí vrchnost — více než půl druhého sta let za smělý roční plat 1 zl. 30 kr. pro všechny dohromady. Teprve 2. 1. 1729 postoupilo novojické panství tuto robotu ročně po 12 dnech k bernartickému dvoru od 14 sedláků z Hůrky ve prospěch panství starojického; zato bylo panství Nový Jičín zproštěno povinnosti trojicí od r. 1535, totiž opravovat veřejné cesty od špitálu starojického podle dvora až k tamnímu ovčínu; avšak udržování úseku cesty od ovčína až do Nového Jičína mělo být společnou povinností obou panství.¹⁴⁾

Petr Sak, jehož choť byla Markéta z Vysoké, držel r. 1570 i svobodný dvůr v Sakvicích,¹⁵⁾ ale r. 1575 hospodářil společně se synem Janem a jeho manželkou Evou Světlíkovou z Gesessu a zemřel asi r. 1579. Po něm vlastnil dvůr do roku 1596 Jan, člen jednoty českých bratří. Po něm jej držel Václav Adam Podstatský z Prusinovic, současně pán Jeseníku nad Odrou, r. 1598 Jan Balcar Cetný z Kynšperka na Kuníně, r. 1599 ho koupil znovu Jan Sak. Od roku 1602 seděla tu jeho vdova, která zde žila se svou společnicí pannou (slečnou) Marianou z Nadějeva (1608—1612), která podobně jako společnice pozdějších majitelů dvora panna Jožka Stáblovká z Kovalovic (1613—1617) vystupovala jako kmotrka dětí sousedů v Bernartících. Je pozoruhodné, že obě byly z velmi známých evangelických rodin; Marianin bratr Alexandr Holub z Nadějeva byl r. 1627 popraven v Opavě za odboj proti císaři a „panna Jožka“ byla blízkou příbuznou jiného arciběla, Mikuláše Stáblovkého z Kovalovic.

vic na svobodném dvoře v Sosnově, rovněž účastníka rebelie za dánského vpádu 1626—1627.¹⁹⁾

Po smrti Evy Sokové došlo počátkem r. 1609 ke při mezi jejím synovcem Jaroslavem Sokem a mezi Adamem Václavem Podstatským, který se zmocnil nepřívržením dvora. Po dlouhých sporech byla docílena narovnání tak, že dvůr byl prodán, dědici se rozdělili o peníze a novým majitelem se roku 1612 stal Jan Václav Sednický z Chotčic, který roku 1618 prodal dvůr za 6000 zl. hotové městu Novému Jičínu.

Bernartiči využili toho, že byl dvůr v podstatě již 16. věku od vsi odtržen a vykoupeni se z dvorských robot; sedláci za roční plat 11 zl. 18 gr. 6 1/2 dendrů místo orání, vláčení, žatvy a svázení obilí do dvora; každý do té doby robotoval z přesné vyměřené kusu panského pole (mesla). Zahradníci se vykoupeni za 3 1/2 gr. z pěti roboty při sušení seno a celá obec zaplatila za právo pastvy 22 gr. 3 dendry ročně. Poněvadž Jan z Zeratina prodával většinou mimo panství, nedošlo už r. 1558 ke zrušení této smlouvy. Teprve když Jan z Zeratina prodal dvůr Petru Sokovi, potvrdilo město Nový Jičín 18. 2. 1563 českou listinou tuto úmluvu a výkupu robot z výslovným podotknutím, že nemají konat nikomu, nikam žádnou robotu.²⁰⁾ Tento dodatek mluví zjevně proti majitelům svobodného dvora. Ovšem, jak dále poznáme, zcela prosti roboty obyvatelé Bernartic nebyli.

O povinnostech poddaných v 16. století nás poučuje vzácný pramen — Český urbář panství novojicko-štramberšského, sestavený při prodeji v r. 1558. O něco mladší redakce urbáře pochází z doby kolem roku 1565—1570.²¹⁾ Jde o tak zajímavý a pro dějiny důležitý text, že jeho první část přetiskujeme v novodobé transkripci podle znění z roku 1558; zápisy mladšího urbáře, pokud se liší od prvního, jsou uvedeny v kulaté závorce. Před jmény vsedlých uvádíme dnešní domovní čísla, která se podařilo zjistit v návaznosti na nejstarší pozemkovou knihu.²²⁾ Názvy pro groše a dendry se zkracují ve formě gr o d, a vynechává se slovo item (také zapsané před každým údajem). V poslední koloně jsou zapsána jména vsedlíků podle nejstarší pozemkové knihy.

viz tabulku na straně 21:

Ves Bernartice
Ve vsi jest lidí vsedlých XXXIII.

Odemní mlynář má vykmit pánu dva hladové vepře nebo plazit jednu kopu gr.

Praxeš Hejnej (Jan Novák) dávat se mlynce (č. 28), který ustovil ve vsi pod rybníkem, o Jiřim a Václavu po půl kopě gr. Z řeky Odry dávali rybáři na oba termíny 4 gr. 4 d.²³⁾

Ze starých luk platila na Nový rak 23 vsedlíků z Bernartic a 3 ze Senova podle velikosti 5—27 gr., jeden vsedlík z Kunína 1 gr 5 d. Z nových luk pod rybníkem dávalo 11 vsedlíků z Bernartic roku 1558 (a kolem r. 1570 už 16 vsedlíků) 4—28 gr. celkem tedy 15 zl. 26 gr. 4 d.; z luk u panského lesa „Vobjezdu“ 3 vsedlíci 15 gr.; z pouští, které dostali rolníci do nájmu, platili na oba termíny dohromady po 11 gr.

Text urbáře je nutno podrobit rozboru a vysvětlení. Především se uvádí 33 vsedlých, ačkoli jich bylo 36. Pravděpodobně došlo překvapivě stejné přijetí v době kolem r. 1560 a kolem roku 1590 téměř na dvou třetinách vsedlosti. I když předpokládáme, že někdy nový nabyvatel převzal jméno po dřívějším držiteli nebo zeť po tchánovi, ukazuje se, že přijetí v našem kraji se již během 16. století ustalovala.

Dnešní filie	Jméno 1558/70	Plat o sv. Jiří gr	Plat o sv. Václavu gr	Plat o sv. Martině gr	Jméno kolem r. 1550
52	Spáček z podsedlu	5 1/2	2 1/2	5	Jiří Ladislav
51	Jiří Ladislav	19 1/2	5 1/2	21	(Jan) Ladislav
48	Honrat	26 1/2	16 1/2	21 1/2	Tomas Honrat
47	Kolář (Kolab)	13	13	10	Jakub Hroznák Jirák Janeczek
43	Jan Ocer (Janut)	20	20	21 1/2	Mikuláš Janek
42	Chlapík	20	20	20	Martin Chlapík
68	Vášek (Válo)	15	15	21 1/2	Martin Válo
2	Vicher	15	15	21 1/2	Jan Mlýný
67	Dřábek	11	11	16	Mikuláš Dřábek
66	ryž z pouště	5 1/2	5 1/2	7 1/2	Srdák
66	Janek	9	9	11 1/2	Jan Kábek
65	Štěpěček (Rak)	12	12	16	Martin Štěpěček
64	Sušino	16	16	16	Zdeněk Ouhel
46	Hrozn	17	17	16	Jan Kozlo
61	Bartak	20 1/2	20 1/2	21 1/2	Elšík Bezo z Grelendarfu
60	Kačib (Kocyrb)	32 1/2	32 1/2	24 1/2	Matěj Zelenka
59	Zelenek	18	18	24 1/2	Jan Gendek
58 b	Kunilar	7 1/2	7 1/2	10 1/2	Jiří Smolínka
58 a	Sula	12	12	10	Jakub Havel
38	Jan Havel	8	8	11	Jana Havel
37	Jan Hejnej	3	3	4	Jan Prokšsko
33	Prokes	9	9	12	Mikuláš Štamblac
32	Vláměnek	2 1/2	2 1/2	14	Jan Štábo Dřik
30	Davra (Vráma)	0	7	9	Jan Dřábek
29	Jan Rybář	14	14	14	Jan Rybář
27	Okrouhlik	1 1/2	1 1/2	3	Václav Okrouhlik
19	Jiří Hajný (Hájek)	10	10	11	Jan Horák
18	Jan Kára (Kareš)	7 1/2	7 1/2	8	Jan Kotál
16	Něme	8	8	9	Beřislav Roska
9	Jan Horák	8	8	8	Václava Horák
6	Jiřík Kára (BůhT)	8	8 1/2	8	Jan Bih
5	Matouš Koles	11 1/2	11 1/2	11 1/2	Václav Koles
4	zvláště dávat tojvár lidem (Kroupat)	8	8	10	Jan Němý
3	Hejnej (Kroupat)	8	8	10	Václav Okrouhlik
1	Manjné učení to 33 gr.				Erechlil Malč
58	lojt dáva z fojznel o sv. Jiří a Václavě po 1 kopě gr				
19	Šula z posejty o sv. Jiří a Václavě po 6 gr				
26/25	Hájek z koutů o sv. Martině 8 gr mlynář odemní z mlyně o sv. Jiří a Václavě po 1 1/2 kopě 2 1/2 gr 1/2 d				

Vždyť 5 vlastních jmen ze soupisu z r. 1558 je doloženo vesměs na stejných usedlostech už z r. 1539 a jedno dokonce z 1517. Dnes nejstaršími rolníckými rody jsou Horutí (od 1558 doložené na č. 48) a Drličí č. 31 (určité od r. 1600), dále rod Zelenků (1539) a Davidů (1558), tyto dva od 17. století na jiných usedlostech, Rody Hájků a Horádků se udržely do nejnovější doby na chalupách.

Některá příjmení uvedená při soupisu platů z luk r. 1570 však nelze umístit na žádnou usedlost (Staněk, Martin Krch, Matěj Mlýný, Štěpán, Ondra Kotsr), i když jsou doložena koncem 16. století. Matěj Mlýný byl zřejmě možná bývalý točatník u Matoušou Kolečem na č. 5 a působil jako výběčí mýla zde zhruba po r. 1535. Zmíněný Staněk či Matěj Mlýný měl louku starou, ale ostatní čtyři neurčení usedlíci vlastnili nové louky. Možná, že křesťní jména Štěpán a Staněk odělela některému osadníku uvedenému r. 1558 pouze příjmením. Ondra Kotsr možná byl synem či výměnkářem z č. 18 nebo nastupit na č. 4. Martin Krch a Staněk drželi nové louky právě příklučene.

Zhotovitel urbáře začal se soupisem na horním konci naproti dvoru a postupoval až k valské cestě respektive k abecním drázkám na dnešní křižovatce. Proto sem patřil i usedlost č. 2, která možná v té době stála značně blíže k dnešní silnici Loučka-Suchdal nebo dokonce na druhé straně dnešní cesty podobně jako č. 68. Ostatně podle tradice i podle nalezených základů při přestavbách domů se zdá, že na místě nyníjší okresní cesty přes obec byly většinou mokřiny, takže se objíždělo podle krumen. Hlavní cesta vedla za č. 4 kolem č. 2, fojtství a č. 68 zadem a teprve mezi čísly 67 a 42 měla zhruba dnešní směr. Tim by se také vysvětlily polohy některých usedlostí v urbáři. Pisatel totiž fojtství přeskočil a zařadil je tak jako oba mýny až na konec soupisu. Vracel se pak ke dvoru počínaje od č. 67, přičemž k levé straně počítal i č. 46, které stálo tehdy asi blíž k cestě nežli dnes, snad s ohledem na velká napaředí pro dobytek před č. 46 a 47, které zanikla teprve v minulém století. Proto byla usedlost č. 46 v urbáři zanesena mezi grunty č. 61 a 64. Omyl není možný, poněvadž návaznost mezi urbárem a mezi zápisem nejstarší pozemkové knihy je zcela jasná, a také příslušné platy odpovídají velikostem uvedených usedlostí.

Pravděpodobně se odvádělo původně z lánu hřiva grošů ročně. Malé rozdíly vznikly během doby patrně odstoupením části pozemků k výměnkářským chalupám, které už sice tu a tam stály, ale v urbáři nejsou podchyceny. Uvažujeme-li takto, pak bylo fojtství původně dvouhlávné, celolánné bylo čísla 42, 43, 51, 59, 61, čísla 60 měla 1 1/2 lánu a č. 48 1/4 lánu, 1/4 lánu měla čísla 2, 27, 29, 46, 64 a 68, 1/3 lánu čísla 16, 18, 30, 38 b a ostatní byly pololánné, přičemž č. 67 měla navíc pustý čtvrtlán. Podsedníky, tedy čtvrtlánky by byly pouze: č. 52 (s 6 ha), oderský mlyn a č. 66, které se však jeví v urbáři z r. 1558 podle výše platu jako pololán. Překvapivé málo platila čísla 9, 31 a 37. Buď měla nějakou zvláštní povinnost anebo zvláštní výsadu. Poloha gruntů na dolním konci nepůsobí problémy; pisál urbáře postupoval od křižovatky od č. 37 a vrátil se zpátky až k č. 4. Pližtom pozorujeme, že luční hospodaření bylo teprve ve vývoji; poněvadž staré louky na pravém břehu starého toku Odry nestažily a mnohé usedlosti ani luk neměly, byly upraveny luční plachy v povodí řeky na nové louky pod hrázemi rybníků po levé straně dnešní silnice směrem ke Kuninu.

V urbáři je důležitá poznámka o plotech z poustí. Toto slovo lze vyloučit různě. Buď jde o pole vrchnosti dodatečně puštěná pod plat poddaným, nebo o pole od někdejších usedlostí, které zpusly, nebyly už obnoveny a byly připojeny k jiným gruntům. V případě naší obce by vyhovoval spíše druhý výklad; pravděpodobně zanikly totiž někdejší zahradnické usedlosti (podsedníky), čtvrtlány nebo osminy lánu, neboť v urbáři se několikrát mluví o povinnostech zahradníků, ale jmenuje se jen jeden na č. 52. Víme však, že k číslu 42 patřilo „půlha“, tedy část roli za dnešním číslem 36, k č. 5 velký pozemek za dnešním číslem 15, k č. 67 pás polí proti č. 7—8, k č. 51 role za č. 53, k č. 59 velký pás vedle dnešních č. 54 a k č. 1 na Záběhu. Také platy z těchto poustí odpovídají platům, jaké platili podsedníci.²¹⁾

Urbář podrobně popisuje i dominikál, tedy majetek, který zůstal z r. 1558 přímo v rukou vrchnosti. Především to byl ledový les Objezd, nyníjší Dolní les. Užitek z dříví ke stavbám a k topení se odváděl ročně na 5 kop gr. Chovalo se tu mnoho včel; z každého roje platili ročně 1 gr. a každý medový místo platu za veveřiči odváděl 3 d. Peněžité plat od včelařů činil ročně 1 1/2 kopy, žili bylo tu asi 70 lidí v rukou asi tučtu včelařů. Btě byly blízko č. 27, kde se v 17.—19. stol. připomínala traf Včelčinek. Páničci dávali z každého humence ročně krmnou husu; kolem z. 1570 platilo 6 plácníků místo toho do roka po 3 gr. — V rybnících se chovají hlavně kapři. Nejstarší z nich byl Dolní rybník na kuninské hranici; sázelo se do něj 150 kop násovy, kol. r. 1570 už 200 kop. Nový rybník nad ním, zvaný později Volový či Horní, byl na 80 (200) kop; třetí rybník „Vrchní ve vsi“ se asi kryje s někdejší panskou zahradou při Těplici nad mlýncem (1558 až 70 kop, 1570 jen 25). Plodový rybníček pod nimi zvaný Ošňovský nebo Černý na 20—25 kop ležel v trati Bařiny. Rybníček plodový ve vsi (50—70 kop) je dnešní Rybníčko při Těplici. Plodový rybníček Objezdský, nazývaný též Horecký nebo Lesní, se rozkládal po pravé straně cesty do Hárky a sázelo se do něj 30—30 kop. Rybníček Fajtovský, jediný dochovaný, býval na 15—20 kop plodu a pro 15 kopů na třeni; leží u kurníku IZD. Význam měly pouze dvě dvo, které patřily k největším na panství. — Poněkud humorně působí dnes zápis o lovu ryb v Odě s poznámkou, že každý pátek v létě nalapali po vrchnosti smis ryb na polovině běhu potůčím k novojickému panství. Teď rybáři nenachytají tolik ani za měsíc. — Mýto ve vsi vydávalo tehdy průměrně kolem dvou kop, ale 2 zl. z toho se ročně odváděly na Starý Jilín.

Robot dvorských se Bernatice tedy zbavily okolo r. 1558 za roční plat 5 kop 52 1/2 gr. o sv. Janě, který byl přinesen kolem r. 1570 na den sv. Bartoloměje a zvýšen na 12 zl. 14 1/2 gr. 1 d., poněvadž asi přibýly grvní chalupy. Avšak jiným robotám se nevyhnuly. Každý rolník musel dovážet z lesa Objezdu 2 fůry „dřev hodných“ na zámek, dovážet dřevo, apravovat nebo dělat tarasy na přiděleném úseku na rybnících u Bernatic (1570 i u Liboště), dovážet stavební materiál k zámku podle potřeby, chodit na hon (do Objezdu, Rovně, Libotína), kdykoliv se rozkáže. K tomu přibývaly kolem r. 1570 povinnosti čistit příkopy, každý rolník musel dovážet dvě fůry plev k zámecké kuchyni, fojt musel dovážet ryby do haltyřů, každá selka upříst 2 lokty plátna z panského předeva a půl dne zpracovávat konopi v žilinském dvoře za sváctví. Jiné roboty byly upřesněny v neproschlých poddaných, jako lov o davoze ryb, a jen malou náplastí bylo za to denní mzda 2 gr. a „lovčím, nosičům, když večer domů jdú, má se každému podle náležitosti trochu běti (drobných ryb) za práci dáti“. Z toho vyplývá, že přes výsadu z r. 1563 rostlo vykořisťování poddaných městem Novým Jičinem, spravujícím celý velkostatek. Nebylo dobrým páneem ani ostatním obcím. Jakmile koupilo zdejší dvůr, doly si Bernatice znovu ověřit a potvrdit privilegium z r. 1563 městem Fuinekem. Zachovaly si však za roční plat právo odumrti, totiž že každý mohl odkázat komukoliv usedlost, kdyby neměl děti. Za nějaké jiné úlevy odváděl hovězí nebo vepřové plece resp. místo toho plat (tzv. výmožné). Avšak přes tato zhoršení je nutno považovat postavení našich předků před třicetiletou válkou oproti ostatním vsm v okolí za poměrně slušné, jak je patrné z vysoké ceny usedlosti a z jejich vybavení inventárem mrtvými i živými, i když proměnné zprávy jsou poměrně nejednoznačné, neboť zpravidla vypočítávají jen dobytek, nádoj, stromy, někdy hotové peníze, zbraně pro domobrance a trochu šotava a lůžkovin.²²⁾

Dobré hospodářské a sociální poměry přivodily také zajímavé důsledky po stránce národnostní. Zatímco do konce 16. věku jsou jména starousedlých rodin téměř výhradně česká, nastal pak velký příliv Němců, který hraal změnit národní charakter obce. Lákání bohatstvím gruntů a osvobozením od robot přimělo sem ze všech stran. Přispělo k tomu zajištění i to, že Bernatice byly již tehdy obklopeny z velké části německými obcemi a že od českých obcí na panství novojickém byly odděleny německými Senovem. Naopak sousední české obce patřily k panství starojickému, od-

kud výrazněji přisun při omezování svobody stěhování od konce 16. stol. nenastal. Nadto byla i Loučka tehdy vsí silně národnostně smíšenou. Je však kupodivu, že ze vzdálených horských osad na Fulnecku, z panství hraničického, kunínského a jesenickeho sem mílili přistěhovatelci, ovšem i z německých vsí na panství Nový Jičín. Pripěl k tomu i tehdejší způsob hospodaření a předávání gruntů. V bohatých německých dědičných byly dědičky podílly svobodných sourozenců daleko větší, takže se snáz mohli přilítnet nebo přivdat s větším věnem na usedlosti v chudších českých vsích anebo položit při koupi usedlosti ko nejvíc peněz na hotovost. Poněvadž hotových peněz bylo v českých vsích po ruce málo, trvaly splátky za koupi gruntů anebo výplaty sourozencům o výměnkáchům obyčejně velmi dlouho, a to bylo nevyhodné; často se stávalo, že se nakonec větil místo dlouhého čekání spokojil jedmu provází malou částkou na hotovost, daleko menší, než mu příslušelo. Naproti tomu německý kupec nebo přilítnetý hospodář složil kupní sumu buď najednou anebo mnohem rychleji a pro prodávajícího výhodněji. Němci nešli také rádi do zcela cizího prostředí, ale tam, kde některý jejich krajan už byl usazen. Zatímco r. 1558 snad byl jediným usedlíkem německého původu rolník na č. 58 b, kolem roku 1600 bylo v německých vsích asi 5 usedlostí, po deseti letech osm, ale kolem roku 1625 byla situace taková, že z 35 rolnických usedlostí bylo 17 v držení majitelů se jmény německého původu a z tučtu chalup dvě. Dále zde byl dvůr a pastouška, ale i mezi jejich obyvateli se setkáváme s Němci. Německých hospodářů byly celkem skoro 7/8. Nadto žily na některých usedlostech v letech 1611—1647 německé hospodyně (4, 6, 33, 60, 64). Avšak i přes další občasná stěhování Němců jejich počet opět klesal. Na některou usedlost se totiž jen přilítnet německý hospodář, ale po něm již převzaly děti z prvého manželství, někde Němci zemřeli nebo usedlost postoupenou válečnou či živelnou pohrou neudrželi; ostatně někteří přistěhovatelci s německými jmény byli napolo pačestění, neboť přilítnet ze vsí národnostně smíšených (Páhař, Bílov, Helmonice, Loučka). S ohledem na vesměs české početné rodiny chalupníků a podruhů je možno odhadnout počet Němců kolem r. 1625 nanejvýš na třetinu. Avšak od konce 17. věku vymizeli tím spíše, že nově budované chalupy měly vesměs české držitele a že obec zůstávala stále přilítnetá do české farnosti starojické, kde byla i česká škola. Tak se několik zbývajících německých rodin (Glogar, Grussmann, Handrych, Dresler ap.) počestřilo. Zajímavé však je, že se tato jména během 18. a 19. století velmi rozšířila na úkor starých původních českých příjmení.²⁴ Dodnes má zhruba více než 1/3 obyvatel příjmení německého původu.

Z předchozího je patrné, že ve vsi došlo také k ostřejší třídění diferenciaci obyvatelstva. Jak se zdá, byli do počátku 15. století v Bernaticích jen rolníci s nestejně velkými granty, kdežto „vládnoucí“ třídu reprezentoval pouze majitel svobodného dvora respektive man, dále fojt a mlynář, osvobození od robot a některých jiných povinností. Během 15. a 16. století přilítnet patrně někteří podsedníci čili zahradníci s malými usedlostmi s páli robotou, ale z různých příčin byly jejich usedlosti později opuštěny a pravděpodobně přikoupeny k některým i dosti vzdáleným gruntům jako pouště. Tam pak vznikaly na sklonku 16. století prvé chalupy, které nejprve asi patily nebo sloužily za obydlí výměnkářům nebo sourozencům majitelů příslušných gruntů. Další chalupy vznikaly postupně na obecní půdě. Jejich obyvatelé se živilí především jako zedníci u sedláků, případně u vrchnosti, ale od sklonku 17. století také jako zedníci a tesaři. Totéž platí o podružích, kteří bydleli buď přímo v komorách na gruntech, v pozdějších anebo někdy i v prázdných chalupách. Za třicetileté války bylo trvale obydleno ospoň 10 chalup a kromě toho sídlilo ve vsi přinejmenším 5 podružských rodin přímo na gruntech. Zemědělská činnost se rekrutovala jednak ze svobodných příslušníků selských a chalupnických rodin, jednak v menší míře z okolí, neboť povolání ke službě i k stěhování bylo výzámno souhlasem příslušné vrchnosti. Počet obyvatelstva doplňoval ještě obecní kovář (původně současně rolník resp. jeho řm), obecní pastýř a fojtův mlynář, současně držitel kusu půdy. Senk byl na fojtově.

Dva z chalupníků byli panskými hajnými a současně dozorci nad rybníky. Zdejší dvůr spravoval od r. 1618 fojtův s nečetnou vesměs cizí čeledí. Svě poddané mohli mít i fojt, avšak a jeho sedláku slyšme na č. 4 jen kolem r. 1560 a o mlynáři na č. 28; zůstal mu i po třicetileté válce. Jiných fmezníků fojtův v té době neměl. Můžeme tedy odhadnout, počítáme-li na selskou usedlost průměrně 7—8 obyvatel a na ostatní na 3—5 obyvatel, počet obyvatelstva Bernatic před třicetiletou válkou na 280 až 320 osob.

Pa stránce náboženské hláslili se obyvatelé vsi od 15. století dílem k náboženství katolickému, dílem ke kalvínickému, od 2. poloviny 16. věku pak většinou k luterství anebo umírněného směru, k němuž se přiklonili do třicetileté války farář na Starém Jičíně i novojický vrchnost. Hroliřejšími luterany byli jisté někteří německí přistěhovatelci. Dokonce ještě za Mansfeldova vpádu nosili někteří obyvatelé dtky ke křtu luteránským pastorem do Nového Jičína, stejně jako posledním nekatolickým farářem Jakubem Salterem na Starý Jičín.²⁵ Z českých rodin bylo hroliřová rodina Váňova z č. 68, jejíž blízký příbuzný fojt v Nejdku Jan Váňo odpykal smrti spolučlánkem na dánském vpádu v Hranicích r. 1627, a některé jiné rodiny, které dávaly odkazy na starojický kostel nebo na „moravský“ (český) kostel v Novém Jičíně. O některých majitelích svobodného dvora platí totéž; zvláště Jan Václav Sedlnický při původně hroliřovím protestantem (oba jeho bratři podlí v boji proti císaři), nakonec se však přiklonil ke katolické víře.²⁶ Zajímavé je, že v Bernaticích žila tehdy i hrstka českých bratří, která byla spravována sborem v Novém Jičíně. Vedle jí zmíněné rodiny Sakovy na svobodném dvoře to bylo rodina Bartolá Rošky z č. 16, která odkázala na sbor 2. z. r. 1594, dále rodina Prokšáková z č. 32, příbuzní Miky Palackého z Bludovic též v. r. a konečně Jan Novák z č. 19, který se r. 1614 odstěhoval z Bernatic do Hůrky; buď on nebo jeho stejnojmenný otec je zapsán ve starojické úmrtní matrice jako „pikardita“, tedy český bratr, jako název zvláště. Nadto Bartolá Roška spolu s Vaňkem Chlapíkem z Hůrky ručili za odkaz Martina Palackého z Nového Jičína pro sbor a moravský kostel.²⁷ Nástupce Jana Nováka na gruntě, Mikuláš Bajárek z Peřvaldu, dědičný převědně českožabratské, musel se při koupi gruntu zavázat, že bude do kostela starojického nebo novojického na slovo boží chodit pod propadnutí 20 kop šro. Byl tedy zřejmě členem jednoty.²⁸

Spravu obce vedl v předbělohorské době fojt se starším a mladším purkmistrem, obecním písařem (na rozhraní 16. a 17. věku byl jím Toman Harut z č. 48) a několika přísedícími, jejichž počet kolísal. Tato rada rozhodovala i v menších sporech. V větších případech, zvláště v hrdečních zločinech, rozhodovala rada města Nového Jičína. V 16. století postihla obec několikrát neúroda a mor. O moru z r. 1606 jsme zpraveni poměrně dobře; tenkrát vymřelo celá rodina na č. 61, hospodáři na č. 58a, 59 aj. K některému z těchto morů se vztahuje pověst, že přý kolem r. 1400 (správně 1600) vymřelo všechno obyvatelstvo až na 3 sedláky. Zeměli byli přý pochováni do lochet, kde stojí dodnes po obou stranách obce při silnici k Hůrce a Šenovu boží muka, která svým slohem odpovídají 17. století.²⁹

Neúspěšného českého povstání proti Ferdinandovi II. se účastnilo od r. 1619 i město Nový Jičín, a za trest bylo r. 1624 postoupeno i s panstvím jezuitské koleji v Olomouci. Za třicetileté války trpěli Bernaticé několikaletým obsazením nepolštělými vojsky, zejména za švédské okupace Fulneka v letech 1642—1650, a častými průchody voják císařských a jejich spojenců, někdy horších než nepřítel. Zvláště zle si počínali polští kozáci a Španělé. Od poloviny února do poloviny května 1625 se dostavila na panství standardo španělských, italských a valonských jezdců, které pomohla misionářům obracet lid na katolickou víru.³⁰ S váikou souvisel hlad, drahota, nožeiliví nemoc; zhoršené hospodářské poměry se obzvláště v poklesu ceny usedlosti a v ochuzení jejich inventáře. Některé z nich byly dočasně pusté nebo alespoň neschopné odvádět platy a daně. Upadlo vzdělanost, lilily se drsné mravy, rozbuřely se pověry. Věřilo se například, že nápojem lásky lze si získat náklonnost milované

osoby; avšak z neznalosti účinku některých bylin došlo k nechtěnému úmrtí, jako se stalo mlynářce z Bernartic v r. 1634; podobnější správy bohužel postrádáme.²⁹⁾

Roku 1629 provedli jezuité novou úpravu poddánských povinností. Vyšli ze zřady, že se poddaní rovně účastnili „ohavné rebelie“ proti císaři, třebaže to nebyla pravda, a že proto všechny jejich dřívější výsady a úmluvy o povinnostech pozbyly platnosti. Novou úpravou se povzvedly především renty v úkonech, tedy roboty apod., kdežto renty naturální se zvýšily jen nepatrně a renty peněžité se po menší úpravě r. 1629 po 150 let téměř nezaměnily. To bylo více při stále klesající ceně peněz pro poddané výhodné, ale vrchnosti si vyměřily povinnosti další. Z peněžitých platů se zvýšily do r. 1750 jen gruntovní číste 2 1/2 zl. z nových chalup, o 1/2 zl. za odměr placené v termínech o sv. Jiří a Michalu, dále různé platy z nových nebo vrchnosti pronajímajících pasek, luk a kopanin asi o 20 %. Fojetův mlynář odváděl 1 1/2 zl. ročně místo krmení vepřů; přibyl též plat 3 zl. 50 kr. za každoroční obnovení obecní rody o 10 % loudemlia a kupní sumy při prodeji hajzaví a lesního mlýna. Plat od pěti rybářů zůstal stejný (v 18. a 19. stol. se v Otáse lovily bálíce, štiky, méně parm, menší a něco okounů), ale ptáček zůstal v pol. 17. století jen jeden, včetně byl i r. 1739 jen 3 a koncem 18. stol. dva. Místo husy se platilo z každého gruntu 15 kr. ročně.

Jinak měla vrchnost příjem kolem 30 zl. z mlýna, z dočasněho krátkodobého osvobození od robot od některých usedláků, z pokut, z odbězných peněz a z nuceného odběru panského piva a kofalky. Ve zdejším dvoře převládalo nejprve chov ovcí, ale v období 1660—1780 chov hovězího dobytka — až 50 kusů (80 % zisku ze dvora, zbytek šel z chovu vepřů a drůbeže). Jednou panského vola krmil fojet.³⁰⁾ Od poloviny 18. do pol. 19. stol. byl dáván důr a mléčné hospodářství v našem zdejším okolí. Dvorská čeleď se skládala ze 2 děveček, 2 pacholáků a krávkaly. Slechtěním domácích plemen hovězího dobytka s cizími se docílilo i zde známého kravašského skota. Byli měli vesměs cizí jména, ale krávy krásná jména česká, z nichž některá se posívaly dodnes.³¹⁾ Zato polní hospodářství bylo na nízkém stupni pro malou úrodnost půdy. Úspěšnější byla sklizeň lužněním a travin, slabá u obilí.³²⁾ Také rybníkářství pomalu upadalo. V druhé pol. 17. stol. se sázelo do obou velkých rybníků 100—170 top kaprů, mnohem méně štik; při výloveh se získalo dost kaprů prostřední velikosti, ale štiky byly drobné, přý jako heryni, většik se vylovalo sotva 200 kusů. V malém množství se vyskytovali lin, koras, pitruše, okoun, mník a velmi málo bílé plevné ryby. Množství a jakost ryb v 18. století klesaly a během 2. a 3. čtvrtiny 18. věku byly všechny menší rybníky proměněny na pole a louky a většinou pronajaty poddaným. Tj. osud zůstal i Dolní rybník od r. 1784 a Horní od r. 1797. Pronájem rybníčních pozemků jako poli byl pro vrchnost i poddané daleko výhodnější. Pokus o obnovu části obou rybníků se neradil a poslední rybnalov se konal r. 1802. Tak zanikly zdejší rybníky, které jistě dodávaly krajíně zvláštního původu. Část luk okolo nich si však vrchnost ponechala i nadále a vybudovala v letech 1810—1813 velký seník u býv. Horního rybníka.³³⁾ — Velký útlak nesl stále převahou jevelný les Objezd, zvaný v 17. stol. v německých písemnostech Oblak, Obliska. V 18. stol. se už nazýval Dolní panský les a dělil se záhy na Velký (80 jiter) a Malý (30 j.). Dále zde bylo traje Strání na terose nad Odrou a rybníky a něco lesa v Bařinách. Na lesy dozirali po voč. 17. stol. dva hajní, chalupníci z č. 12 a 36, osvození od robot. R. 1644 zde zastřelil hajný Jan Mrkva vlka. V r. 1739—1741 sídlil ve dvoře revník, ale pak znovu dozirali hajní. Poněvadž potřeba dřeva rostla, staral se stát i vrchnost, aby poddaní vyzavovali pro svou potřebu mnoha ovocných i jiných listnatých stromů na návsi i v zahradách.³⁴⁾

Z robot přibýl dovoz vína z jižní Moravy a jiné daleké řůry, při nichž vrchnost dávala odměnu jen při vzdálenosti 157 km, ostatní režii hradila. Zdvajnsobíl se dvoze dřeva a občas byly vypravovány řůry s potavinami do Olomouce. Od r. 1665 se mohli poddaní z vinných fůr vplácet, fojet však ne; ti si museli sami dovážet panské pivo a kofalku. Všechna podání vozili slad a stavební materiál k panskému pi-

vovaru. Podle vrchnostenské relace z r. 1750 pracovala 27 rolníků 2 dny v týdnu čtyřspřežím, 2 polosedláci dvojspřežím a zahrádník č. 66 jednospřežím. Každý rolník musel z panské píše upíjet ročně 6, zahrádník 3, chalupník 2 lokty plátna. Dělati přý vítek i v největším plínu jen 2 dny nebo 4 půldny týdně na panském a obec si to sama rozhravovala, takže přý jim zbylo dost času na práce doma. Sedláci se nesměli vykupovat z robot, ostatní usedlíci ano.³⁵⁾ Podruzi a chalupníci, kteří se živili na najatých kouscích půl, nádenkou u sedláků, temesly — hlavně jako zedníci a tesalí — a předemní vlny pro novácké soukenky, kanali jinak 1 nebo 2 dny týdně pěšli robotu po celý rok. Robotníci dostávali při práci chléb. Avšak zlozavování na různých pracovních tříd v 18. stol. stále kolísalo v neprospech poddaných.³⁶⁾ Roku 1747 omezila vrchnost právo odměnit: jestliže po poddaném, který zemřel bez posledního pořízení bezdětek, žili dědici na jiném panství, připadla jí třetina pozůstatosti.³⁷⁾

Fakticky byly ovšem poměry mnohem horší, nežli vrchnost líčila, takže poddaní si r. 1766 a znovu r. 1773 podali stížnost přímo u císařského dvora. Bernartice tam zastupoval Jan Horák z č. 33. Sebátovani si na neuměrné velké poplatky při propouštění a panství a povolení k šatku, na daleké řůry, na to, že v čas nejplnějších prací ve žních musí z gruntů jít až 3 osoby na robotu, takže jim zbyl na vlastní pole čas jen v noci, a nedělich, svátcích a sobotách. Část pěších robot chalupníků byla vymělena písemně a částečně odměňována, nikoliv však práce u bernartického dvora, takže se jim zdálo, „jakoby pro vrchnost stále museli dělati.“ Nakonec se dostalo obci některých úlev, neboť podle urbálů z let 1629 a 1669 (nyní bohužel nezvěstných) měli sedláci po celý rok konat týdně 1 osobou 3 dny pěšli roboty a jižní rolníky v letním období 3 dny, v zimním 1 1/2 dne týdně.³⁸⁾

Po zrušení jezuitského řádu r. 1773 přešlo panství po jistém kolísání r. 1781 na Tereziánskou akademii ve Vídeňském Novém Městě jako národní velkostatek. Podle robotního patentu z r. 1775 dostalo se úlevy největším poddaným (nejvýš 3 dny jižní roboty týdně) a chalupníkům a podruhám (13—26 dní pěšli roboty ročně). Fojet se mohl vykoupit z vinných fůr. R. 1777 došlo k dalším úlevám a uplacením povinností poddaných.³⁹⁾ Marrý boj vedlo však obec 1829—1842 a získání panské zahrady na dolním konci a se starojíckým panstvím o oplocení Hrabí, čímž byla zřízena cesta na Ralice; částečně vyhrála spor o pasivu na Bořinách 1832—1840 a statečně se postavila na stranu majitelů č. 29 ve sporu o louku Písařskou.⁴⁰⁾

Hrozným břemenem byly neustálé války, které habsburské soustěly vedlo, a s tím rostoucí zdanění. Na Moravě byl r. 1656 zaveden tzv. berní lán, jehož hodnota o velikost se vypočítávala dosti složité. V Bernarticích bylo r. 1657 26 sedláků i 1 fojet, 6 polosedláků a 1 zahrádník s celkem 9 berními lány; při revizi r. 1676 zjištěno 11 3/4 lánu, 34 sedláků, 6 starých a 7 nových chalup. R. 1667 bylo v obci započáno ke zdanění 47 komínů a 8 polkožených nebylo zdaněno. Avšak 6 chalup na selských pozemcích nebylo podle zjištění z r. 1672 vůbec podchyceno, fakticky však vrchnost i poddaní zaplatili 9 chalup. Dále tu byl mlýnec, pastouška, panská volcho (nynější Lesní mlýn) a dvůr, tedy 60 domů.⁴¹⁾

R. 1739 se čítalo do lánu 120 jiter (starých měřic) po 550 živečních sáhů. Ke dvoze patřilo 217 j. poli a zahrad a 126 j. lesa. Při rektifikaci 1749—1755 byly zjištěny i některé jiné nezdaněné pozemky. Kontribuce (pokoev daň) dále stoupala. Od r. 1741 tvořila asi 1/2 všech poddánských dávek, ale po vypuknutí sedmileté války (1756—1763) se zdvojnásobila. Uplacení poměrné drůby přinesl kastel Josefský 1787—1789, který bohužel nevesel plně v život, ale daně mezi pozemky vrchnosti (dominikálem) a poddánskými (rustikálem) byly spravedlivěji rozděleny; uplacení bylo dokončeno v letech 1820—1840. R. 1833 byla také vyhotovena první obecní katastrální mapa.⁴²⁾

Sdlé války si vyzadovaly zvýšení počtu vojáků; proto se upustilo od systému domobrony a najmání žoldnéřů. Rokem 1697 začíná rozhravování ročního počtu branců na jednotlivá panství, pořadí se zavádějí pravidelné odvozy. Postihly hlavně sedlá-

ně slabší obyvatelstvo venkovské, někdy i ženaté lidi. Sloužili se 14 i více let, po napoleonských válkách 8 a nakonec 6 let. Mnozí se vrátili dříve zmrazení nebo s nechtí k řádné práci. Domácí vojska zde ležela často; na každém grantě byla komárka pro vojáky a ve stáji místo pro vojenské koně. Z cizích vojsk táhli přes Bernartice sbor polské armády proti Turkům r. 1683, za války o dědičství habsburské v l. 1742 až 1756 zde byli několikrát Prusové, 25. a 26. 2. 1749 zde pobýl pluk Cernigovický ze spojenecké ruské armády a několikrát oddíl sasko-polské, 1797 táhli přes Bernartice sbor francouzských emigrantů vedený princem Condé. R. 1798—1799 dlely zde ruské jednotky z pluku Titavových myslivců, z pluku Salichovova, část sboru generála Rimského-Korsakova a „brodatí kozačí pikáři“. Další oddily se tu stavily r. 1800; poč. r. 1806 vypravila obec vůz pro odvoz vojenské pokladny a zavazadel generála Kukurava z N. Jičína do Místku, v l. 1812—1813 prošly tudy polsko-saské sbory (generál Poniatowski) i vojska ruská. Obec musela dodávat za těchto válek příprátek, potraviny i muštva ke stájení šancí.⁴⁰⁾

Jště více tížilo poddané nevolnictví. Už od konce 15. stol. omezovaly vrchnosti čím dál více pohyb poddanských rodin mimo panství; vystěhování bylo povoleno jen s výslovným listem, ovšem ne zadarmo, a s tím, že za odešlého poddaného příbude náhrada. Svolení vrchnosti muselo být i při dávání dětí na studium, řemesla, na službu a při ženění a odvádění jednotlivců mimo obvod panství, rovněž za poplatek; při ženění a odvádění si vrchnost obyčejně vymáhala proslulouba od panství, kam poddaný odešel. Z období 1620—1669 známe z Bernartic 10 takových případů. Vrchnosti se totiž při rozlišování hospodářství ve vlastní režii bránily odlivu pracovních sil. Po rozšíření válce se poměry ještě zhoršily a poplatky vzrostly. Proto se stávalo, že poddaný zběhl, ale byl-li dopaden, byl páně trestán a také vrchnost, která ho přijala bez propustního listu, byla pokutována. Většinou však uprchlíci polapeni nebyli ani se nevratili, a tu případů jejich majetek, pohledávky nebo dědičné podíly „milostivě vrchnosti“; totéž platilo pro ty, kteří uzavřeli sňatky bez svolení na cizím panství, pro lidi trestané pro kriminální a mravnostní delikty apod. Za třicetileté války prošli lidé pro dluhy, vojenský útlak a zlé hospodářské poměry. Od poloviny 17. stol. do počátku 18. stol. uteklo asi 40 osob, v l. 1760—1779 celkem 11. Legálně bylo v l. 1761—1781 propuštěno ze vsi 39 osob, většinou za účelem sňatku do nejbližšího okolí. Nevolnictví bylo zrušeno r. 1781, ovšem ani potom nebylo propuštěním zdarma a bez obtíží. Nově se ohlašující kapitalističtí řád potřeboval pro vznikající rukodělné tovární pracovní síly, které mohla dodat jedině vesnice z plebských převážně sociálně slabších vrstev. A tak v l. 1782—1849 bylo propuštěno 88 osob, ale natrvalo se přistěhovalo jen 10.⁴¹⁾

Špatně bylo postavení vdov a sirotků. Vrchnosti záleželo na tom, aby všechny udesloti plně kanaly uložené povinnosti a odváděly platy. Na to vdovy s malými dětmi nestačily, a proto se často podruhé a někdy i potřetí vdaly, aby udělaly udeslost pro děti z prvního manželství. Sirotci museli většinou určitou dobu sloužit v panských dvorech. Když dospěli, mohli si ze svého podílu zakoupit jinou udeslost nebo hledat v rámci panství obživu jinak. Avšak sirotci často zbíhali a jejich podíly pobíralo vrchnost po mnoha let. Vedlo si proto zvláštní seznamy, zachované bohužel jen ojediněle, ale i tak nesmírně zajímavé. Sirotci se přepisovali ze starších register napořád, takže působí kuriózně, když čteme o sirotcích starých 50—80 let. Hlavně mezi vojáky, o nichž se už nic nevědělo, ale s jejichž podíly se počítalo, jestliže odešli s vědomím vrchnosti. Tak např. r. 1676 bylo v Bernarticích 58 sirotků, z nichž 1 se zůstatně nestavěl před vrchnostenské úředníky při každoroční přehlídce sirotků v Navém Jičíně, 27letá Kateřina Reháková „se zle zachovala“ (patrně měla nemanželské dítě); r. 1764 ze 107 sirotků bylo 18 vojáků, mezi nimi 85letý Jiří Böhms a 83letý Jiří Kunčický, jistě dávno mrtví, 25letá Magda Janková z č. 24 byla v podzelení. Je bude mít nemanželské dítě, což hrozilo ztrátou dědičského podílu, 19letý Jan Zelenka z č. 14 utekl asi před odvodem. R. 1779 bylo ze 75 sirotků 12 vojáků.⁴²⁾

Většina obyvatelstva se živila stále zemědělstvím. Od konce 18. stol. byla zde vedle kováře, řezníka, koláře a bednáře několik krejčích a ševců, dále řada pomocných tkalců a pládků na vlnu a grádů. Senk zůstával na fojstvi.⁴³⁾

Obecní samospráva sestávala z fojty, staršího a mladšího purkmistra a 3—6 přísedících, vesměs ze sedláků; první chalupník se stal přísedícím r. 1781, stabilně byl členem rady i chalupník od r. 1818 a od r. 1846 bývali 2. Rada byla obnovována každoročně ale od r. 1791 po pěti a od r. 1811 po sedmi letech. Na nejdůležitější rozhodnutí bylo povolováno 5 zůstupců (deputovaných) z obce. Obecním písařem byl učitel, někteří členové rady byli ještě počátkem minulého století negramotní. Hospodářství obce však bylo dobré.⁴⁴⁾

O vzhledu obce od pol. 17. stol. si můžeme učinit jasný obraz. Návěs i zahrady byly osázeny velmi početně ovocnými i jinými stromy. Z ovocných stromů převládaly jabloně, hrušky a švestky. Ovoce se sušilo v pecích. Cesty přes obec byly špatné, po nerovné návsi tekly potoky a rozkládaly se četné mokřiny, upravené části na „prádko“ nebo na napojedla pro dobytek. Konec 18. stol. byly téměř všechny domy ze dřeva a ještě r. 1843 byla jen menší část domů vesměs přizemních z pálených cihel nebo z borků. Byly většinou kryty slámou nebo došky, málokde šindelem nebo břidlicí. Pěstovaly se všechny druhy obilí, brambory a ječel, ale úroda byla slabá pro nedostatečné hnojení, pro časové stráty na panském a 1/3 pozemků ležela v duchu trojpolního hospodaření ladem. Nebylo dost pastvin, neboť mnoho výpásí dobytek hnaný z Polska do Rakous. Potok Těplická při nepřítlnosti ani útlaku, ani škodu (l. 8). Čistování 68 domů, pro jádra obce zcela dodnes nezaměřené, při provedeno r. 1771.

Přesto nastávalo pomalu zlepšení hospodaření, neboť vzrostl chov vepřů, hus, ovcí a včel, ale úly se z lesů a poli od konce 18. stol. přemísťovaly do zahrad.⁴⁵⁾ Pozornost se věnovala odedávna pěstění lnu a konopí, a čemž svědčila olejna z r. 1641 při čísle 9, zrušená 1909, a 4 pazdery z 18. stol., likvidovaná během 19. stol. Výměnkářské chalupy stávaly v 16. a 17. stol. v zahradkách gruntů nebo naproti nim přes cestu; teprve v 18. stol. se stavějí vedle gruntů a sešlé statky nabývají většinou uzavřeného čtyřbokého tvaru.⁴⁶⁾

Po stránce národnosti se jeví Bernartice od sklonku 17. stol. jako čistě česká ves. Zbytky německého živilu se přizpůsobily prostředí, všechna pomístní jména zůstala česká. Také ojediněle přistěhovalci se do počátku 19. stol. počestili.⁴⁷⁾

Od třicetileté války byla obec katolickou až na nepatrné výjimky; je však zajímavé, že odtud pochází rod Kristiana Davida, zakladatele sekty moravských bratří z Herrnhutu. R. 1797 byl v Bernarticích postaven první kostel, který byl r. 1837 nahrazen kostelem nynějším.⁴⁸⁾ Škola vznikla sice až r. 1784, ale vyučovalo se do domů zcela určitě už před r. 1773 a zdá se, že i zdejší obecní písaři, doložení v 16. a 17. stol., měli též několik žáků.⁴⁹⁾ Od sklonku 16. věku sídlilo zde postupně několik věhlasných lidových lékařů. Ovšem výhledným epidemii se obec nevyhnula, např. r. 1806 zemřelo ze 42 mrtvých 24 na tyfus a r. 1807 zemřelo 42 dětí na neštovic. Pies vysokou dětskou úmrtnost počet obyvatel zvalna a pravidelně rostl. Pravidelné očkování bylo zavedeno od r. 1819. Paroční asistentky jsou zde doloženy od r. 1746.⁵⁰⁾

Ves nebyla ušetřena ani živelních pohrom; dosud známý seznam lze doplnit chronom povodní r. 1783, neúrodnými roky a hladem 1731, 1766, 1845—1847 a časovými požáry, např. r. 1819 úplným zničením č. 6. Proto byly vydány pro Bernartice podrobné požární řády r. 1838 a 1844.⁵¹⁾ Z jiných zajímavostí v období feudalismu lze vzpomínat prvního plánu příplavu Dunaj-Ordra přes louky r. 1672, pokusu o doložení v Mackových dolech a v Hrabí (drahé a uživatkové kovy v letech 1697—1700 a hradě uhlí v l. 1847—1848).⁵²⁾ Je zajímavé, že při rozlišování vodovodu v r. 1959 se narazilo na stopy černého uhlí v trati Sedlisko.

Feudální zřízení padlo r. 1848. Na místo orgánů vrchnostenských nastoupily úřady státní, rolnictvo se zbavilo robot, ostatních závozků i poddanství za výkup⁵³⁾ a dosáhlo občanské rovnoprávnosti v duchu tehdejší doby.

Poznámky:

- 1) Dějiny obce s příslušnými odkazy na prameny a literaturu byly otištěny ve sborníku Od pokolení do pokolení (dále OPDP), Pamětník obce Bernartice nad Odrou 1837 až 1937, str. 33–96. Pokud není uvedena citace, opírá se ličení ve zkrácené formě o tento sborník. Hlavně je věnována pozornost proměným objeveným nově po r. 1937.
- 2) MNV Bernartice — pamětní kniha obce, str. 53–55.
- 3) Viz podrobně ve Vlastivědném sborníku okresu Nový Jičín (VSONJ), sv. 15, 1975, str. 36–40.
- 4) OPDP, str. 34–36, 189–192; VSONJ, sv. 16, 1975, str. 67–68.
- 5) J. Radimský, Berní registra moravská z 1. pol. 16. stol., *Časopis Matice Moravské*, roč. 76, Brno 1937, str. 336.
- 6) Státní ústřední archiv Praha (SUA), Sběrka urbářů, Urbář panství novojického-štramberského z r. 1558, f. 13–17.
- 7) OPDP, str. 89, pozn. 1–3. U L. Hasáka-R. Šrámka, Moravská místní jména, Praha 1970, str. 64 je uveden nesprávný tvar Bernartice, prý v okolí utvářený. Srov. k tomu VSONJ, sv. 6–7, 1971, str. 61.
- 8) *Codex diplomaticus et epistolarius Moraviae*, sv. X, č. 231, str. 247. — L. Hasák v *Novojičku* č. 1, 1960, str. 12 tento doklad nezná. Viz k tomu OPDP, str. 89.
- 9) OPDP, str. 38–42, 91.
- 10) Okresní archiv ve Vyklově, fond Archiv města Slavkova, sign. C 73 k r. 1576.
- 11) SUA, Missiv (kopie) 89, f. 75; OPDP, str. 42–44.
- 12) Okresní archiv N. Jičín (OANI), Magistrát N. Jičín, gruntovní kniha č. 4628, f. 28 až 29; SUA, fond Morava, č. 3166.
- 13) Viz podrobně v OPDP, str. 44–48.
- 14) Státní archiv Opava (SAO), Vs Starý Jičín, sign. VIII/53.
- 15) Státní archiv Brno (SAB), Půhony brněnské XXXVI, f. 95.
- 16) SAO, Vs N. Jičín, Gruntovní kniha obce Bernartice I (1582–1684), inv. č. 75, a matřiky N. J. X-1 (nejstarší matřika farnosti Starý Jičín) na příslušných místech; J. Zůkal, *Paměti Opavské*, Opava 1912, str. 66–67, 82–83.
- 17) Viz podrobně v OPDP, str. 48–53.
- 18) SUA, sbírka urbářů uts.
- 19) SAO, Vs N. Jičín, inv. č. 75.
- 20) Viz pozn. 181 *Nepřesně* v *Krakovsku*, roč. X, str. 122–123.
- 21) SAO, Vs N. Jičín, karton 3128.
- 22) Srov. k tomu OPDP, str. 103 a násl. a pozn. 18.
- 23) Z pozemkové knihy o z matřik lze seznat majitelé usedlostí pro 16. a 17. stol. v OPDP, str. 101–135 doplnit takto: č. 1: 1624 rodina Staroveských z Rybáho; č. 2: 1696 J. Winkler z Jeseníku; č. 7: 1641 Václav Gručovský, 1644–1650 Wenzel Neiwert; č. 8: 1633 Martin Francz; od 1646 rodina Böhmová; č. 10: 1645 Jura Merenda jinak Krejčí z Děhlova; 1680 Michal Grusmann z Zentklovy; č. 11: 1609 Jana Merenda jinak Krejčí z Děhlova; č. 13: od 1622 rodina Rehanová; č. 14: od 1633 rodina Kunetková; č. 15: 1618–1642 Jakub Richter, jinak Dresler z Senova; č. 16: 1584 až 1610 Bartoň Rozka, 1610 Kryštof Brumovský, jinak Štajer, 1612 Adam Leitler, 1618 Bartl Kuntšcher z Senova, zpuštěno, 1629 Michal Knopp; č. 17: 1632 Jan Kotsr, 1646 Matěj Běhm s chotí Kateřinou „roz. Lammellovou z Blahutovic“; č. 22: 1611 rodina Kotsrova, 1620–1640 Šturmova (Hreml), 1721–1739 Tamáš Gold z Zentklovy; č. 24: 1590–1647 rodina Okružlikova; č. 25: 1658 panská valcha, nádejce 1670–1673 Adam Schwach z Kúmina, 1699 už Lesním mlynem; č. 28: 1604 až 1608 Martin Czahel „návesní mlynář“, 1611–1617 Blazek „horní mlynář“, 1631 až 1639 Pavel Melš, 1639–1645 Michal a Judita Knoppovi, pak Češi; č. 29: 1626 až 1657 Andres Lammel z Senova, pak Jan Hanzelka z Rybáho; č. 30: 1622 až 1647 rodina Chlapíkova, pak Martin Korčák, od 1648 Jan Hájek, hajný; č. 39: 1595–1601 Jura Němý (v gruntě č. 4), 1632 Jakub Naiwart, 1640 Mikuláš Vaněk z Vratimova, 1649 Jan Lachman, 1657 Míka Mlýný; č. 40: 1586–1611 Jan Váha jinak Šaupina, 1612 Staněk, 1622 Jakub Hudec, 1633 rodina Svokova, 1648 Matěj Filát, pak Václav Knepek, 1665 Matěj Běhm; č. 42: 1622 Václav Tomáš z Markova, jinak Chlapík, 1630 Jan Buček z Pustějova; č. 44: 1640–1646 Mikuláš Voblec, 1648 Jan Zelenka, 1658 Adam Svok; č. 45: 1624 vdova Anna Gejdošova, 1638 Martin Novák, 1648 Adam Jurák; č. 50 (staré); od 1645 rodina Svokova; č. 52:

1600 Simek Šperlínek, jinak Zahradník, ovčák; č. 58: 1630–1641 Pavel Ditrich z Jeseníku; č. 61: 1598 Adam Weygl z N. Jičína, 1622–1648 Jan Tim z Rarmonice (Hermonice u Polomě); č. 64: 1590–1608 Adam Štěpán, jinak Trástel z choti Gerlou; č. 66: mezi lety 1626–1629 Münster ze Senova.

- 24) SAO, matřika NJ X-1 na přísl. místech; J. Beck, *Geschichte der Stadt Neutitschein*, Nový Jičín 1854, str. 255–256.
- 25) Viz podrobně v OPDP, str. 56–59.
- 26) OANI, gr. kniha 4809, f. 409; VSONJ č. 5, 1970, str. 34–36.
- 27) SAO, Vs N. Jičín, inv. č. 75, f. 193–194.
- 28) Tamtéž, karton č. 2991; OPDP, str. 56–58, 132–133.
- 29) SAB, Sběrka rukopisů č. 743, f. 143v–146; tamtéž, Vs Mikulov, *Historica*, sign. 217/V/4.
- 30) Beck, cit. spis str. 274.
- 31) SAB, Bočkova sbírka č. 9300; SAO, Vs N. Jičín, kartony č. 3251–3253, 3278 a kniha č. 364. Srov. k tomu OPDP, str. 62–63, 77–78.
- 32) Tamšé, kart. 3256, 3337 a knihy č. 403, 428. Srov. k tomu VSONJ č. 3, 1969, str. 23–26 a č. 10, 1972, str. 11 a násl.
- 33) SAO, Vs N. Jičín, kniha č. 510 a kart. 2918, 3126–3127, 3333.
- 34) SAB, Guberniální archiv, J 3201 a č. 948; SAO, Vs N. Jičín, kniha č. 369 a karton č. 3329. Srov. k tomu u R. Hurta, *Rybničkářství na Novojicko, Novojicko č. 4*, str. 10–11, č. 5, str. 4–5 a č. 7, str. 14.
- 35) SAO, Vs N. Jičín, kartony č. 2784–2794, 3023, 3251–3252, 3254, 3333, 3376; SAB, Josef. katastr č. 4053.
- 36) SAO, Vs N. Jičín, knihy č. 284, 285, 322–325; SAB, Rektifikační akta č. 55 a Dominikální fassé č. 351.
- 37) SAB, Guberniální archiv, M 18, Píárovský kraj.
- 38) SAB, Akta finita, č. 336b.
- 39) SAO, Vs N. Jičín, karton 3278, 3376.
- 40) OPDP, str. 65–72.
- 41) SAO, Vs N. Jičín, kartony 2817, 2866, 2888–2889, 3080, 3251–3254 a kniha č. 364.
- 42) SAB, Lánský rejstřík a Rektifikační akta č. 55; SAO, Vs N. Jičín, kniha č. 5, a karton 3376.
- 43) Viz podrobně v OPDP, str. 60–64, 72–74.
- 44) SAO, Vs N. Jičín, kniha č. 360 a kart. č. 2928–2935, 2971, 2976, 2978–2979, 2987, 2991–2992, 3023, 3026, 3074, 3378; SAB, *Militaria* k r. 1748–1749; OANI, *Hermannova kronika*, str. 53–54; *Lacinova kronika* v soukromých rukou; Beck, str. 258–259.
- 45) SAO, Vs N. Jičín, knihy 313–321, dále kart. 2764–2778.
- 46) Tamšé, inv. č. 86–89. Srov. k tomu OPDP, str. 106, 116, 121–122, 131.
- 47) SOA, Vs N. Jičín, kart. 2845–2855; OPDP, str. 76–77, 103 a násl.
- 48) SOA, Vs N. Jičín, kart. 2813–2827, 3021, 3023, 3374.
- 49) SAB, *Vceňovaci operát* Via 29–72; OPDP, str. 74–76.
- 50) SAO, Vs N. Jičín, kart. 2888, 3127–3147.
- 51) Podle zápisů v pozemkových knihách Bernartice I–III (1581–1870) v SAO; OPDP, str. 75–77, 105 a násl.
- 52) O českosti obce viz řadu dokladů v SAO; Vs N. Jičín, kart. 2880, 3023, 3133, a SAO, *pub. Olomouc, Catalogi cleri dioc. Olomucensis* od r. 1828. Viz též OPDP, str. 78–79 a VSONJ sv. 16, 1975, str. 47–51.
- 53) Viz podrobně v rukopisném sborníku připravovaném k tisku pro jubilejní rok 1974 na MNV v Bernarticích a v OPDP, str. 9–33, 96–101; VSONJ, sv. 1., 1967, str. 37–38.
- 54) VSONJ, sv. 16, 1975, str. 55 a násl.
- 55) SAO, Vs N. Jičín, kart. 3344–3345, matřiky obce Bernartice z 19. stol. a nejstarší matřika starojického NJ X-1, tamtéž, SONJ, sv. 16, str. 69.
- 56) SAO, Vs N. Jičín, kart. 2756–2761, 3021; OPDP, str. 80–81.
- 57) SAB, *Vrchní zemský soud II*, č. 1569; *Novojicko č. 5*, 1962, str. 11–12.
- 58) Viz podrobně v OPDP, str. 81–83.

75 LET GYMNÁZIA V PŘÍBOŘE

Jaromír Štěrba

Rozvoj českého národního hnutí v Příboře ve druhé polovině 19. století byl provázen kromě jiného i výraznou snahou o zřízení české střední školy, navazující na bohatou školskou a kulturní tradici města a usilující o její prohloubení v národním duchu. V Příboře sice existoval od roku 1875 český učitelský ústav, ale ten neuspokojoval plně zájem příbořské veřejnosti o vzdělání zejména těch, kteří toužili po studiu na vysoké škole. V září roku 1886 bylo v Příboře otevřeno vyšší české gymnázium, ale třetího dne po jeho slavnostním otevření bylo vyučování na příkaz rakouského ministra školství Gautsche zastaveno. Teprve v roce 1902 se příbořským občanům podařilo dosáhnout povolení ke zřízení české zemské reálky. Bylo to však jen částečné vítězství. Reálka byla totiž tehdy považována za méně hodnotnou střední školu, protože nedávala humanitní vzdělání. Její absolventi odcházeli především do praxe nebo na technické studium. Neměli filozofickou propedeutiku, neučili se latině, nemohli z nich být lékaři ani kněží, nemohli studovat na univerzitě. C. k. zemská školní rada si pro zřízení reálky kladla různé podmínky. Jednou z nich byla např. povinnost města Příbořa sloužit na úhradu učitelských platů pouštní obnos, z počátku 4000 a později až 7600 K.

V r. 1902 bylo tedy zahájeno vyučování v I. třídě zemské reálky, do níž bylo zaplánoáno 36 chlapců z místa i okolí. Vedení školy se ujal ředitel Jan Božant, který přišel do Příboře z prostějovské reálky. Budova dnešní školy tehdy ještě nestála, učila se v místnostech jiných škol. Základní kámen k budově zemské reálky byl položen 25. března 1903. Její projekt vypracoval brněnský architekt Fr. Valenta, provedení stavby bylo zadáno místnímu staviteli Bedřichu Karlsederovi. Stavba školní budovy trvala téměř dva roky a byla dokončena v r. 1904. Průčelí bylo ozdobeno sochami sociálního mistra Franty Úprky, představujícími různé druhy lidské práce. Náklad na stavbu budovy činil 288 622 rakouských korun.

Od škol. roku 1902/3 vydávala zemská reálka v Příboře výroční zprávy, které dávaly náhlednou do života školy. Kromě statistik a přehledů byly ve výročních zprávách uvěřitelně studie z pedagogické teorie, historie, filologie, deskriptivní geometrie, kreslení atd., jejichž autory byli tehdejší středněškolsí profesori. Výroční zprávy svědčí i o sociální situaci studentů školy a o jejich lidských složení. V malém venkovském městě, jímž byl tehdejší Příbor, židňácký šlo o synky bohatých rodičů. Žáci byli především syny drobných rolníků, živnostníků a úředníků v místních průmyslových podnikách. Jinými slovy byly to děti pracujícího lidu, venkovské a městské malobourgeoisie. Bylo tedy mezi nimi dost žáků nemožných. Stipendium pro podporu těchto nemožných žáků neexistovalo. Podpory se vyplácely z darů dobrodinců, z výtečků školních kulturních akcí, věnečků, žákovských koncertů a besídek. Podpěrnou akcí bylo také půjčování učebnic „bibliotheca pauperum“. Teprve ve škol. roce 1908/9 bylo založeno stipendium na oslavu šedesátiletého panovníckého jubilea císaře Františka Josefa I. Stipendium nebylo státní a největší částkou na ně přispěla zřejmě „Výpomocná pokladnice“ (obecní instituce), a to 300 K, profesorský sbor částkou 251 K, žáci ústavu 111 K atd., takže se sešlo celkem 1482 K. Tato částka se stala základem nadace a první student z ní dostal stipendium 2. prosince 1908.

Do reálky chodili samozřejmě převážně chlapci, děvčátka byla ve třídě málo nebo žádná a nazývala se privatistkami. Názieny z r. 1911 stanovilo, že počet hospitující

privatistek může výjimečně přesahovat 5 %, nesmí však nikdy představovat více než 10 % žáků veřejných. Žáci reálky byli většinou místní, ale někteří přicházeli i z míst daleko vzdálených, např. z Rožnova, Valašského Meziříčí, z Paskova, Daskabůt, dokonce i ze Slezska a střední Moravy. Tito přispělí žáci bydleli v podnámě u příbořských občanů. Výroční zpráva z r. 1912 přináší pokyn Zemského školního výboru: „Rodiče žáků přispělých se upozorňují, jak neblahý vliv mají dlouhé a namáhavé cesty na tělesný a duševní stav synů jejich a jak působí škodlivě na povahu a chování jejich, zůstávají-li stále v prostředí venkovském a ve společnosti často sobě nerovné.“

Od škol. r. 1912/13 byla zemská reálka přeměněna na zemské reálné gymnázium. To už byl ředitelem Jaroslav Simonides, protože první ředitel reálky Jan Božant ze své funkce vzdal v r. 1907 a odešel na tvrdý odpočinek. V ládnosti o změnu typu školy, kterou podal druhý ředitel školy Simonides, zdůvodňuje úsilí své i obecního zastupitelstva takto:

1. V Příboře byly od konce 17. století s malými přestávkami až do r. 1889 školy laičské, které zanikly nedostatkem žactva, poněvadž vyučovali řeč byla německá. Příbořské obyvatelstvo nepovažuje řečku za ústav rovnocenný gymnázium, a proto bohatší občané posílají syny do sousedních gymnázií.

2. Pro město mající jen jedinou střední školu je nejvhodnějším typem reálné gymnázium, neboť jeho absolventi mohou vstoupit na každou vysokou školu.

Pa prázdninách r. 1912 se tedy zapisovali žáci do I. třídy reálného gymnázia a do II. až VII. třídy reálky.

V posledních dnech školního roku 1913/14 proletěla světem zpráva o sarajevském atentátu. Během prázdnin byli povoláni ke vojenské službě čtyři profesori. Výroční zpráva škol. roku 1914/15 plníští už dvě jména abiturientů, kteří padli na frontě. Byli to jednoruční dobrovolníci, poručík Robert Kirschbaum a Josef Mičoun. Zraněných na frontě bylo šest. Ve výroční zprávě škol. roku 1915/16 se uvádí: „Z ostatních 194 žijících žáků, kteří před maturitní zkouškou ústav opustili, jest, pokud bylo možno zjistit, 88 ve službě vojenské. Z nich padlo 3, raněno bylo 8, stříbrnou medaili byli vyznamenáni 2, v zajetí jsou 3 (jeden v zajetí země), nezvěstní 2. Ze 120 žijících abiturientů koná 98 službu vojenskou.“ Ve výročních zprávách následujících let jsou uváděni další žáci, kteří zahynuli ve válce na různých bojištích. Studenti nejvyšších tříd odcházeli ze školních lavic přímo do armády a mobilizovaným žákům byla umožněna válečná maturita. První válečnou maturitu konal 1. března 1915 výběrný žák Jerekým Marek. Byl uznán způsobilým s vyznamenáním a již 25. června téhož roku padl u Lvova — tedy právě v den, kdy ostatní jeho spolužáci konali maturitní zkoušky, které připadly na 24. a 25. června 1915.

V přízemních místnostech budovy školy byla už o prázdninách roku 1914 zřízena nemocnice Cerveného kříže. Do tělocvičny o lsten se nastákhovalo 105 jednoručních dobrovolníků, které potom vystřídali jino, po nichž zůstalo v budově i na hřišti spoušť. V létě 1915 nastal už citelný nedostatek potravin, stravovatelé vypovídali žáky z bytu, někdy po několika dnech vůbec nebylo chleba. Ceny potravin stoupaly, žáci přestali provozovat sporty, aby ušetřili podrážky, v r. 1917 jim bylo dovoleno, aby chodili do školy bosí. Pies dvoji zvěstí platů počal se hlásit nedostatek i v rodinách učitelů. Užitele byli nuceni ve volných chvílích shánět po okolí potraviny a často byli jejich cesty marné. Někteří profesori gymnázia byli pronásledováni pro své politické názory. Profesor Karel Juda byl vyšetřován královským vojenským soudem pro rusofilství, suspendován a přeložen do Hodonína. Z téhož důvodu byl přeložen profesor Adolf Vašek do Valašského Meziříčí. Do Příboře z trestu přišel suplující učitel Josef Včelák. Profesor Fr. Matějček se nechoval učivě k zemalutému prapore, byl udán poručíkem Schillerem, odsouzen k 7 dnům žaláře pro demonstraci a zbaven práva vyučovat. Válečné události stále rušivěji zasahovaly do vyučování. Chemii a přírodopisu se

přestalo vyučovat vůbec, zeměpisu a dějepisu ve většině tříd, protože profesori byli na vojně.

Po čtyřech letech války přišel 28. říjen 1918. Toho dne se nevyučovalo. Žáci a profesori se šli do aule k slavnostnímu uvítání svobody. K 11. hodině přišli dělníci z kopřivnické továrny a s prapory a hubobou prošli ulicemi města. Kdejaký rakouský orel a německý nápis zmizel. Večer byl uspořádán lampiónový průvod, jaký Pílaber ještě neviděl. K lidu shromážděnému na náměstí promluvil z balkónu Národního domu ředitel gymnázia Jaroslav Šimanides. Hned v prvních dnech po převratě se utvořil v Pílabě národní výbor, jehož předsedou byl zvolen ředitel Šimanides.

Nový stát přinesl mnoho změn do života školy. R. 1919 bylo přiblíženo reálné gymnázium zastátněno. Děvčata, která byla dosud jen „privátistkami“, se stala řádnými studentkami školy. V profesorském sboru nastal pohyb, a to přiměřeno nesnadně. Profesori odcházeli na jiné ústavy a pedagogický sbor se stále měnil a trpěl nedostatky kvalifikovaných sil. První profesorkou školy byla dr. Libuše Scholzová. Vedení školy se ujal Josef Káral, zprvu jako zástupní správce, od června 1923 pak jako ředitel. Zastával tuto funkci až do ustavení gymnázia po Mnichově 11. října 1938. Vedení školy věnovalo značnou pozornost kulturnímu životu studentů. Ve škole se konaly často akademie a besedy, pořádané někdy jen žáky školy, jindy ve spolupráci se studenty učitelského ústavu. Studenti, členové literárního kroužku, hráli v r. 1930 dokonce i Srámkova „Léto“, Besedy i kulturní akce měly vysokou úroveň. Obětavý profesor Michal vedl školní žákovský orchestr, a to i bezplatně, když pro nedostatek peněz ve státní pokladně nebylo povoleno vyučování nepovinné hudební výchově.

Politický neklid v Evropě po nástupu fašismu zleňal sice do školy v malém venkovském městě jako vzdálené himéně, ale bať se přibližovala. Školní rok 1937/38 byl už rakem vzrušených událostí. 21. a 22. května 1938 se měla konat 10. žákovská besídka s bohatým programem, který byl pečlivě nastudován a připraven. Konala se však jen jednou ze okolností velmi vzrušených, protože v noci z 21. na 22. květen byla provedena částečná mobilizace i ochranné hranice republiky a Pílabem projížděla vojenská auta a dělostřelcevo k Ostravě. Poslední předválečný rok 1938/39 začal i ve škole za napjaté situace. Normálně se téměř nevyučovalo, protože už 14. září 1938 byl někteří členové sboru povoláni k vojenské službě. Události dostávaly prudký spád. 26. září 1938 byla celá budova školy zabrána pro účely záložní vojenské nemocnice. Zbytek pedagogického sboru a ředitel si stále ještě dělali naděje, že i za ztížených podmínek bude možná pracovat v místnostech učitelského ústavu a jiných příbroských škol. Mělo být zavedeno střídavé vyučování dopoledne i odpoledne vždy po týdně pro studenty gymnázia i pro kandidáty učitelství. Přišel však mnichovský diktát. 7. října 1938 si ředitel vyžádal telegrafické spojení s ministerstvem školství, odkud mu bylo sděleno, aby vyučování přerušil a předsídl se školou buď do Místku nebo do Valašského Meziříčí. Ředitel se rozhodl pro Valašské Meziříčí, promluvil ještě krátce školním rozhlásem k žactvu, rozloučil se s ním a zakončil vyučování. Část sbírek a zařízení byla téhož dne převezena vojenskými autobusy do reálného gymnázia ve Valašském Meziříčí. Členům sboru byla dána placená dovolená na neurčitou dobu. Vyučování na českém reálném gymnáziu v Pílabě bylo přerušeno téměř na 7 let. Za okupace sloužila budova německé střední školy, pořadí německému lazaretu. Školní nábytek byl z větší části zničen. Sbíry byly rozkradeny a uchováno se jen to, co bylo před okupací odvezeno do Valašského Meziříčí a Frenštátu pod Radhoštěm.

Po osvobození bylo v Pílabě obnoveno státní reálné gymnázium s platností od 1. září 1945. Školní rok 1945/46 začínalo 5 vyučujících se 305 žáky II.—VIII. tříd. První třídy byly zřízeny při mělfonské škole v Pílabě a v Kopřivnici. Ke konci škol. roku 1945/46 žítal sbor už 21 vyučujících. Bylo zapotřebí mnoho etánu, aby se život ve škole konsolidoval. Je samozřejmé, že se po osvobození musela škola přizpůsobit

změněným podmínkám ve vývoji naší společnosti. Po Únorovém vítězství pracujícího lidu v r. 1948 se stalo gymnázium čtyřletým a chodilo do něho žáci od patnácti let. Ve školství a v přístupu ke vzdělání nastoupila neformální demokratická. Organizační studentského života se ujal Československý svaz mládeže a žákovská samospráva. Pro ušší sepeřli školy se životem společností měla velký význam pomoc při budování národního hospodářství. Konaly se brigády v Pílabě i na významných stávkách dvouletky a 1. pářiletky. Studenti-svazáci organizovali i majálesy, na které se v Pílabě dlouho a pěkně vzpomínalo.

Z významných událostí na gymnáziu v Pílabě vyberme aspoň námátkou odhalení paměti desky ve vestibulu školy, na ní jsou jména absolventů, kteří ve II. světové válce položili své životy za naši svobodu na bojových nebo ve fašistických mučnických. Deska byla odhalena 9. května 1948 na památku 3. výročí osvobození naší republiky Sovětskou armádou. Je na ní 26 jmen těch, kteří v nerovném boji důstojně reprezentovali naši školu. 23. září 1948 navštívili naši školu spisovatel Arnold Zweig a ke konci téhož školního roku vyprávěl žákům školy o svých zájezdech do Sovětského svazu, Polska a Velké Británie národní učitel profesor Josef Škupa. Do školy pronikl opravdový život, budovatelé šli a pracovali nadšení. Byly pořádány besedy s učenými a jinými zajímavými lidmi, kteří měli mládeži co říci. Začala se rozvíjet i družba se slovenskými školami a studenti a profesori zájeli v r. 1950 na pedagogické gymnázium do Trnavy s naučivním programem. Na podzim téhož roku aplotali návštěvu slovenských studentů. Jejich program měl vysokou uměleckou hodnotu, zvláště v hudebních a pěveckých ústěch. Slovenské profesori hospitalovali v příbroských předmětech u svých kolegů na naší škole. Začala se také rozvíjet přátelství našich žáků s jejich vrstevníky v SSSR prostřednictvím dopisování v ruském jazyce. Kaldoračně se konaly lyžařské výjevkové zájezdy žáků. O prázdninách z. 1952 bylo oslaveno 50. výročí školy. Při té příležitosti se konaly výstavy malův, bývalých profesorů nebo absolventů školy. Studenti předvedli veřejnosti pásmo ze studentského života kdysi a dnes. Konaly se rovněž sjezdy abiturientů starších ročníků i bývalých profesorů školy.

Ve školním roce 1952/53 bylo ukončeno trvání čtyřletého gymnázia maturitami žáků 4. ročníků. Žáci 3. ročníků absolvovali o prázdninách zhuštěný kurs učivo 4. třídy gymnázia a studium uzavřeli maturitou na konci prázdnin. Počínaje školním rokem 1953/54 bylo na základě vládního návrhu ze 24. dubna 1953 zavedeno jedenáctileté středněškolské vzdělání a vznikly jedenáctileté střední školy. Šlo o to, aby jednotlivé stupně všeobecné vzdělávací školy na sebe těsněji navazovaly obsahem vyučovacích osnov. Všeobecné vzdělávací škola měla tedy tři stupně v jednateli ročníků (5+3+3). Třilýtké třetí stupeň školní maturitou a absolventi jedenáctiletky mohli pokračovat ve studiu buď na vysoké škole nebo na dvoleté nástavbě odborné střední školy. Velký důraz byl kladen na polytechnické vzdělání, proto byly budovány školní dílny pro žáky 6., 7. a 8. ročníků. Žáci 9.—11. ročníku začali od školního roku 1959/60 navštěvovat výrobní praxi v průmyslových závoděch, zemědělských družstvech a státních statcích. Že se jednou týdně provádělo výuku nového předmětu „základů výroby“. Po překonání počátečních potíží se úroveň výuky tohoto předmětu zlepšovala, zvláště díky pochopení vedení n. p. Tatry Kopřivnice. Uspokojivou úroveň měla výuka i na pracovištích vojenského státního statku v Nové Horece. V uvedených závoděch vedli výuku kvalifikovaní pracovníci, kteří měli s výchovou mládeže zkušenosti, takže na konci studia konali žáci úspěšné kvalifikační zkoušky, při nichž někteří projevili mimořádnou zrůčnost i teoretické znalosti. Pro žáky 6.—8. ročníku jedenáctiletky byly vedle školního hříště postaveny svépomocí rodičů i brigádnickou prací učitelů a starších žáků pěkné dílny a pořadí i školní jídelna při ZDS na Jižníkové ulici. Jedenáctileté střední škola (JSS) se stala od 1. ledna 1960 středně všeobecné vzdělávací školou (SVVS). Při jedenáctiletce i SVVS v Pílabě probíhalo po léta třilýtké studium pracujících a dvouleté kursy pro přípravu vojáků z povolání k externí maturitě. Střední

všeobecně vzdělávací škola byla od r. 1962 oddělena od třídy povinné školní docházky a postavena pod dozor KNV. SVVŠ byla sloužena a v r. 1968 byla přeměněna ve čtyřleté gymnázium.

Ve školním roce 1976/77 vstupuje gymnázium v Příboře do poslední čtvrtiny stáletí. Škola musí mít předstih před úkoly, které jí společnost ukládá. V 6. pětiletce se bude československá výchovně vzdělávací soustava dále rozvíjet. Užijícím známkem gymnázia je jeho všeobecně vzdělávací polytechnický charakter. Abychom tomuto úkolu dostáli, je třeba pokračovat v budování a vybavování laboratorů, zvláště pro výuku fyziky, chemie a biologie. Experimentálně se už na některých školách ověřují i možnosti realizace principu spojení školy se životem, a to znamená účast žáků v produktivní práci. Gymnázium v Příboře má pro tento rozvoj dobré podmínky. Chceme využít možnosti provádět produktivní práci v závodech místních i v blízkém okolí. Počítáme i se spoluprací s okolními školami II. cyklu, s nimiž máme úzký styk a od nichž přebíráme zkušenosti a v budoucnosti i pomoc.

Nakonec ještě několik údajů k současnosti. Ve škole je ve škol. roce 1976/77 218 žáků, z toho 163 děvčát. Vyučuje zde 17 středoškolských profesorů včetně ředitele, jímž je od škol. roku 1962/63 Jaromír Štěrba. Škola má 7 tříd interního studia, každý ročník kromě druhého má paralelní třídu. Vyučuje se i v I. ročníku dálkového studia pracujících, v němž začalo letos studovat 33 dospělých. Vedení školy pomáhá staničká organizace a organizace ROH. Žáci jsou členy SSM a školní odbočky SCSP. Na počátku škol. roku bylo 160 členů SSM a 110 členů SCSP; počet členů obou organizací se zvyšuje, protože jsou přijímáni žáci I. ročníků. Pokud jde o sociální složení, převládají žáci dělnického původu. Žáci, jejichž rodiče jsou, nebo byli původně dělníci, je 72 %, ostatní žáci jsou převážně z rodin inteligence nebo jiných zaměstnanců.

Mnoho úkol čeká všechny pedagogické pracovníky v příštím období, kdy postupně dojde k realizaci projektu dalšího rozvoje výchovně vzdělávací soustavy podle závěrů XV. sjezdu KSČ. Je to dlouhodobý program, který podstatně ovlivní i výuku na gymnáziích. Škola procházela změnami a bude jimi procházet dále, protože musí mít předstih před úkoly, které jí ukládá společnost rozvinutého socialismu. Hledíme tímto úkolům vřítíc bez obav a plněme je rádi pro dobré příští mladé generace.

ZAPOMENUTÝ UČITEL UČITELŮ

Karel Špaček

„Životní cesta dnes zapomenutého, kdysi však známého a předního moravského pedagoga, poskytujte nám příklad, jak lze pilností a vytrvalostí dosáhnouti vysoké životní měry.“

Tak začíná životopisná črta o Ludevítu Vašičovi, kterou napsal svého času rovněž známý a mnohastranný pracovník, nadočitel z Frýdlantu n. O. J. M. Kadlčík.) Byla uveřejněna v Opavském týdeníku (roč. XXVIII, č. 44 a 45 z června r. 1896). Stejně výročí založení učitelského ústavu v Příboře, který Vašiča po sedm let spravoval, je vhodnou příležitostí k tomu, abychom jeho osobnost připomněli také na stránkách našeho zborníku.

Ludevít (Ludevít se začal podpísat ve dospělém věku, aby dal najevo svou národní příslušnost) Vašiča se narodil v Brusperku 12. srpna 1829 v rodině nezámožného soukeníka Františka Vašiči a jeho manželky Teresie, dcery Melichara Nováka, soukeníka a měřáka, v domku č. 246 na předměstí. I kmotři Jan a Teresie Tichopedovi se živilí soukenictvím.) Od útlého mládí, od samé kolečky, záležal k jeho úsměvu tlukot soukenického stavu a jeho samozřejmě, že se měl stát otcovým nástupcem v cechovní příslušnosti.

V Brusperku se o něm domnívali, že se skutečně soukeníkem vyučil a učitelem se stal teprve po odchodu do světa. Je pravděpodobné, a v tehdejší době přirozené, že řemeslo ovládal. Viděl tehdy děti, ještě dříve než se naučily slabikovat, musely pomáhat při zpracování vlny na pověstném „kaníku“ (jak nám to ještě stojí s výtčkovou připomínkou) a postupně si osvojovali další práce.

Avšak snahy chlapcovy směřovaly jinam než k roztocivému stavu. Dobře ve škole prospíval a působil radost oběma svým učitelům, rektorovi Josefu Macalíkovi a pomocníku Karlu Mlhládovi, u něhož se cvičil též v hudbě a zpěvu. Ze školy si přinášel knihy a kde jen mohl, dával se do čtení.

Když viděl otec chlapcovu nadání a chut do učení, poslal ho na nelehání učitelů do německé hlavní školy v Novém Jičíně, kde pobyl Vašiča tři roky, důkladně si sloves i písemně osvojil němčinu a kdyby mu chudoba nebránila, pokračoval by v dalších studiích. Tak nezbyvalo než vrátit se domů, kde přijal místo bezplatného školního pomocníka a zároveň neplačenného písaře u tehdejšího magistrátu.) Úřednické funkce, německy zvaných „Schulgehilfe und Kanzleiindividuum“, z nichž mu nepřiplynul žádný příjem, setrval v letech 1845–1847.

Z prosté nutnosti dosáhnout aspoň tenkého krajíčku vlastního chleba začal se ohlízet po placeném zaměstnání. Když se ho v rodném městě nedařilo, rozhodl se hledati štěstí jinde. Zdeh je také našel.

Storý pan rektor v Přízně u Vsetína požadoval výpomocného učitele čili „Lulgehilfa“, Vašiča si zažádal a toto místo a zanedlouho měl na reálném papíře potvrzení, že má jako „Lehrindividuum“ nastoupit první výnosné místo v nechrudí valašské obci za roční odměnu dvacet rýnských vídeňské měny. Brusperský magistrát opatřil osmnáctiletého výpomocného školního pomocníka a kancelářského „individuum“ skvělým vysvědčením, v němž ho pro znamenitý „kanzeleischnitt“ doporučuje k podobným službám, nikoliv však peněžním uznáním. Snaživý mládenec neradné místo opustil a 1. 12. 1847 nastoupil dále, již skutečnou učitelskou činnost.

V novém působití čekal Vašiču život málo růžový. Jeho povinnosti byly mnohé a míkretar lehké. Při skrovných poměrech vytrval a dostal se píece jen o kousek dále.

Ve dne většepoval neposedným Valáckým nábobku a literární umění, večer louskal jenerálas nebo v hospodě trdil muziku na basbombarđanu a zbylo-li mu trochu času po různých funkcích preceptorských (i se řipáním dřív pro pana rektora a udrůbov-ním čistoty ve škole), věnoval ho dalšimu vzdělání. Několikrát týdně putoval jako doprovodný školní pomocník do sousední Ratiboře. Při stejném platu 20 rýnských ročně vyděl v Přízně tři roky. Odtamud se také na podzim v r. 1849 vypravil pěšky do Olomouce k učitelské zkoušce, kterou 20. října t. r. vykonal i s významněním.

Tak nabyl jako výpomocný učitelský pomocník učitelskou kvalifikaci. Skvělý výsledek zkoušky o skutečnost, že ji získal mimořádným způsobem při zaměstnání, svědčí o výjimečnosti Vašičovy pile a nadání. Tehdy mu bylo právě dvacet let a dalo se čekat, že na zapadlé vesničce škole nezástane.

K dalšimu postupu pomohla Vašičovi pověst znamenitého basbombarđonisty. Když se o jeho nevědění umění dověděl školní dohlížitel vsetinský.) nabídl mu místo ve městě se zvýšeným sluzným 24 zl. a dalšimi výhodami. Vašiča místo přijal, a tím byl opět položen další základ k budoucí kariéře, neboť se z obyčejné vesničce školy dostal na školu farní, městskou.)

Na Vsetíně v hodnosti podučitele pobyl do 20. září 1851. Dalo se mu tam dobře, neboť kromě učitelství byl zaměstnán pracemi kancelářskými jako aktuár při organizaci obecního úřadu dnešního způsobu. Za tuto činnost obdržel velmi pochvalné uznání a pravoplatně vysvědčení.

Aby se zbavil duchovního písařství a více se mohl věnovati zamilovanému studiu, zažádal o podučitelské místo v Medřicích u Bna. Kromě jiných výhod měl konečně

i služně zvýšeno na 60 zl. v. m. Zdomácněl tam tou měrou, že by tam byl navždy uvízl. Modřičtí Němci ho měli rádi a pořádky v Brně vždy se k němu hlásili, všeobecně mu říkali „unser Herr Ludwig“.

Ani na tomto působišti Vašica dlouho nepobyl. Již v prosinci 1853 se dostal za učitele do Obrovic.⁹⁾ V dekretu na toto místo se poprvé vyskytuje titul „pan profesor“, nikoliv dřívější panující označení „Lehrindividuum“. Z Obrovic se přihlásil ke zkoušce po hlavní škole, které tehdy předstávaly pořádky školy měšťanské.

Od čtenářů, kteří se k této zkoušce hlásili, bylo požadováno absolvování dvouletého přípravného běhu. Podučitel Vašica se však výkonal takovou přípravnou o svědectvím školních úřadů, že mu toto podmínka byla promita a směl skládat zkoušku na základě předložených vysvědčení. Výsledek zkoušky byl skvělý. Ze všech předmětů měl známku výbornou.

V Obrovicích počal studovat italský jazyk a literaturu s takovým úspěchem, že již v r. 1854 se podrobil na státní akademii brněnské státní zkoušce o obstará a významem. Tehož roku odbyl rovněž s významnějším zkoušku po nižší reálce.

Po těchto úspěšných zkouškách ustanovila brněnská konsistorie Vašica podučitelem druhé třídy na normální hlavní škole v Brně, jež byla zároveň učitelskou přípravnou.¹⁰⁾ Tak se stal ani ne třicetiletý, po čtrnáctiletém podučitelství učitelem učitelů. Mimo jiné ho k tomuto úřadu doporučovala věcně nadání hudební. Byl vynikajícím pianistou a pěvcem tenoristou. Jeho služně se zvýšilo na 200 zl. a příjmy si ještě rozmnožoval jeho domácí učitel v brněnské továrněcké rodině. Dále pilně studoval, neboť chtěl dosáhnout způsobilosti pro vyšší učiliště.

Přáznivý trávil na cestách. Poznal severní a střední Evropu, při tam volil i trasy jinými nevyhledávané.

Na schůzi uč. jednoty místecko-novojičanské, která se konala 20. 5. 1886 na Hukvaldech, v putavé přednášce „Ze svých cest“ se zmínil o putování východní Halicí a pobavil posluchače líčením obtíží, s jakými se potkal v židovské hospodě v Tarnopol.¹¹⁾

Za každou cenu chtěl proniknout na učitelskou stolicí vyšších reálce, proto r. 1860 odešel na nižší reálce do Telče.

Tom působil jako druhý učitel do r. 1867. Neumorně se vzdělával a připravoval k vyšším zkouškám. Leč marná byla jeho snaha i obdivuhodná píle. Bez předepsaných studií nemohl dojít vyzrání cíle. Narážel na nepřekonatelné překážky, obstará se na tehdejšího správce zřetelosti školních, slovného Prouka,¹²⁾ ale bez výsledku. Byl mu dán pokyn, aby se věnoval školství nižšímu. Jednu zkoušku ještě přece složil. Přihlásil se r. 1864 v učitelské zkoušce z polního hospodářství a opět s dobrým výsledkem obstará.

V Telči se pilně zabýval vědeckostí a hospodářstvím. Jeho přednášky v tamějším hospodářském spolku byly velmi oblíbené. Neméně pěstně si získal jako sborníř zpěvického spolku.

Dny prožit v tomto půvabném jihomoravském městečku byly mu do smrti nezapomenutelné. Tam byly položeny základy jeho pořádky vynikající činnosti pedagogické. Nalezl tam v rodině polebného žentického svou vzornou a vzornou chůru Klara, jež se mu stala věrnou družkou na jeho životní dráze a těšitelkou v strastných dobech dlouhalehého utrpení; duševní přetření pořádky tak zhubně působilo na tohoto nevšedního muže, že zatemnila na knaci jeho činného života jindy tak bystrého ducha.

Když poznal, že jeho snahy učitelovat na vyšších školách jsou marné, vrátil se r. 1867 do Brna, kde byl 11. 11. ustanoven třetím učitelem na učitelském ústavu se služním 700 zl. a konečně r. 1870 byl povýšen na hlavního učitele nové organizované přípravné a zároveň jmenován zkušebním komisařem pro školy obecné a měšťanské. V tomto úřadu vychoval na sta učitelů národních, kteří vzpomínají, jak na základě svých zkušeností obohacoval nejen rozum, ale i srdce. Působení v každém ohledu chvalyhodné bylo odměněno v r. 1873 tím, že někdejší „Julgehille“ byl povýšen do IX. hodnostní třídy a bylo mu uděleno služně 1700 zl.

V „Uč. Lístech“, r. XV, z r. 1881 v článku Em. Schulze „Dějiny c. k. ústavu ku vzdělání učitelů v Brně“ je několik zmínek o Vašicovi. Na ústavu byl ustanoven při jeho řízení hlavním učitelem (spolu s prvním ředitelem příborského ústavu Karlem Smídkem¹³⁾ v únoru 1870. Když byl od r. 1871/72 ústav změněn v český a jeho ředitelem se stal pověstný germanizátor slezského školství Gustav Zeynek,¹⁴⁾ Vašica byl opět jmenován hlavním učitelem, a to na prvním místě. V r. 1873 obdržel zdravotní dovolenou a jeho předměty převzal cvičný učitel Ant. Machoň. Na cvičnou školu na-

stoupil Vašicův krajan, slavný hukvaldský rodák, devatenáctiletý absolvent učitelského ústavu Leos Janáček. V r. 1876 byl Vašica (spolu s ředitelem Schulzem a prof. Novotným) poslán do Vídně zkontrolovat v záležitosti stavby školní budovy. Na ústavě v Brně vyučoval zeměpisu a dějepisu, což byly jeho oblíbené předměty.

V r. 1877 byl jmenován školním dozorcem ve výzkovském okrese. V tomto úřadě setrval do r. 1879, kdy byla Vašicovi svěřena řízení přípravný příborský. O jeho činnosti inspekterské vydávají nejlepší svědectví přetvárné listy, jimiž se loučí učitelé výzkovského okresu a album učitelstva věnované mu při odchodu. Byl vprovdě atavským rádcem a neohroženým zastáncem učitelů.

Když se po Moravě rozesla zpráva, že byl jmenován ředitelem učitelského ústavu, hmula se blahopřání ze všech stran. Z mnoha srdečných listů je patrné, že byl zvolen muž pravý. Jako doklad uvádím výňatek z jednoho dopisu: „Město obdrží vynikajícího občana, sbor učitelů nejlepšího ředitele, chovanci nejlepší vzor.“

Současník Kodlčák nepokládá za nutné šlést se o Vašicově činnosti v Příboře a poznamenal jen, že „jest dosud v živé paměti“. My se o ní dosíváme jen útrživkami z listu uchovávaného v archívech. Do Příboře zavítal Vašica, spolu s ředitelem učitelství zkoušek, kterým předsedal zemský inspekter Dr. Alois Nowak.

Na ústavě vyučoval pedagogice, v níž mohl uplatnit nepřerobené praktické učitelské zkušenosti. Jeho výklady byly názorné a srozumitelné, značně podbarvené rodným nářečím.¹⁵⁾ V přednáškách vycházel především ze života, s učebnice v menší míře. Jak dosvědčuje Čeněk Kramolík ve vzpomínce uveřejněné v „Památníku“ z r. 1936¹⁶⁾ byl Vašica dobrý a uznávaný. Podle tehdejšího nařízení musel se také na příborském ústavě přednášet jeden předmět německy. Ředitel Vašica se rozhodl pro dějiny pedagogiky. Podával výklad „v druhém zemském jazyku“, avšak kandidátům, kteří v něm zběhli nebyli, dovolil odpovídat česky.¹⁷⁾

Na ústavu podporoval hudební život. Hned v prvním roku jeho působení byly uspořádány tři hudební akademie, jež řídil učitel hudby a místký kapelník Jan Vojšíš¹⁸⁾ a cvičný učitel Ignác Drmolc.¹⁹⁾ Studentský orchestr se stával chloubou školy a býval často jediným významným hudebním tělesem v městě i okolí. Isté také Vašicovým přičiněním získával ústav štedré subvence na zakoupení varhan, klavírů i dalších nástrojů. (Viz „Památník“ z r. 1936.)

Zároveň s ředitelstvím ústavu převzal Vašica i funkci okresního inspektora pro „slovanské“ školy v okrese novojičanském.

Ani jako ředitel, ani jako inspekter netrpěl protekcí a strýčkování. J. M. Kodlčák na doklad toho uvádí dvě charakteristické příhody.

Když byl bez Vašicova vědomí přijat na příborský ústav jeho synovec, dšnul vlastního bratra, aby chlapec dal na jiný ústav, jinak že ho nechá v Příboře propadnout.²⁰⁾

Jednou se ho Kodlčák otázal (Vašica byl strýcem jeho manželky), bez nějakého dalšího úmyslu, kdo se stane nadučitelem na jedné škole v okrese, kde byl Vašica inspekterem. Velmi se na něho obolí: „Ať tě oni nenapadne o toto místo se hlásit!“

Chěl, aby každý sám se propočoval k lepší budoucnosti. Kde pozoroval snahu a píli, nemalo jeho uznání mezi. V inspekčních zprávách poklesky zamílel, mezi čtyřma očima provinilce vyplánil. Jeho záhodou bylo, že zkrácením příjmů za provinění nemá býti trestána rodina a také je nikdy neschválil.

Můžeme věřit Frant. Kněžkov²¹⁾ který ve vzpomínce na str. 21. zmíněného „Památníku“ říká o Vašicovi: „Byl to člověk zlatého srdce.“

Přílišná námaha o přepracovanost působila s přibývajícím lety nepříznivě na nervovou soustavu. Vašica hledal úlevu v různých lázních: Karlově Studánce, Luhačovicích, Karlových Varech. Uklidnění a osvěžení nacházel o prázdninách ve městě svého mládí v Brusperku.

K rodnému městu lnul zvláštní náklonnosti a rád se mezi rodáky vracel. Od rána do večera se potuloval po lesích a polích. Hodinu i dvě posedl na pateru a přilhl-

žel těžké práci dvojitě, jejich život budil jeho zvláštní zájem. Míval kolem sebe humr, rád přispěl satirou a břitkým vtipem. Ve společenském chování zůstal do smrti „Brupředákem“, jak se sám nazýval. Nebyl přítelem falešného pozlátka, vnučené úcty, nadutým povýšením, nýbrž miřem prostým a přímým dolů i nahoru, v každém ohledu od té krajnosti svédomím. K sobě přilným, k druhým shovívavý a sdráženlivý. Jediné lenost nemohl pochopit a trestal ji.

Cetba mu byla potřebou a bohaté sbírka výpisů je dokladem. Je čest učené. Je škoda, že po sobě nezanechal zápisů, z nichž by se dalo čerpat. Pohlížel na svou dobu životem předurčeným nezralým a malý zachoval pořádek věm nejdnu zajímavou črtu z doby přerodu, kdy moderní duch bořil poslední stavby středověkých řádů.

V mladších letech byl literárně činným a sám v konferenčních zprávách k této činnosti nabádal (např. na konferenci 29. 5. 1884 v N. Jičíně. Viz Úč. Listy r. XVIII. Publikoval většinou německy, protože dialektovým vyučováním na německých školách ovládal němčinu lépe než spisovnou češtinu.⁷⁾ Školním úřadům podával dobrozdání a učebnicích, především zeměpisu a dějepisu.

Byl velkým přítelem přírody a vesnického lidu. Hodně se abíral rostlinopisem a měl i v tomto oboru značné vědomosti.

V Píboře se dočkal velkého uznání, jak svědčí okázalé oslavy, které u příležitosti 40. výročí učitelské činnosti v r. 1885 mu připravil učitelský ústav (23. 9.) a učitelsko z Píboře a okresu (12. 11.).

Prvé slavnosti předcházela pochodňový průvod v úterý 22. září, který vyšel od divčích školky (nacházela se v budově tzv. „kasáry“ u klokočovského mostu). V čele šla veteránská hudba s kapelníkem Vojtem, za ní profesorský sbor a pěstitupy čekatelů z komplány. Velkolepý průvod, zorganizovaný velitelem hasičů prof. Janaučkem, v Píboře do té doby nevidaný, zastavil za hlásku hudby před obydlím ředitelovým. Katedrále zapěl tu Drahovského „Píáni“ a Bendův „Slavnostní sbor“. Deputace se odebrala k řediteli, který sestoupil a v pohnutí děkoval.

Druhého dne sloužili za přítomnosti celého ústavu a pozvaných hostů slavnou mši P. Fux,⁸⁾ při níž chovanci zapěl velkou vokální mši od Malera. Potom se všichni shromáždili ve slavnostně vyzdobené hudební síni, kde chovanci přednesli sbor k této příležitosti složený učitelem hudby Janem Vojtem. Život oslavencům vyličil senior sbor prof. Vitásek,⁹⁾ který po vhodném úvodu nastínil zejména trudné doby, kterých za starých zákonů musel jubílant snášet. Píáni žáky cvičné školy a chovanců IV. ročníků dávala ředitel tak, že se rozplakal a bez pohnutí nezůstalo ani shromáždění. V děkonné řeči kladl ředitel důraz na píli, snáživost, na pevný a mužný charakter. Slavnostní den skončil přátelským večeřem v Kladivové hostinci, kde srdečné zábava trvala až do půlnoci.

Písateli obitím zprávy v „Úč. Listech“¹⁰⁾ (pravděpodobně cv. učitel Dmola) míní, že chovancům byl dán příklad, jak by i oni měli ocenit zásluhy starších učitelů.

Druhou slavnost připravili učitelé svému inspektoru na „Sklipek“. Zde se shromáždili učitelé z celého okresu i četní hosté. Na zahájení zapěl učitel „Slavnostní sbor“, který na slova básníka Josefa Koluse.¹¹⁾ Valicova Jáka, složil známý skladatel L. Vicha Žimrovský¹²⁾ (j. řídící učitel Vicha z Kopřivnice). I tu pak pronesl žáci dětské pláni a podali oslavenici kytič. Pak se ujal slova řečník nad jiné povolaný, nejstarší učitel okresu Vincenc Janáček¹³⁾ (1820—1901), nadučitel z Albrechtic.

„U velkém pohnutí děkoval p. jubílant za srdečně pronesená slova, jak řečníkovi tak všem kolegům, přeje každému jednotlivci dočkat se okamžiku podobného, v povolání učitelském řídného.“

Zo učitelsko misteckého okresu blahopřál lid, učitel Pabial,¹⁴⁾ za katechety příbořský kaplan P. Ant. Stojan,¹⁵⁾ za učitelsko novojičínské odb. učitel Josef Talský,¹⁶⁾ za okresní školní radu starosta Pílečka z Hodslavic. Ke konci slavnosti odezdal jubílantovi p. Vicha slavnostní sbor ve skvostných deskách, který místně přepsal prof. Stoklas.¹⁷⁾ Následoval banket, při němž bavil přítomné orchestr, sestávající většinou z učitelů hudebníků chlapecké obecné školy, jenž výbornou souhru plekvopil.

Byly přečteny další telegramy a pozdravy, proneseny přípitky.¹⁸⁾

Koncem července 1886 odešel Valice na vlastní důstívkou žádost na odpočinek tak bolestně vyčouzený. Odcházelova se do Brna, odkud brzy došla zpráva, že jindy bystrý duch podléhl tělesným útrapám. Na čas se opět zotavil, ale bývalé pružnosti již nenabyl, až konečně 15. listopadu 1895 chorobě náhle podléhl.

Možno říci, že působení Valicova bylo zcela nevidaným. Neunájmým sebevzdáváním a stálým rozvíjením svých vloh i v nejnepříznivějších podmínkách zůstal nám vzdrným příkladem. Učitelky byl činný 41 let a obdržel četné uznání od církevních i státních úřadů.

Jeho skon přešly noviny a časopisy takřka mlčky. Kadičákův poutavý a podrobný životopisný článek zapadl a na vynikajícím rodku zapomněli i v samotném Bruprku. Rovněž tak dobrý znalec místní historie, jako byl ředitel Richard Škocel,¹⁹⁾ se o něm ve spisku „dětín bruprského školství“ vůbec nezmiňuje a jeho jméno v seznamu bruprských učitelů neuvádí. Můj otec²⁰⁾ v „Seznamu studovaných rodků“ poznamenal jen nejskvornější údaje (rok narození a místo úmrtí).

Nechť tyto řádky jsou malou slávkou duhu, jaký máme vůči významné postavě z řad pedagogů působících na učitelském ústavě v Píboře, jednomu z velkých synů města Bruprka, kde kdysi „stavy rachotily“.

Poznámky a odvolávky

1) Josef Mnohoslav Kadičák (1856—1924), rodk z Brieznic u Gottwaldova (nědy se podpisoval „Brieznic“ vyšel s prvními abiturienty uč. ústavu v Píboře v r. 1877. Vyučoval v Bruprku, Pakovících, Chlebovících a posléze se stal nadučitelem ve Frydlantě n. O. Patřil k nejaktivnějším členům Mistecko-novojičínské uč. jednoty „Komenský“, v níž byl jednatelem. Stál se známým odporem proti reakčnímu Lichtejnštejnovu návrhu na změnu školského zákona z r. 1869. Pokračoval v budutelském díle Eduarda Vrány, jehož Hospodářský spolek Paskovský (pozd. Hospodářskou jednotu sv. Moravy) přivedl k novému rozkvětu. V něm se zejména přičinil o založení a udržení sámi hospodářské školy v Místku, jel bytá prvou svého druhu ve st. Evropě. Propagoval zemědělský pokrok jako působivý řečník a plný publicista (v „Op. týdeník“ vyvířoval hospodářskou rubriku), psal příručky o stěpařství, včelářství i pojednání o přírodních poměrech v kraji. Jeho jméno nacházíme v začínajícím hasičství, ve školských spolkách (např. v Motici místěka, která založila gymnasiu a pečovala o ně) i jako autora povídek a vyprávění. Od r. 1897 až do konce života působil v klerikálním táboře, organizoval katolické učitele a před první světovou válkou byl zvolen do zemského sněmu i do říské rady. V r. 1918 se stal členem Revolučního národního shromáždění, později senátorem a místopředsedou senátu NS, jméno Kadičákovu můžeme číst v „Dobrem vojku Švejkovi“, neboť autor nesmírněho díla v době, kdy byl redaktorem „Sv. ta zvířet“ Kadičáka velmi nahnával.

2) Rodný list dostal Státní archiv v Opavě. Je zároveň dokladem, jak bylo skoupenické řemeslo v Bruprku rozližené.

3) Magistrát se syndikusem (zkušným právníkem) trval v Bruprku od r. 1793 do r. 1850.

4) Je možné, že tu působilo i další okolnost. Vsetinským děkanem a farářem byl tenkrát člen bruprské měšťanské rodiny Alexandr Mácha a dá se předpokládat, že snáživým Valicovi z krajaňské přichýlnosti pomohl. Zdržování dovedné hry na basbombaron při úspěšném sluzběním postupu mohlo vyvolat u neinformovaných současníků a potomků klamné představy. Cituji úryvek ze spisku Josefa Krumpalce „Ze vzpomínek na prof. Ed. Stoklasu“: „Řediteltem byl Ludvík Neuzil, rodk bruprský, který nám říkával, že by se řediteltem nestal, kdyby... neměl traubit na basbombaron.“ — S představenou někdejšího učitele, vysloužilého „regimentshornisty“, neměl Valice nic společného.

5) Přechod z vesnické školy na měšťáku není snadný. U měšťkých škol se požadovalo, aby uchazeč obsoval šestiměsíční přípravný kurs, pro vesnickou stočil tři-šestměsíční. Na vysvětlích z učitelského ústavu (dvoletého) se vynořovaly prospěchové stupně (I., II., III.). Kdo obdržel vysvětlích z nejnižším stupněm, směl se učdit o místo jen na vesnické škole.

6) Je možné, že tu působilo i další okolnost. Vsetinským děkanem a farářem byl tenkrát člen bruprské měšťanské rodiny Alexandr Mácha a dá se předpokládat, že snáživým Valicovi z krajaňské přichýlnosti pomohl. Zdržování dovedné hry na basbombaron při úspěšném sluzběním postupu mohlo vyvolat u neinformovaných současníků a potomků klamné představy. Cituji úryvek ze spisku Josefa Krumpalce „Ze vzpomínek na prof. Ed. Stoklasu“: „Řediteltem byl Ludvík Neuzil, rodk bruprský, který nám říkával, že by se řediteltem nestal, kdyby... neměl traubit na basbombaron.“ — S představenou někdejšího učitele, vysloužilého „regimentshornisty“, neměl Valice nic společného.

7) Přechod z vesnické školy na měšťáku není snadný. U měšťkých škol se požadovalo, aby uchazeč obsoval šestiměsíční přípravný kurs, pro vesnickou stočil tři-šestměsíční. Na vysvětlích z učitelského ústavu (dvoletého) se vynořovaly prospěchové stupně (I., II., III.). Kdo obdržel vysvětlích z nejnižším stupněm, směl se učdit o místo jen na vesnické škole.

8) Je možné, že tu působilo i další okolnost. Vsetinským děkanem a farářem byl tenkrát člen bruprské měšťanské rodiny Alexandr Mácha a dá se předpokládat, že snáživým Valicovi z krajaňské přichýlnosti pomohl. Zdržování dovedné hry na basbombaron při úspěšném sluzběním postupu mohlo vyvolat u neinformovaných současníků a potomků klamné představy. Cituji úryvek ze spisku Josefa Krumpalce „Ze vzpomínek na prof. Ed. Stoklasu“: „Řediteltem byl Ludvík Neuzil, rodk bruprský, který nám říkával, že by se řediteltem nestal, kdyby... neměl traubit na basbombaron.“ — S představenou někdejšího učitele, vysloužilého „regimentshornisty“, neměl Valice nic společného.

9) Přechod z vesnické školy na měšťáku není snadný. U měšťkých škol se požadovalo, aby uchazeč obsoval šestiměsíční přípravný kurs, pro vesnickou stočil tři-šestměsíční. Na vysvětlích z učitelského ústavu (dvoletého) se vynořovaly prospěchové stupně (I., II., III.). Kdo obdržel vysvětlích z nejnižším stupněm, směl se učdit o místo jen na vesnické škole.

10) Je možné, že tu působilo i další okolnost. Vsetinským děkanem a farářem byl tenkrát člen bruprské měšťanské rodiny Alexandr Mácha a dá se předpokládat, že snáživým Valicovi z krajaňské přichýlnosti pomohl. Zdržování dovedné hry na basbombaron při úspěšném sluzběním postupu mohlo vyvolat u neinformovaných současníků a potomků klamné představy. Cituji úryvek ze spisku Josefa Krumpalce „Ze vzpomínek na prof. Ed. Stoklasu“: „Řediteltem byl Ludvík Neuzil, rodk bruprský, který nám říkával, že by se řediteltem nestal, kdyby... neměl traubit na basbombaron.“ — S představenou někdejšího učitele, vysloužilého „regimentshornisty“, neměl Valice nic společného.

11) Je možné, že tu působilo i další okolnost. Vsetinským děkanem a farářem byl tenkrát člen bruprské měšťanské rodiny Alexandr Mácha a dá se předpokládat, že snáživým Valicovi z krajaňské přichýlnosti pomohl. Zdržování dovedné hry na basbombaron při úspěšném sluzběním postupu mohlo vyvolat u neinformovaných současníků a potomků klamné představy. Cituji úryvek ze spisku Josefa Krumpalce „Ze vzpomínek na prof. Ed. Stoklasu“: „Řediteltem byl Ludvík Neuzil, rodk bruprský, který nám říkával, že by se řediteltem nestal, kdyby... neměl traubit na basbombaron.“ — S představenou někdejšího učitele, vysloužilého „regimentshornisty“, neměl Valice nic společného.

12) Je možné, že tu působilo i další okolnost. Vsetinským děkanem a farářem byl tenkrát člen bruprské měšťanské rodiny Alexandr Mácha a dá se předpokládat, že snáživým Valicovi z krajaňské přichýlnosti pomohl. Zdržování dovedné hry na basbombaron při úspěšném sluzběním postupu mohlo vyvolat u neinformovaných současníků a potomků klamné představy. Cituji úryvek ze spisku Josefa Krumpalce „Ze vzpomínek na prof. Ed. Stoklasu“: „Řediteltem byl Ludvík Neuzil, rodk bruprský, který nám říkával, že by se řediteltem nestal, kdyby... neměl traubit na basbombaron.“ — S představenou někdejšího učitele, vysloužilého „regimentshornisty“, neměl Valice nic společného.

13) Je možné, že tu působilo i další okolnost. Vsetinským děkanem a farářem byl tenkrát člen bruprské měšťanské rodiny Alexandr Mácha a dá se předpokládat, že snáživým Valicovi z krajaňské přichýlnosti pomohl. Zdržování dovedné hry na basbombaron při úspěšném sluzběním postupu mohlo vyvolat u neinformovaných současníků a potomků klamné představy. Cituji úryvek ze spisku Josefa Krumpalce „Ze vzpomínek na prof. Ed. Stoklasu“: „Řediteltem byl Ludvík Neuzil, rodk bruprský, který nám říkával, že by se řediteltem nestal, kdyby... neměl traubit na basbombaron.“ — S představenou někdejšího učitele, vysloužilého „regimentshornisty“, neměl Valice nic společného.

14) Je možné, že tu působilo i další okolnost. Vsetinským děkanem a farářem byl tenkrát člen bruprské měšťanské rodiny Alexandr Mácha a dá se předpokládat, že snáživým Valicovi z krajaňské přichýlnosti pomohl. Zdržování dovedné hry na basbombaron při úspěšném sluzběním postupu mohlo vyvolat u neinformovaných současníků a potomků klamné představy. Cituji úryvek ze spisku Josefa Krumpalce „Ze vzpomínek na prof. Ed. Stoklasu“: „Řediteltem byl Ludvík Neuzil, rodk bruprský, který nám říkával, že by se řediteltem nestal, kdyby... neměl traubit na basbombaron.“ — S představenou někdejšího učitele, vysloužilého „regimentshornisty“, neměl Valice nic společného.

- ⁹⁾ Die všeho jde o Oblany (dnes část Brna). Na mapě Moravy Františka Podalika, vydané v Jihlavě po r. 1880 (v popise se uvádí údaje z tohoto roku), je u názvu „Oblany“ drobně vyznačena „Obrovce“, což se od „Obrovce“ příliš neliší.
- ¹⁰⁾ Úřední dvojjazyčné pojmenování „učitelských ústav“ se dost těžko vžívalo a nadále spíše používalo jednodušší „přípravná“, „preperenda“, jak se nazývalo původní přípravné kurzy a dvojjazyčné učitelé ústavy z let 1849–1870. Mimo to se hovořilo o „pedagogiu“, „čekatelé“ apod.
- ¹¹⁾ Viz referát Rudolfa Ludwiga, učitele v Příboře (pozd. ředitel a inspektor v Mor. Ostrově) o této škole v Úč. listech“, r. XX, z 19. 6. 1886.
- ¹²⁾ Vincenc Prousek (1823–1900), v letech 1855–1860 školní rada pro atáky didaktické a pedagogické u z. vlády v Opavě, kde mu bylo svěřeno obecné školství a reálie. Pečoval o rozmaření škol a lepší započetí učitelů. Na jeho podnět byly zřizovány školní knihovny, chytli i tímto způsobem zluštěchovateli lid. Přičinil se o zřízení komitétů při učitelských ústavech v Opavě a v Těšíně, obyt tak chudobnější kandidáti lépe byli započetí. Vydával Slezské kalendáře učitelé, přispíval do pedagogických časopisů a časovými návštěvami škol i soukromými rozhovory s učiteli snažil se odstranit nedostatků ve školách. Stejným způsobem působil do r. 1864 u mistodržitelství v Brně. Odtamtud byl poslán k stejnému úřadu do Vídně, kde si získal jako rozhodný Čech zásluhu o Kamenického školu. V hlavním městě Rakouska byl pro své smýšlení nenáviděnou osobou. Na světové výstavě vídeňské v r. 1873 řídil školské oddělení. Na krátko se z Vídně vrátil do Brna, avšak za nedlouho byl dán do výsluhů.
- ¹³⁾ Karel Smídek (1834–1921). První ředitel uč. ústavu v letech 1875–1879.
- ¹⁴⁾ Gustav rytíř Zeynek (pův. Cejnek) (1837–1901), radem ze Zletavy u Těšína, přišel k z. šk. radě v Opavě a Brně, kde byl ředitelem českého učitelského ústavu. Pověstná nařízení z. šk. r. vydal brzy po svém příchodu 16. 1. 1873. Podle nich byl nalozeno vyučovat ve slovanských školách (českých a polských) od první třídy němečtině, ve vyšších třídách se němčina měla stát vyučovacím jazykem. Byla též přizvána odmítní příbořských abiturientů ve slezských školách, poněvadž jejich znalost němčiny není prý pro Slezsko dostačující. Teprve ke konci století zaujala k nim z. šk. rada smířlivější stanovisko a začala je ustanovovat ve větší míře.
- ¹⁵⁾ Lašský řád Vasilcovy mluvy byl napodán zvláště v honáckém prostředí. Narážka na to jsem našel ve Sloménkových „Vzpomínkách starého učitele“, kde je zachycen anekdotický rozhovor mezi inspektorem Vasilcov a rousínovským nadučitelem. Samohlásky na předposlední slabice pro označení přízvuku dlouženy. (Pone nadučitel!) Prof. Hubík při setkání „u vina“ v Nár. domě v Brusperku vzpomněl na Vasilcu tím, jak plasticky objasňoval učivo z logiky o rozsahu pojmu: „Kdyby ja sem všechny ryby vymýňoval a jenom kopa vynechal, tak ten koper přijde za mnou a řekne: Čemu jsi te porne řediteli na mne zapomněl, ja sem teď ryba.“
- ¹⁶⁾ „Památník na oslavu šedesátého výročí učitelského ústavu v Příboře 1875–1935“. Redigoval ředitel Josef Váňa. Vydal učitelský ústav v Příboře v r. 1936.
- ¹⁷⁾ Jako důvod pro vyučování dějin pedagogiky v němčině se též uvádí, že v té době nebylo pro české uč. ústavy schválené učebnice tohoto předmětu. Jejím sepsáním byl pověřen ředitel uč. ústavu v Brně Zeynek, který dějinám pedagogiky vyučoval rovněž německy. Ač byl na svou dobu vynikajícím pedagogickým spisovatelem německým, českou učebnici nebyl ochoten sestavovat. (Viz Úč. l. 50, z 29. 6. 1901, r. XXII.) Abiturienti příbořského ústavu z r. 1882 Tomáš Winkler, říd. učitel ve Fryčovicích, spoluzák Čenka Kramolice, z jehož vzpomínkového článku cituji, že bylo nařízeno přednášet jeden předmět německy, mi taktéž zdůvodňoval německé vyučování dějin pedagogiky nedostatkem české učebnice.
- ¹⁸⁾ Jan Vojtěch (1840–1894), na ústavě vyučoval od r. 1875 do r. 1893. Do Příboře přišel v r. 1870 a nastoupil tu místo ředitele kůru.
- ¹⁹⁾ Ignác Dmola, cvičný učitel. Do Příboře přišel při založení ústavu a působil tu do r. 1909. Zemřel r. 1913 v Píerově a pochován je v Příboře.
- ²⁰⁾ Vystudoval na německém uč. ústavě v Těšíně a vyučoval v okrese fryštátském (nyni Karvíně).
- ²¹⁾ Frant. Knězek, cvičný učitel na uč. ústavě od r. 1888 do r. 1913. Nar. 1868, zemř. 1954. Okr. šk. inspektor v Místku.
- ²²⁾ Kadlák se zmiňuje, že mezi roky 1858–1875 publikoval (neuvádí kde) tyto práce: „O cvičbě paměti ve škole národní“, „O obracích a knihách obrátekových“, „O dalším vzdělání učitelů“, „O škole vzhledem k různé povaze a pohyblivě jáků“, „Názorové vyučování a jeho dějiny“, „Řada listů o školství moravském“, „Šnem a školství“, „Vychovávající charakter“, „Listá svatá povinnost školy“, „Vzdělání ženy podmínkou

blaha národního“, „Pedagogičtí švindlíři“, „O vlastnostech dobrého učitele“, „O vlivu spolužáků ve výchově“, „O pohádkách ve výchově“, „Láska k vlasti a škola národní“, „Některé tužby vzhledem k učitelským ústavům“.

- ²³⁾ P. Adolf Fux, profesor náboženství v letech 1877–1904. Po odchodu z Příboře byl ředitelem soukromého (Křáštérního) ústavu pro vzdělání učitelů na Kladně.
- ²⁴⁾ Josef Vrášek, profesor uč. ústavu od r. 1875 do r. 1899.
- ²⁵⁾ Úč. l. r. XX, č. 36, z 3. 10. 1885.
- ²⁶⁾ Josef Kalus (1843–1934), v Příboře na ústavě v letech 1881–1885. Vyučoval ve St. Bělé (nyni část Ostrovy) a na Celoděné v okrese místeckém („Celoděnský slavík“).
- ²⁷⁾ Leopold Vicha (1846–1921), říd. učitel v Koprivnici. Vyučoval také v Příboře a ve Lhotce u Litultovic ve Slezsku.
- ²⁸⁾ Vincenc Janáček (1820–1901), strýc Leosě Janáčka, účastník učitelského sjezdu ve Slavkově u Brna v r. 1849 a svolavatel první učitelské schůze v Příboře. V „Op. týdeník“ uveřejnil několik článků regionálně dějepisných o Albrechticích a okolních vesnicích. K historii Janáčkovy rady se věde podčímák „Jak se kdysi odvádělo na vojnu?“ Vytlačuje v něm, jak byl děd Leosě Janáčka a otec Vincencův polopen, násilím zatčen do vojska a jak si ho matka vyprasila (OT č. 78, z 6. 10. 1900).
- ²⁹⁾ Jan Evangelista Pabial (1823–1892), rodák ze Škotic u Kramolice. Vyučoval v Horním Ujezdě u Lipnika, v Podhradní Lhotě, ve Frydantě n. O. a v Mor. Ostrově, kde byl posléze ředitelem českých škol. Od r. 1869 do r. 1877 vykonával k všeobecné spokojenosti funkci okr. šk. inspektora v okrese místeckém a novojičínském.
- ³⁰⁾ P. Ant. Cyril Štojan, pozdější olomoucký arcibiskup.
- ³¹⁾ Josef Talský (1836–1907), odb. učitel na nižší něm. reálce, podle na něm. měřanské škole v Novém Jičíně, rodák z Moravice u Mohelnic. Pírodovědec, orientolog mezinárodně proslulosti, kustod Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, jemuž (stejně jako dalším dobročinným a národním institucím) věnoval značný odkaz.
- ³²⁾ Edvard Stoklas (1845–1900), prof. na uč. ústavě od r. 1876 do r. 1900, pilný příspívatel do pedagog. časopisů, autor učebnic, vynikající kaligraf, v čemž byl žákem prof. Petra Mužáka, manžela Karolíny Světlé.
- ³³⁾ Padobná zpráva o slavnosti, kterou uspořádali učitelé svému inspektorovi v Úč. l. r. XIX, č. z 28. 11. 1885, podepsán Leop. Horák.
- ³⁴⁾ Štaf měla být v Ročence Národní záložna pro Brusperk a okolí za r. 1941, nezmělo však být založena. Separát z Brusperka.
- ³⁵⁾ Vyděl v ročence Kempelický pro Brusperk a okolí za r. 1935. Sestavil Karel Špaček (n. 1872, z 1960). „Opavský týdeník“ zapůjčil Archiv města Ostrovy. (Sign. N 07) „Učitelské listy“ 1867–1889 z Ustřední pedagogické knihovny v Brně. (Sign. 53 959)

FULNECKÝ SOCHAŘ JOSEF WLADARSKÝ (1767-1824)

Bahumír Indra

Tento regionální a umělecko-historické literaturě dosud neznámý sochař, jehož díla, převážně s náboženskou tematikou, jsou rozptýlena nepochybně po severovýchodní Moravě a v přílehlých oblastech Slezska, žil a pracoval téměř po celý život ve Fulneku, kde také zemřel.)

Gregor Wolny uvádí ve své církevní topografii Moravy?) jedině jeho velké dílo sochařské, které vytvořil ve farním kostele sv. Václava v Moravské Ostravě při jeho

nové klasicistní výzdobě poč. 19. století. Nad hlavním oltářem sv. Václava, jehož obraz namaloval v téže době fulnecký malíř Jan Jiří Främel²⁾ vytvořil Wladarsch ve štuce výjev Nanebevzetí P. Marie a všechny ostatní sochařské práce v kostele, hlavní oltář, kazatelnu i křtitelnicí, také křesťanský stůl ozdobil štukou. Tyto práce započal r. 1803 a dokončil r. 1805. Podle dochovaného kostelního inventáře, psaného r. 1804, byly zednické a sochařské práce hlavního oltáře toho roku již hotovy. Nová kazatelna byla zhruba provedena a křtitelnice, která měla být umístěna proti kazelně, se měla dokončit rovněž ještě téhož roku. Obě práce byly prováděny ve štuce.³⁾ Při pseudogotizaci celého vnitřku kostela v devadesátých letech minulého století byla klasicistní výzdoba kostela odstraněna, (tj. všechna díla Wladarschova i s obrazem Främlovým). Poslední osudy Wladarschových děl se mi nepodařilo zjistit. Främlov oltářní obraz sv. Václava byl umístěn na oratoři kostela a je tam podnes. Jiná díla Wladarschova nejsou zatím známa. Pseudogotická výzdoba kostela sv. Václava v Mor. Ostravě z konce 19. století byla odstraněna při regotizaci vnitřku kostela, provedené po archeologicko-historickém průzkumu kostela v letech 1967–1974.

Josef Wladarsch se narodil 2. března 1767 v Lukavci, obci přifažené k filiálnímu kostelu v Děném, jako syn pláteníka Mikuláše Wladarsche a jeho ženy Veroniky, rozené Martináskové.⁴⁾ Rody Wladarschů byly v Lukavci v Děném tehdy početné rozšířené. O učeňských letech sochaře Wladarsche a o jeho životě do r. 1800 nevíme nic určitého. Sochařství se patrně vyučil u sochaře Františka Fridla (* 1745 v Děném), který měl sochařskou dílnu v Opavě, kde byl r. 1781 přijat za měšťana († v Opavě r. 1810), otce známějšího opavského sochaře Jana Fridla (1782–1804). Ve Fulneku se Wladarsch objevuje brzy po r. 1800, a r. 1803, kdy započal spolu s fulneckým malířem Främlem pracovat na výzdobě farního kostela v Mor. Ostravě, je uváděn již jako fulnecký sochař. 30. června 1806, již devětiletý se ve Fulneku oženil s Veronikou, jedenadvacetiletou dcerou hřbitovního mistra Františka Seidlera. Bydlel tehdy na Horním předměstí v domě čp. 87 a podle matričního zápisu byl ještě svobodný, zaměstnáním měřanský sochař. V tomto manželství se narodily dvě děti, r. 1809 syn Eduard, r. 1812 Serapion, který však již r. 1816 zemřel.⁵⁾ Wladarsch, který bydlel s rodinou dosud v podnájmu, si koupil r. 1815 od pivovarského pomocníka Tomáše Dulanského za 300 zl. domek s malým dvorkem na Horním předměstí čp. 256, ležící u potoka při láně, vedoucí z města. Hatově zaplatil jen 25 zl., zbytek sumy měl splácet ročně ve stanovených částkách a termínech tak, aby do r. 1827 obnos splatil. Domek měl jen dva pokoje, z nichž menší si vyhradil Dulanský s manželkou jako výměnek k obývací kromě menší komory na půdě nad světnicí. Také pec na chodbě měla být společná, a proto si Dulanský vyhradil i místo na dvorku pro složení 1 sáhu dříví na topení.⁶⁾

V tomto domku v jediném pokoji žil Wladarsch s rodinou do konce života. Pokoj a dvorek sloužil mu i za sochařskou dílnu. Už po 2 a půl letech zemřela mu 26. ledna 1818 manželka Veronika ve věku 32 let. Po ročním smutku se Wladarsch oženil podruhé 31. ledna 1819 s Apolonií, dcerou sukenického mistra Jana Grassmana. Z tohoto manželství měl 3 děti, z nichž však dospěl jen nejstarší syn Josef Petr, narozen 1. února 1820. Další syn, pokřtěný opět na jméno Serapion, zemřel ve věku 2 let a dcera Amálie, narozená několik dnů před Wladarschovou smrtí, zemřela několik let po otci v dětském věku.

Sochař Josef Wladarsch žil po celý život s rodinou v nouzi, výdělky byly malé a nestály na zajištění životních potřeb početné rodiny. Trpěl sám rakovinou žaludku a zemřel ve Fulneku 4. ledna 1824 ve věku 58 let.⁷⁾ Zanechal vdovu, z prvního manželství syna Eduarda, z druhého manželství syna Josefa a dceru Amálii, narozenou teprve 5 dní před jeho smrtí. Podle poslední vůle Wladarschovy sepsané 23. prosince 1823⁸⁾ měla vdova podržet domek do zletlosti syna Eduarda, jenž měla pak domek odevzdat, a doživotně pak užívat bezplatně menší pokoj. Dům však nebyl do-
44 suš zcela zaplacen, Wladarsch zůstal dlužen Dulanskému za domek ještě 130 zl. vi-

Främlovův obraz z Wladarschova hlavního oltáře sv. Václava v Ostravě

dejší měny. Podle tehdejších nařízení oznámil představený města úmrtí Wladarsche ihned vrchnostenskému úřadu ve Fulneku, který provedl tzv. uzávěru pozůstalosti nebožtka a jeho inventuru, aby byla zjištěna aktiva a pasiva a pozůstalost mohla být případně prodána ve veřejné dražbě k uhrazení nebožtíkových dluhů. Paněvodič po provedené inventuře bylo zjištěno, že dluhy převyšovaly hodnotu osobního majetku nebožtka, byly jeho šaty, nábytek, nářadí i dřevo prodány ve veřejné licitaci na zaplacení dluhů a výloh. Dochovaný inventář poúřadnosti, který je součástí dražebního protokolu, uvádí u každého předmětu odhadní cenu, jméno kupce a docílenou cenu v licitaci. Umožňuje nám dobrou představu vybavení domácnosti chudší měšťanské rodiny ve Fulneku ve dvacátých letech 19. století a podává nám i obraz zařízení sochařské dílny Wladarschovy.

Wladorsch nezanechal žádné hotové peníze a nic ve zlatě nebo stříbře. Z kovových předmětů byly inventovány 2 mosazné svícní, z cínu pak velká plochá mísa o váze 2 1/2 liber, mísa 1 3/4 liberní, talíř 3/4 liberní, čajová konvice 1 1/4 liberní, dále cínový svícen a 5 lžic, z železa inventovány litá pánev, železný hrnec, vidlice do kamen, sekera na dřívě, z sochařského nářadí železné velké a malé kladivo, kladivo na kámen, 8 železných sochařských dlát na kámen, pila na dřívě, ruční pilka, malá pilka, konvice na lepidlo, 6 dutých dlát velkých, 6 malých a 6 nejmenších, 50 železných rydel, 2 vrtáky, 3 zahradní rašpíle, 3 malé rašpíle, 30 starých železák, železné kružítko, 2 mosazná kružítko, 1 rýsovací deska o lineolá, 1 pracovní lavice.

Za zařízení světnice byly inventovány zásvuková skříň, malá skříňka, 2 sádrové figury (oceněny po 6 kr., prodány za 25 kr.), starý stůl, 2 křesla, staré látko, 2 zrcadla, 2 malé krajinky za sklem (prodány za 28 kr.), mědirytina za sklem (prodána za 1 zl.), 4 malé staré obrazy (12 kr.), starý mariánský obraz (8 kr.), 2 krajinky s rámy (33 kr.), role různých rysů (11 kr.), 4 obrazy ročních dob (24 kr.), 4 obrazy krajín (24 kr.) 5 malých mědirytin krajín (8 kr.), 14 malých obrazů Křilové cesty (29 kr.), skříňka s různými kresbami (oceněna 30 kr., prodána za 2 zl. 22 kr.), 1 velká stará kniha s mědirytinami (prodána za 3 zl. 33 kr.), Starý zákon (2 zl. 32 kr.), 2 staré malé knihy (4 kr.), výstavní podstavce (15 kr.), dva modely figur, jež odhadnuty po 6 kr., takových dvojic figur bylo 13, jež pak byly prodány různé po 12 kr. až po 1 zl. (koupiť je „Herr Verleger“) a; inventář lastva zemědělného umožňuje představit si oděv, jaký se tehdy ve Fulneku nosil — starý pláště z modrého sukna (prodán za 8 zl. 30 kr.), starý modrý frak (52 kr.), starý zelený frak (32 kr.), stará modrá kartouzná vesta (11 kr.), pár starých vysokých bot, starý klobouk, stará košile, starý kapesník, staré perlice (dětstník, prodán za 22 kr.), pelina s peřím 9 1/2 liber (prodána za 6 zl. 25 kr.), 2 polštáře 2 liberní (prodány po 1 zl. 45 kr.). Jaka různě byly inventovány a draženy: lucerna, stará truhla na šaty (1 zl. 6 kr.), druhá truhla (30 kr.), vodní kanev s železnými obrucemi, kus lipového dřeva 4 sáhy (koupiť je přístel nebožtík, stůl a malíř Petr Beck za 3 zl. 5 kr.), dva krátké kusy lipového dřeva (45 kr.), písečnice (24 kr.), starý kalovrátek (24 kr.), kamenný brus (28 kr.), starý svícen, knížka kresieb (koupiť ji Petr Beck za 36 kr.), pokojový nočník (1 zl.), stará tabořerka (6 zl.).

Peníze získané licitací pozůstalosti obnášely celkem 85 zl. 44 kr. Z nich bylo zapláceno za pohřeb 25 zl. 57 kr., lékárníku Matyášovi Springerovi za léky 37 zl. 45 kr., dlužby švarcu hrnčíři Janu Seidlerovi 5 zl. a stolářskému mistru Vincenci Mikovi též 5 zl. Za provedení inventury a licitace zaplácena 4 zl., na zaplacení dlužné doně stráženo 5 zl. 54 kr., takže zbyly pouhé 2 zl. 8 kr., které byly odevzdány vdově k využití sirotků. Z domovního inventáře zůstaly vdově jen šaty její a děti a postel s peřinami. Popis řemeslného nářadí Wladorschovy dílny prokazuje, že pracoval jako sochař v kamennu, ve štuce a v lipovém dřívě. Paturobný je počet sádrových modelů, množství obrazů a rytin v jeho bytě, který byl obyčejným i pracovním pokojem. V létě pracoval Wladorsch hlavně na dvorku domku.

Poručníkem sroťků byl ustanoven švarc, bratr první jeho ženy hrnčíři Jan Seidler. Vdova s 3 malými dětmi žila ve velké bídě a nemohla splácet zbytek dluhu na domě. Nebyla schopna udržet domek pro staršího syna podle manželova testamentu, proto požádala v lednu 1831 vrchnostenský úřad o povolení prodeje domku, aby mohla uživit děti. Vrchnost dala k tomu souhlas. Podle odborného odhadu, provedeného zednickým a tesáckým mistrem měla zřejmě část domku hodnotu 100 zl., dřevěná část 21 zl. Z tvrdého materiálu byla pouze přední stěna domku, zduři a boční stěny byly pouze ze dřeva. V obou pokojích, z nichž každý měl 3 okna, byla kachlová kamna a na chodbě v peci hřmec. Páda měla dvě komory, zatlučené prkny. Střecha byla špatné kvality. Po vyhlášení dražby koupil domek v licitaci 23. března 1832 ze 146 zlatých měřan o mydlář Vincenc Stiborský,¹⁰⁾ jemuž patřil sousední domek čp. 40. Po zaplacení poplatků za odhad a provedení licitace 7 zl. 20 kr., vylah za pohřeb

9 leté dcerky Amálie 6 zl. 17 kr. a po zaplacení dluhu vdově Dulanské 52 zl. byl zbytek 80 zl. rozdělen na 3 díly. Jeden vyplacen vdově, druhý synu Eduardovi, který dosáhl toho roku zletlosti, díl nezletilého syna Josefa byl ulážen do sroťků paně. Stará vdova Dulanská, která žila na výminku v menším pokoji vdvůch Wladorschovy s nezletilým synem do svého pokoje, a za apotrování a praní prádla poskytl jí denně 4 kr. na výživu a bezplatně bydlení s ní v pokojku. Z této soukale situace byl pro 43 letou vdovu východiskem švarc, který uzavřel r. 1833 s vdovcem krajčevským mistrem Josefem Kimmlem. Starší pinolety syn Eduard Wladorsch odešel pro prodej domku z Fulneka a více o něm nevíme. Syn Josef z druhého manželství Wladorschova se vyučil tkalcovství, r. 1844 se oženil a žil pak ve Fulneku jako školcovský mistr.¹¹⁾

Sochařské dílo Wladorschova, které vytvořil pro fami kostel v Moravské Ostravě, jež bylo koncem minulého století patrně jinam přemístěno, nebylo odborně dosud zhodnoceno. Řada dalších jeho prací sochařských a řezbářských, jež vytvořil pro kostely a kaple, kamenné sochy v terénu aj. čeká teprve na objevení a zjištění. Jeho spolupráce s fulneckým malířem Janem Fráblem v Moravské Ostravě naznačuje, že bude nutné hledat je především v místech a v kostelích, pro něž Frábel maloval altářní obrazy. Zprávy o Wladorschových pracích se dochovaly nepobyhly i v kostelích otcích, v registrovaných vrchnostenských úřadů a měst, některé dala budou zjištěna i při odborném průzkumu. V životopise Wladorschově zbyvá osvětlit, zda lze doložit jeho pobyt ve Vídni a kde se dokončili v sochařství a pracoval před uzením ve Fulneku. Úkolem tohoto příspěvku k životopisu zapomenutého fulneckého umělce bylo jen oživit jeho jméno, ukázat, za jakých podmínek pracoval, napomoci zhodnocení jeho díla ve vývoji moravského sochařství první čtvrtiny 19. století.

¹⁾ Nezná jej P. Toman, Nový slovník československých výtvarných umělců (Praha 1947—1950). U. Thieme-F. Becker, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler Lipsko (1907). Také vlastivědné časopisy Novojička „Das Kuhländchen“ a „Kraťovsko“ jej neuvádějí, ani souborné dílo M. Balšče Kulturní místopis Novojička (1967).

²⁾ G. Walny, Kirchlche Topographie von Mähren, Olmützer Diöcese III, 118 (Brno 1859).

³⁾ Viz B. Indra, Fulneckí malíři 17. a 18. století, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín sv. 12/1973 str. 8 n. Podle inventáře farního kostela v Mor. Ostravě z r. 1804 namaloval Frábel též obraz sv. Valentina biskupa na křesťanském stole v kněžstvi kostela.

⁴⁾ Inventář farního kostela sv. Václava v Mor. Ostravě z r. 1804, Archiv města Ostravy. Obě knihy přizná a vydání farního kostela z let 1793—1809, 1810—1827 neobsahují žádné údaje o pracích Wladorschova a Frábela v kostele, protože o rozsáhlých vnitřních úpravách kostela poč. 19. stol. byl veden zvláštní stavební deník, odevzdávaný po ukončení prací patronu kostela, olomouckému arcibiskupství.

⁵⁾ Matrika křtů, sňatků a úmrtí fili. kostela v Děrném tom. II, str. 83.

⁶⁾ Oddací matrika Fulneka IV, Horní předměstí str. 13. Narození syna Eduarda z r. 1809 není zapsáno v matrikách fulneckých ani moravsko-olavských. Serapion se narodil ve Fulneku 28. 10. 1812 v domě čp. 314 Dolní předměstí. Matrika narození Fulneka IV Dolní předměstí str. 56, matrika úmrtí Fulneka, Horní předměstí V, str. 54.

⁷⁾ Gruntovní kniha Fulneka Nr. 12, fol. 463. Koupě domu byla zapsána 23. 3. 1815.

⁸⁾ Syn Josef Petr se narodil 1. 12. 1820, druhý syn Serapion 13. 1. 1821 a zemřel 20. 3. 1823, dcera Amálie, narozená 29. 12. 1823 zemřela 23. 6. 1832 (Matrika křtů Fulneka V, str. 98, 105, 113, matrika oddací V, str. 27, matrika úmrtí V, str. 60, 70, 71).

⁹⁾ Pozůstalostní řízení bylo zapsáno do knihy instrumentů Nr. 4 fol. 17. Pozůstalostní spis je uložen ve fondu Vv Fulnek čís. 1453/1824, Státní archiv v Opavě.

¹⁰⁾ Licitací protokol z r. 1832 je přílohou k pozůstalostnímu spisu Wladorschovu z r. 1824.

¹¹⁾ Matrika oddací Fulneka V, str. 38, VI str. 16, matrika křtů VI, str. 327, 396 aj.

ZNEČISTĚNÍ OVZDUŠÍ

František Kocurek

Znečišťování ovzduší se stalo za několik posledních desetiletí ve všech průmyslových zemích světa jedním z nejvýznamnějších problémů, který hluboce zasahuje do života člověka a celé lidské společnosti. Je předmětem zájmu nejen zdravotnictví, ale i politických a státních orgánů. K jeho objasnění je třeba mít znalosti fyzikální a chemické, klimatologické, zoologické a botanické. Velký význam má zde plánování a výstavba sídlišť a průmyslu, technické a technologické znalosti a konečně i aplikace zákonných norem a předpisů. Proto příspěvek usiluje o shrnutí současných znalostí a zároveň ukazuje možné cesty řešení této problematiky.

V současné době přichází do atmosféry naší planety asi $3 \cdot 10^9$ tun plynů a aerosolů, z toho vinou lidské společnosti asi $3 \cdot 10^8$ tun.

Do atmosféry se denně dostává asi 10^7 tun exhalátů (pyl vegetace, erozivní prach, sopečná činnost, soli z moří, antropogenní znečištění civilizace, reakce v plynné fázi a meteorický prach).

Zjištění a rozřazení znečištění ovzduší jsou důležitá pro poznání o zvládnutí problému. Nepočítáme-li pyl, mlhu a prach, které mají přirozený původ, bylo zjištěno 100 znečišťujících látek škodlivých v ovzduší.

Skupina	Příklady
Pevné látky	Popílek, ZnO, PbCl ₂
Sloučeniny síry	SO ₂ , SO ₃ , H ₂ S, merkaptany
Organické sloučeniny	Aldehydy, uhlovodíky, dehty
Sloučeniny dusíku	NO, NO ₂ , NH ₃
Sloučeniny kyslíku	O ₃ , CO, CO ₂
Halogenové sloučeniny	HF, HCl
Radioaktivní sloučeniny	Radioaktivní plyny, aerosoly atd.

Znečištěním ovzduší se rozumí přílišná koncentrace cizích látek v ovzduší, které mohou působit nepříznivě na zdraví kterékoli osoby, nebo způsobit škodu na majetku.* Východním bodem pro stanovení škodlivosti v biofázi jsou hygienické normativy -NPK- (nejvyšší přípustná koncentrace škodlivin). Znečištěné ovzduší a jeho účinky se projevují ve všech složkách životního prostředí (přírodní, obytné, pracovní). Dospělý člověk potřebuje pro svou trvalou existenci v průměru denně 15 kg vzduchu ve správně zvlhčené a asi 2,5 kg vody. Poučné a odstrašující jsou pro nás světové katastrofy v Donoře (r. 1948), v Londýně (r. 1952), v údolí Meusy, varovné jsou vážné problémy se znečištěním v Los Angeles, Tokiu, Paříži, městě Gorkém, Poruží v NSR, v různých oblastech NDR, Itálie a ČSSR (Mostecko-Duchcovsko, Ostrovska, Praha a Bratislava). Vážná je v poslední době otázka v nárůstu deficitu ve spojitě kyslíku v NSR a Japonsku.

Pro každý druh kontroly a studování vlivu znečištění ovzduší jsou m. j. důležité topografické a meteorologické faktory. Když se na ně mohli brát zřetel při plánování měst, bylo by obávané znečištění ovzduší menší, ale to je zvládnutelné. Při při-

zných povětrnostních podmínkách lze v jedné oblasti dovolit vypouštění znečišťujících látek do ovzduší, jenž by nebylo možné trpět za méně příznivých podmínek na jiném místě. Topografie má vliv na to, zda odpadové látky vypouštěné do ovzduší se nahromadí v nepřípustném množství. Údolí, v nichž je soustředěn průmysl, jsou povětrně smogem, a nebyť toho, že jsou výhodná pro snazší dopravu a zásobování vodou, průmysl by se jim vyhýbal.

Hospodářské účinky znečištění ovzduší lze snáze odhadnout, než pozorovat a měřit účinky na zdraví obyvatel a reakci zvířat a rostlin.

Problémy zdravotní a ekonomické hodnocení čistoty ovzduší

Hlediska týkající se zajištění čistého ovzduší se v praxi často jeví plně nedocela a při výstavbě průmyslových závodů, kotelen aj. se volí cesta jen zdánlivě ekonomická, tzn. dosažení okamžitých největších úspor na investičních nákladech. Neřeba však zůrazňovat, že takto ušetřené peníze nebudou v budoucnu ani zdaleka stačit, aby vyvážíly všechny národohospodářské škody, jestliže tato problematika škod budeme uvažovat z nejnižších ekonomických aspektů, počítaje v to i některé aspekty zdravotní. Škody na zdraví obyvatel, zvýšená nemocnost, specifická úmrtnost a snížení střední délky života jsou následky, které nějak ekonomicky hodnotit nelze a jejichž cena se nedá vyjádřit penězi.

Podle prognózy ochrany ovzduší CSR se odhadují celkové roční ztráty:

— na zvěř a chovu dobytka (vč. drůbeže a včel)	160—180 mil. Kčs
— na zemědělských kulturách	200—250 mil. Kčs
— na lesních porostech	180—200 mil. Kčs
— na úrodnosti půdy	30—60 mil. Kčs
— na vodohospodářské funkci lesa	180—200 mil. Kčs
— na základních fondech (karazi)	1200—1300 mil. Kčs
— ostatní ztráty (na majetku jednotlivců)	350—500 mil. Kčs

Tento přehled není vyčerpávajícím rozbohem všech ztrát, které znečištěné ovzduší může způsobit.

Účinky znečištění na zdravotní stav lidí, živočichy a rostlinstvo

V našem vzdušném prostředí jsou hlavní příčinou negativního vlivu na živé organismy koncentrace znečišťujících látek a jejich vdechované množství. Poněvadž v budoucnu nelze počítat se zachováním ideálně čistého ovzduší, je třeba hledat únosnou míru znečištění ovzduší jednotlivými látkami, tzn. stanovit nejvyšší přípustné koncentrace látek ovlivňujících živé organismy. Akutní následky jsou způsobovány velkými okamžitými koncentracemi, chronické dlouhodobým působením nižších koncentrací. Pro ochranu živých organismů je tedy nutné znát nejen nejvyšší přípustné koncentrace znečišťujících látek, ale i dobu, po kterou tato koncentrace smí působit a její překročení znamená počátek škodlivého účinku. Směrnice hlavního hygienika ČSSR o nejvyšších přípustných koncentracích nejzávažnějších škodlivin v ovzduší nám tato potřebná kritéria jednoznačně stanoví.

Vliv znečišťujících látek na člověka

Biologický vliv škodlivin závisí nejen na jejich toxicitě (dané NPK), ale i stupni disperzity. Pokud jde o nebezpečí inhalace aerosolů, je třeba znát nejkodlivější velikost částic, jejich chemické a fyzikální vlastnosti (jejich možnou radioaktivitu aj.). Horní cesty dýchací tvoří fyziologicky hlavní obrannou linii v nepříznivém účinku exhalací na dolní cesty dýchací. Proto věnuje moderní, preventivně zaměřená medicína velkou pozornost studiu fyziologie a patofyziologie této obranné činnosti. Nosní sliznice zachytí zhruba 50 % vdechnutých prachových částic. Tato schopnost se však

znožně sníží při ztíženém nosním dýchání nebo při velké tělesné námaze, kdy je dýchání nosem nahrazeno dýcháním rhinorálním.

Vliv účinků znečišťujících látek na živé organismy se studuje různými způsoby. Aktívni vliv lze sledovat rozбором katastrofálních situací znečištění, i když jsou zde rozdílné znaky, lze určit i znaky společné, hlavně v případě Meusy, Donory a Londýna. Při všech katastrofách mělo onemocnění za následek chemické podráždění očí, nosu, hrdla a respiračního systému, u chovatelství osob eventuelní následek na srdci. Při pod londýnský se liší od Meusy o Donory tím, že v Londýně došlo již v prvních dvaceti hodinách ke smrtelným případům, kdežto u Meusy a Donory až druhého dne. V uvedených případech nebylo možno přímo označit žádnou látku za specifickou, tj. za původce katastrofy, i když byly koncentrace znečištění (např. SO₂ aj.) poměrně vysoké. Nejvíce byli postiženi lidé starší a lidé delší dobu nemocní.

Chemické látky ve směsi mohou mít účinky, které se vzájemně zesilují (toky, synergeny), nebo zeslabují (antagonisty). Mimo již uvedená onemocnění, která souvisí se znečišťováním ovzduší, je třeba dále uvést: nárůst rakovinných onemocnění (karcinomu bronchů), chronických zánětů průdušek, zvýšení počtu specifických úmrtností, nárůst nemocnosti (hlavně dýchacího systému), u dětských organismů byly nalezeny změny v antropometrických indikátorech (proporcionality, kostním věku), v počtu erytrocytů, množství hemoglobinu, barevném indexu aj. (Szymon K. i IV. světový kongres mezinárodní lékařské společnosti pro studium životních podmínek a zdraví.)

Vliv znečišťujících látek na zvířata

Při katastrofálních situacích společně s lidmi uhynulo zhruba se stejnými projevy onemocnění i zvířata. Při stanovení NPK zpravidla určují hranice pro člověka již i znesitelnost pro zvířata. Jinak je třeba provádět celkové hodnocení škodlivého účinku každé příměsi podle principu tzv. nejcitlivějšího bodu, tzn. NPK je třeba stanovit podle nejcitlivějšího ukazatele příměsi a nepřímého účinku na člověka, živočichy a rostlinstvo — (Kašpar J., Petr B., Schmidt P.: Možnost zjišťování vlivu znečištění ovzduší na zdravotní stav).

U zvířat patří mezi všeobecné účinky znečištění nechutenství, zažívací poruchy, hubnutí, poškození srsti, neplodnost, pokles dojivosti aj.

Známe jsou účinky fluoru na hovzí dobytek v okolí hliníkové, hlavně na dojnice (nemoc zvaná fluoróza). Účinky jsou způsobené převážně zkrmováním znečištěné píce. Velké hmyši včel v okolí zdrojů exhalací arzenu je rovněž známé ze zkušeností v zahraničí i u nás. Kromě známých účinků jednotlivých škodlivin je ještě mnoho neznámých hlavně proto, že neznáme všechny látky, hlavně stopové, v různých palivech, a tedy i exhalacích.

Vliv znečišťujících látek na rostlinstvo

Znečištěný vzduch ovlivňuje škodlivě i vegetaci, často i ve větší míře než organismus člověka a zvířat. Zatímco člověk a zvířata mají vyvinutý systém dýchacích orgánů, plíjem a výdej vzduchu u rostlin za časovou jednotku je obtížné určit. Během dne jsou průduchy zelených rostlin na světle otevřeny, umalžují průchod CO₂ pro asimilaci, tedy jsou průchodné i pro škodlivé látky (plyny). v noci je tomu naopak, a proto nelze očekávat takové poškození jako ve dne. Nejvýznamnějšími látkami, které poškozují vegetaci, jsou kyslíční sířičitý a sloučeniny fluoru (hlavně fluorovodík). Na listech a jehlicích se pak vlivem SO₂ a fluorovodíku objevují nepravdělné nekrotické (nekroza = odumřelá tkáň) skvrny, žluté, hnědé až hnědočervené barvy. Nejcitlivější na SO₂ je vojtěška, ječmen, pšenice, jablko, jeřáb, smrk a borovice. Rezistentní jsou brambory, kukuřice, cibule, javor a mnoha jiných listnáčů.

Škody vznikající působením kovalových plynů na půdu jsou u vegetace až sekundární, hlavní a přímý vliv mají kovalové plyny na asimilační orgány rostlin. Ani nega-

tivní vliv prachu a popílku, zvlášť ve větším množství, nelze podceňovat, i když některé druhy jsou vhodné jako hnojivo (s obsahem kyseliny fosforečné, vápníku, draslíku aj.). Nejzávažnější situace v Severomoravském kraji je v negativním působení exhalací na lesy. Zejména s obavami sledujeme ohrožení Beskyd, které jsou státní důležitou vodohospodářskou a chráněnou krajinnou oblastí a rekreačním rajónem. Zalesněná plocha v 5m kraji dosahuje 382 000 ha, v současné době je imisejní poškozena 26 400 ha skutečné plochy lesních porostů a pod vlivem exhalací je přibližně 70 000 ha lesa. I když jsou každoročně podle vyhl. č. 40/1963 Sb. vymáhány od znečišťujících podniků náhrady škod, faktem zůstává, že rozdíl mezi produkcí dřevní a tou, která by odpovídala stanovištním podmínkám a nepoškozeným poměrům, je ročně cca 13 miliónů Kčs v neprospekch dnešního stavu.

Negativní vlivy na les a lesní hospodářství jsou následující:

1. Předčasné odumírání stromů v porostech.
2. Přírůstkové ztráty v porostech vlivem předčasného mýcení stromů.
3. Ztráty na přírůstku vlivem nedostatečně vytvořené asimilační plochy a předčasným opadáním jehličí a listů.
4. Narušení cyklu semenění lesních porostů, a tím i znemožnění přirozené obnovy, zejména u jehličnanů.
5. Ztráty na kulturách, zvýšené náklady na zalesnění a zvýšené náklady v těžběni činnosti (roztroušená exhalací těžba).
6. Znehodnocení dřevní hmoty následnými sekundárními škůdci na oslabených jedincích (kůravec, dřevokaz, smolák) ...

Mělo by být pro všechny poučné a skutečné, že v předních horách Beskyd nebyly od r. 1950 v porostech jedlových a smrkových semenné roky. Tím je ohrožena i budoucí reprodukce samotného lesa, tedy i kyslíku a vody. Jestliže je stanovená stoletá obměnitelná doba (produkční doba porostů) a ve skutečnosti musí lesník likvidovat usychající a prořezané porosty již mnohem dříve, dochází k postupnému narušení rovnováhy ve výnosové vyrovnanosti lesů, tedy i k postupnému porušení biologické rovnováhy a samotné funkce lesa. Z uvedeného vyplývá, že je třeba chránit porosty jedlové a smrkové s cílem zachovat alespoň smrk, a to zejména v oblasti Beskyd. Naléhavou ochranou lesa a vůbec zeleně vyplývá i z hygienického a zdravotního významu, neboť 1 ha lesa za rok objemově vyprodukuje 56 000 hektolitřů O₂, člověk spotřebuje 2000 hl O₂ za rok. Čili 1 ha lesa „živí“ kyslíkem 25–30 lidí, dále lesy ovlivňují tepelný režim, filtrují nečistoty (1 ha barového lesa 36 tun pevného spadu), les snižuje hluk, zadržuje vodu, chrání půdu před erozí, má vliv na fyzikální vlastnosti ovzduší, produkuje obrovské množství důležitých aromatických látek a pylu a vytváří základní předpoklady vhodných podmínek pro rekreaci.

Vzhledem k uvedeným významným všežitelným funkcím lesa a zeleně je nutné, aby jejich ochrana před škodlivými vlivy exhalací se stala záležitostí celospolečenskou a zejména, aby při plánování výstavby nových zdrojů znečištění a při jejich provozu byl vzat v úvahu i vliv na živou přírodu.

Současný stav a vývoj znečišťování ovzduší

Provedením inventarizace jednotlivých zdrojů znečištění ovzduší a stanovení celkového množství škodlivin ovzduší CSR bylo zjištěno, že 75 % emisí pochází ze spalovacích procesů. Tato skutečnost je především důležitou strukturou palivoenergetické základny, která je orientována na přednostní využívání našeho uhlí, jehož parametry obvykle nedosahují parametrů kvalitních paliv. Z uvedeného vyplývá, že bude nutná modernizace a změna struktury palivoenergetické základny, jak je uvedeno v následující prognóze:

Zdroje energie v %	1960	1970	1980	1990
tuhá paliva	89,1	75,0	58,5	41,0
kapalná paliva	6,2	17,7	27,8	34,3
zemní plyn	2,6	3,3	7,4	9,5
elektřina z jádra			3,6	12,5
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Pokud se týká postavení Šm kraje v palivoenergetické bilanci CSSR, bude celkový růst spotřeby paliv a energie v Šm kraji ovlivněn především rozvojem průmyslu a terciální sféry.

Řada pro životní prostředí při vládě CSR uvádí v „Analyse znečištění ovzduší“ Šm kraj na druhé místo podle množství emitovaných tuhých a plyných škodlivin. Dlouhodobá měření přizemních koncentrací potvrzují značné znečištění ovzduší našeho kraje, jak vyplývá z níže uvedeného přehledu:

Přepčet průměrných ročních emisí (úletů) na plochu území

okres	měrné emise tuhé útok/km ²	emise plyné
Ostrava město	872,54	1 101,02
Bruntál	2,86	2,66
Frydek-Místek	64,54	39,80
Karviná	122,19	140,36
Nový Jičín	20,77	10,65
Olomouc	8,75	18,98
Opava	4,73	5,79
Přerov	26,26	16,12
Šumperk	3,21	3,99
Vsetín	5,31	9,27
Severomoravský kraj celkem	29,28	30,08

Z uvedeného vyplývá, že v průměru na každý km² plochy území v Šm kraji spadne za rok 29,28 t emisí tuhých a 30,08 t emisí plyných.

Závislost mezi množstvím exhalovaných škodlivin a jejich účinky na zdraví populace, flóru a faunu, vyhodnocení vlivu nového zdroje znečištění na čistotu ovzduší v dané oblasti, jakož i ověření správnosti výpočtu znečištění přizemního ovzduší lze stanovit měněním koncentrací škodlivin v přizemní vrstvě. Naměřené hodnoty koncentrací škodlivin v ovzduší jsou důležitými podklady pro rozhodování správných orgánů v otázkách ochrany čistoty ovzduší (např. při umísťování nových průmyslových objektů, bytové zástavby, prioritním instalování odlučovacích zařízení apod.).

Celé Ostravsko-karvinánská pánev i s přilehlým okolím je územím obklopeným z velké části věncem hor (Moravskoslezská Beskydy na jihu a Oderská vrchovina, Nizký a Hrubý Ješeník na západě), Španjovice Ostrovy s Lysou horou a Pradědem vytvářejí trojúhelník, jehož dva vrcholy leží o více než 1000 m výše než území měst. Ostravská pánev jako největší plošný zdroj znečištění leží na závětrné straně uvedených horských soustav při větrech západních a jižních směrů. Otevřenost krajiny k severu a severovýchodu se projevuje zase tím, že větry z těchto směrů nemají na cestě překážek. Jejich vliv je citelný zejména v zimním období.

Dlouhodobým pozorováním bylo zjištěno, že v okrese Nový Jičín v ročních obdobích se vyskytují četné toplovní inverze a počet klidových situací (33 %—43 %) vý-

Vlivem exhalátů profiluje koruny jedlových porostů u Mořkova
foto Ing. Sabinovský

razně převládá nad ostatní četnosti směrů větru, což má za následek zvýšení negativního vlivu koncentrací emisí v přízemním ovzduší.

V Šm kraji je celkem 245 znečišťovatelů ovzduší podléhajících poplatkové povinnosti za zvýšené znečištění podle zákona č. 35/67 Sb. Úlet tuhých emisí ze zdrojů znečištění v Šm kraji činí 325 000 tun za rok a plynných emisí 334 000 t za rok.

Okres Nový Jičín se svou rozlohou 935 km² řadí v Šm kraji na 7. místo, ve znečišťování ovzduší na 5. místo (úlet tuhých emisí 19 837 t/rok, úlet plynných emisí 10 170 t/rok). Nepříznivým momentem pro náš okres je z pohledu užitečné funkce lesa skutečnost, že lesnatost činí pouze 21 % oproti 33 % celostátního průměru lesnatosti.

Okresní hygienická stanice v Novém Jičíně provádí měření pražnosti v oblasti Stramberk - Koprivnice od r. 1967 a v oblasti Nového Jičína od r. 1970. Výskyt kyslíčitého se v uvedených oblastech měří od r. 1969. Charakteristika znečištění přízemního ovzduší pražným spadem se hodnotí podle následujících kritérií:

Třída	Počet hodnot	Spod t/km ² /rok	Hygienická kategorie
A	max. 20 %	151—300	vhodná
B	+ 20 % do 20 %	151—300 301—450	přechodná
C	+ 20 %	301—450 + 450	nehodná

Vývoj pražnosti, který je měřen v oblasti Stramberk-Koprivnice na 18 stanovištích, je nejlépe vidět z níže uvedeného přehledu:

Rok	1971	1972	1973	1974	1975	1976	
Hygienická kategorie	-A-	13	13	9	11	8	8
	-B-	2	1	5	3	4	5
(počet)	-C-	3	4	4	4	6	5

Z uvedeného vyplývá, že ve sledované oblasti v důsledku havárie na odlučovacím zařízení v cementárně ve Stramberku, došlo v posledních dvou letech k určitému zhoršení ve spadu prachu, což je dosti závažným zjištěním, neboť je zde nejhustěji osídlen obyvatel (přes 1200/km²) v rámci okresu Nový Jičín.

Největšími zdroji znečištění v uvedené oblasti jsou cementárna Stramberk s úletem popílku přes 8000 t/rok a n. p. Tatra Koprivnice s úletem tuhých emisí 2000 t/rok a emisí plynných přes 2000 t/rok. Dokončením rekonstrukce cementárny Stramberk a rozlišení závodu n. p. Tatra Koprivnice lze předpokládat, že modernizací výroby a instalací účinných odlučovacích zařízení dojde k podstatnému snížení emisí tuhých škodlivin do ovzduší.

Rovněž vývoj spadu prachu v oblasti města Nového Jičína lze nejlépe porovnat v posledním období z následujícího přehledu:

Rok	1971	1972	1973	1974	1975	1976	
Hygienická kategorie	-A-	9	7	8	6	7	7
	-B-	0	2	0	0	0	0
(počet)	-C-	0	0	1	1	0	0

Z přehledu vyplývá, že oblast města Nový Jičín (vyjma cihelny v Kuníně a okolí blokových kotelen na ul. Fučíkové a Vančurově) je podstatně čistší ve spadu prachu než oblast Stramberk-Koprivnice.

Výskyt kyslíčitého se v obou sledovaných oblastech má po celé sledované období mírně kolísavý trend. Zjištěné hodnoty, vyjma 3 až 5 dnů v roce v průměru odpovídají nejvyšším přípustným koncentracím, kde norma pro SO₂ průměrně denní koncentrace činí 0,15 mg/m³ vzduchu a krátkodobá (30 min.) činí 0,5 mg/m³ vzduchu. Pokud došlo k překročení NPK stanovené pro SO₂ v uvedených dnech, pohybovala se naměřená koncentrace v rozmezí 0,16 až 0,23 mg SO₂/m³ vzduchu.

I když je odsíťování z zdrojů znečištění technologicky ve světě již vyřešeno, je nepochybné, že se v současném období v CSSR neprovádí. Je však zjištěno, že vysoká a nízká zeď má schopnost redukovat negativní účinky kyslíčitého.

Provedením posporitizace zdrojů znečištění v okrese Nový Jičín bylo m. j. zjištěno, že 55 % zdrojů vykazuje závady a nedostatky, odpovídající hygienické kategorii -D- tj. nevhovující a zdraví škodlivé. Šlo zejména o zdroje znečištění, které nejsou vybaveny odpovídajícím účinným odlučovacím zařízením. V okrese Nový Jičín dle výše roční emise tun/rok je n. p. VZKG Kotouč Stramberk zařazen do I. kategorie, n. p. Tatra Koprivnice do II. kategorie a dalších 23 zdrojů je zařazeno do III. kategorie zdrojů znečištění ovzduší. Nelze však podceňovat ani IV. a V. kategorii zdrojů znečištění ovzduší (nízkotlaké kotelní do 2 mil. kcal/hod., skládky, lokomotivy, nepravdělné, jednorázové a sekundární zdroje), neboť tyto se svou četností a větší emisí škodlivin v tunách/rok podílí v našem okrese 40—50 %.

Okresní hygienická stanice v Novém Jičíně na základě provedené analýzy znečišťování ovzduší vytypovala a navrhla m. j. lokality měst Fulnek, Odry, Frenštát p. R., Bludovice, Nový Jičín a Stramberk k přednostnímu zásobování ušlechtilými palivy, neboť zde může při stabilním vrstvení atmosféry dojít k mimořádnému zvýšení přízemní koncentrace škodlivin z místních zdrojů znečištění. Realizace uvedeného záměru však naráží na současnou neutěšenou palivoenergetickou situaci u nás a ve světě. Proto je nezbytné v uvedených městech provádět vhodné centralizování teplem, a tím snížit počet malých nevhodných zdrojů domácích topenišť a blokových kotelen.

Životní úroveň obyvatelstva přímo souvisí s úrovní životního a pracovního prostředí, které má vliv i na zdravotní stav populace. Společnou snahou veřejnéprávních orgánů i výrobních podniků je zvyšování životní úrovně, což m. j. znamená snižování znečištění ovzduší. Při řešení tohoto úkolu sehrává důležitou roli ochrana nízké a vysoké zeleně a ohledem na její užitečnou funkci. Řešení znečišťování ovzduší pouze cestou spalování ušlechtilých paliv by jistě nebylo dostačující. Na prvním místě je nutno realizovat plánovanou technickou opatření, která podstatně sníží množství emitovaných škodlivin (výstavba odlučovacích zařízení, hledání vhodných technologií apod.). Tato řešení umožňuje snížit přízemní koncentrace v rozsáhlých lokalitách a podstatně snížit škody způsobené exhalacími. Proto je nutné zpracovat teplofyzikální studie řešení těchto lokalit, podle kterých by se prováděly rekonstrukce stávajících zdrojů, jakož i budování nových centrálních zdrojů tepla. Spalování ušlechtilých paliv je nutné přednostně uplatňovat v rekreačních objektech, nemocnicích a léčebných zařízeních a ve školách. Rovněž je nutné zajistit výrobu bezdýmných paliv a odsíťování těžkých topných olejů (rafinérie Antolovice) a tokovím masivní, aby pokryly rostoucí potřeby průmyslu.

Vlastní pozornost je třeba věnovat i ochraně toků v povodí vodárenských nádrží před znečištěním a vyloučit z těchto oblastí kapalná paliva.

DOKUMENTACE VÝSKYTU CHRÁNĚNÝCH DRUHŮ ROSTLIN V OKRESE NOVÝ JIČÍN

Marie Sedláčková

Úvod a problematika

Současný stav přírodních podmínek průmyslově-zemědělského administrativního celku okresu Nový Jičín je výslednicí civilizačních změn probíhajících již několik století, jež se výrazně podílely na zvládnutí, struktuře a charakteru krajiny tohoto území.

Zvlášť významné, zejména v posledním desetiletí, vystupují do popředí některé vlivy urbanizace, industrializace, chemizace, velkoplošné odvodnění, meliorace, rekultivace pozemků a v posledních letech již registrované neplínné důsledky jejich působení na krajinu: znečišťování ovzduší a vody, negativní vlivy spojené s rozvojem motorismu a živelné rekreace.

Z hlediska krajinné ekologie patří přesto okres Nový Jičín, díky příznivé geografické poloze a fyziko-geografickým podmínkám, k územím krajinněbohatým a přírodovědecky cenným. Dokladem toho je nejen vyhlášení 7 státních přírodních rezervací, 1 chráněné lokality, 17 chráněných přírodních útvarů, přičítanost 3 katastrů k chráněné krajinné oblasti Beskydy a návrhy na vyhlášení dalších chráněných území, ale též existence dalších bodnatých přirozených stanovišť, která představují celospolečenská bohatství nás všech.

Vegetační kryt — soubor rostlinných společenstev — je součástí abioticky podmíněných ekosystémů prostředí (geologický substrát, půda, klima), mezi nimi existuje komunikační spojení vzájemných vztahů. V tomto smyslu jsou rostlinná společenstva cizlivými indikátory závažných změn stanovišť způsobených zásahem člověka, živočichů, případně i konkurenčními vztahy mezi populacemi rostlin.

Příkladem postupné změny ve složení rostlinného společenstva zásahem člověka je odvodnění vlnké prameniště louky. Pokles hladiny spodní vody a vyschnutí půdy má za následek vyhynutí vlhkomilných druhů, které na těchto přirozených stanovištích mají zpravidla vysokou floristickou a fytogeografickou hodnotu.

Není jen dědictvím minulosti fakt, že v podmínkách pahorkatinného a nížinného stupně se setkáváme s velkoplošně pěstovanými kulturami smrkových lesů, nadále intenzivně vysazovaných po vyčlenění zónálních lesích společenstevch květenných bučin dубohabrových lesů a dokonce i v úvalových polohách lužních lesů. Stávající rozlišení smrkových monokultur není jen dokladem zkřivení krajiny, ale též jednou z příčin vytvoření přirozeně rostoucích druhů zónálních společenstev a jejich pozvolného zmizení.

S ekonomickým rozvojem zemědělské velkovýroby zejména v nížinných a pahorkatinných částech okresu dochází k obrovským změnám v rozlišení, struktuře a složení ploch zemědělských kultur, a tím k vytvoření nové, zemědělsky využívané krajiny. Jen za posledních 5 let došlo k redukci průvodních prvků zemědělských stanovišť, jako jsou meze, úvozy polních cest i turisticky značené trasy. V reliéfově členitějších územích ubýlo rozptýlené zelené rostoucí mimo les, zmizely drobné remízky, křovinaté lemy, blehové porosty, svahové louky, pastviny a stráně. Tato do značné míry přirozená nelesní stanoviště jsou nejen významným estetickým prvkem zdravé a vyzrálé krajiny, ale představují rezervu volně rostoucích druhů rostlin, biocenózy s charakteristickou květenou.

Nelze opomenout, že v souvislosti s prognózou společensko-ekonomického rozvoje okresu v příštích desetiletích dojde k dalším výrazným změnám v krajinné (Stěpan

J. 1976). Uvádíme-li že území Novojičínského okresu se dotkla již celá řada velkoplošných odvodnění, regulací, rekultivací a sjednocení pozemků, je zcela evidentní, že práce přírodovědných oborů v muzeích je zaměřena na zhodnocení současného stavu těch přírodních oblastí, které jsou z hlediska prozkoumanosti nejméně známy, přírodovědecky cenné a v brzké budoucnosti nejvíce ohrožené. S předstihem prováděné soustavné, systematické a cílevědomé zjišťování skutečností o stavu vegetace a zvířeny na jediné lokalitě, komplexu stanovišť, případně menší oblasti se stává prozatím, časově náročným úkolem přírodovědců a profesionálních pracovníků ochrany přírody, jejichž cílem je zpracovat dokumentaci současných poměrů ve světlejší regionu.

Metodika

Základem terénní botanické práce je používání hmotné dokumentace jednotlivých rostlinných taxónů sledovaného území. Odborným zpracováním, determinací, lokalizací a evidencí tak vznikají herbariové sbírky regionu, které jsou základem další etapy odborné práce.

Podle specializace a zaměření botanické práce v terénu je souběžně používána písemná dokumentace, která shrabuje údaje pro jednotlivé obory botaniky, např. floristiku, fytogeografiu, fytoocenologii (Skalický V., Neuháslavá-Novotná Z., 1975).

Části písemné botanické dokumentace je možno využít pro potřeby ochrany přírody. Součástí písemné dokumentace orgánů státní ochrany přírody, vztahující se pouze na chráněné části přírody, jsou rezervovní knihy, výsledky inventarizačních průzkumů státních přírodních rezervací a chráněných lokalit, kartotéky chráněné zeleně podle zákona 40/1956 Sb. — chráněné přírodní výtvary a vyhlášky 89/1965 Sb. — významná zeleně v krajině, fotodokumentace, ochranné mapování (Skalický V., Neuháslavá-Novotná Z., 1975).

Příkladem konkrétního využití výsledků botanických průzkumů z let 1967—1976 v okrese Nový Jičín je použití jednotné celostátní evidenční metodiky ochranného mapování pro výskyt chráněných druhů rostlin, vyžadující průběžnou práci v terénu a speciální znalosti mapujícího (Triska J. 1962). Podkladem pro zpracování je seznam chráněných rostlinných druhů vedených ve vyhlášce č. 54/1958 Sb. (Úřední list, číslo 34 z 3. května 1958) a topografické mapy (speciální) 1:50 000 se soudržnicovým systémem. Vlastní zpracování zjištěných skutečností z terénu spočívá ve vytvoření listů s topograficky přesným záznamem chráněného druhu ve výřezu síť mapy příslušného území, které provádí zápis legendy podle následujícího schématu (Triska J. 1967):

pořadové číslo lokality v mapě

znak záznamu a pořadové číslo chráněné rostliny podle vyhlášky
rostlinný taxón (český a latinský název)

topografický údaj o lokalitě, záznam soudržnic
stanovištně-ekologický popis lokality (utváření terénu, geologický podklad, půdní a vlhkostní poměry, expozice, ostatní porost, charakteristika společenstva)
údaje o hojnosti, vitalitě a stavu populace
původnost a ohrožení lokality

literární prameny, údaje o dokladovém uložení, datum zjištění, ověření, zapovídaní podpis mapujícího (v případě předání kopii ostatním ochranným pracovištím je plně zachovávaná priorita a autorství).

Jednotlivé listy kategorie chráněných druhů jsou evidovány v přírůžkové knize pod pořadovým (přírůžkovým) číslem shodným s číslem lokality a uloženy následovně:
1. podle druhů v abecedním pořadí botanických názvů rostlinných taxónů (originál);
2. podle lokalit v abecedním pořadí katastrů obcí (1. kopie)
3. oddělení dokumentace KSSPPO Ostrava (2. kopie).

Příklad zpracované legendy zamapovaného chráněného druhu:

Vlastivědný ústav v Novém Jičíně

Poř. čís.: 162 Zn.: 7 — částečně

Ochranné mapování

Číslo a název mapy: M-34-85-A Nový Jičín

Český a latinský název: sněženka podsněžník, *Galanthus nivalis* L.

Lokalita: Mořkov, Huštiny — kóta 749, suťové, balvanité svahy cca 20 m pod hlavním vrcholem, S expozice, 720 m n. m.

Popis lokality: stanoviště dokumentuji suťové lesní porosty s okruhu podsvazu *Acerion pseudoplatani* OBERDORFER 1957 s dobře zapojeným stromovým patrem dřevin *Acer pseudo-platanus*, *Ulmus glabra*, *Fagus sylvatica*, *Tilia platyphyllos*, *Fraxinus excelsior*, ojediněle vtroušen *Picea abies*. V keřovém patře zmlouvají buk, klen, lípa a jeřáb. V bylinném patře sledován maximální rozvoj květnatého aspektu jarních geofytů s druhy *Corydalis cava*, *C. solida*, *Anemone nemorosa*. Dominantním prvkem je kvetoucí *Lunaria rediviva* s průvodními druhy: *Pulmonaria obscura*, *Glechoma hederacea* ssp. *hirsuta*, *Galium odoratum*, *Alliaria petiolata*, *Aegopodium podagraria*, *Stachys sylvatica*, *Galeobdolon montanum*, *Mercurialis perennis*, *Myosotis sylvatica*, *Geranium robertianum*, *Ajuga reptans*. Ojedinělý výskyt *Polystichum aculeatum*, *Paris quadrifolia*, *Salvia glutinosa*, *Veratrum album* ssp. *lobelianum*, *Dryopteris filix-mas*, *Dentaria bulbifera*. Částečně chráněný druh se vyskytuje na ploše cca 500 m² s pokryvností cca 20 %, kvetoucí, dokvétající a plodný; registrovaný dne 24. května 1972.

Literární údaje: —

Doklad uložen: botanické sbírky VU Nový Jičín

Určil: M. Sedláčková

Zamapováno dne: 30. 3. 1976

Podpis mapující: —

Přehled mapových druhů

S přihlédnutím k prognóze změn v ekologii krajiny a s rostoucími nároky na zveřejnění ochranné práce, především však k informacím dobrovolných i profesionálních pracovníků státní ochrany přírody je v této části příspěvku zpracován přehled chráněných druhů rostlin z posouzaného území okresu Nový Jičín a okrajových částí sousedních okresů (Frýdek-Místek, Opava, Píseň, Vsetín) s údáním stručné floristicko-taxonomické a stanovištně-ekologické charakteristiky.

Z celkového počtu 415 mapovaných druhů byly vybrány pouze dobře determinovatelné druhy; z kritických taxonů dokladované a revidované položky. Lokality jsou charakterizovány základními nálezyvými okolnostmi (katastrální území, typ stanoviště, nadmořská výška). U dílve publikovaných údajů je uveden jen katastr. obce a rok vydání práce, její přesná citace je obsažena v seznamu použité literatury. Ke jménu rostlinného taxonu podle Rathmala W. (1972) je připojena latinské synonymum, český název podle Dostála J. (1950, 1958) a číslo odpovídající rostlině podle vyhlášky 54/1958 Sb.

a) úplně chráněné druhy:

***Aconitum napellus* L. — oměj šalomounek, 56**

Státní zástupce pryskyřníkových s hlávkovitými slizlými kořeny, dlouhě dělenými listy a hroznovitě uspořádaným květenstvím přilbovitých modrých květů reprezentuje druh horských poloh karpatské části území, kde roste v bukových lesích, na pastvinách a při lesních okrajích.

***A. firmum* (RCHB.) NEIL. ssp. *moravicum* SKAL. — oměj tuhý, 56**

Bezpečně zjištěn z oblasti Radhošské skupiny v horských údolích a jejich prameních. Trojanovice: 5 svahy Radhoště mezi Kladnatou a horou Mláčí, bučina, 850 m n. m.; Pustevny, SZ svahy Tanečnice, horní tok údolí „Malá Ráztoka“, bučina, 980 m n. m.; Pustevny, hřeben Radhoště J kóty 1107, okraj bučiny, 1100 m n. m.; SZ svahy mezi trasou lanové dráhy a Okrouhlým, horská bučina, 950 m n. m.; Bystré, střední přítok potoka Bystrý, mezi Tanečnicí a Čertovým mýnem, podél zelené turisticky značené cesty, horská bučina, 900 m n. m.; vrstevnicový chodník mezi Tanečnicí a Kněžným, horská směšina, 1000 m n. m.; střední část úkolního toku Bystrého potoka, okraj paseky, 700 m n. m.; Horní Bečva: Pustevny, pravý břeh státní silnice směr Proseďní Bečva, 1000 m n. m.; JV svahy Čertova mýna, pramenitě S polzei Malinová, bučina, 1000 m n. m.; Kunčice p. O.: údolí potoka Štalová mezi V. a M. Štalovou, suťový les, 700 m n. m.; Čeladná: osada Ráztoky, údolí Mohyly, smíšený les 680 m n. m.; osada Koclánka údolí Čeladenky, smíšený les s převahou smrku, 680 m n. m.; osada Podolánky, pravý přítok Čeladenky S hranice SPR, 700 m n. m., suťový les.

***A. variegatum* L. — a. pestrý, 56**

Vzhledem podobný předchozím druhům, květní přilba dvakrát vyšší než široká; jako ekologicky vzácnější druh zjištěn v montánním stupni Radhošské skupiny.

Trojanovice: Pustevny, J svahy Tanečnice, pramenitě horského potoka, 980 m n. m.

***Aquilegia vulgaris* L. — orlíček planý, 57**

V území častěji zástupce pryskyřníkových s listy řepkatými, dvakrát pelenodilnými a vzájemnou květní stavbou: okvětní plátky ostruhové, kalíšní listy vejčité, kornoutkovité. Vyskytuje se na bohatších substrátech svahových luk, pastvín, v křovinách lesních leas, ale i světlých, humózních listnatých lesích podhorního stupně.

Dobešov, Jakubčovice n. O., Heltinův (1969); Mořkov, SPR Trojačka (1975); Rybí, Líbňoš, Loučka u N. Jičína, Žilina u N. Jičína, Kojetín, Vlčovice (2 lok.), Lichnov, Kopřivnice, Hodslavice, Mořkov, Velovice, Frenštát p. R. (2 lok.) (1976); Vlčovice: údolí Lubiny při soutoku s Tichávkou při úpatí kapce Lazina, smíšený les, 320 m n. m.; Tichá: J hřeben Tichovské hůrky (kóta 544), dubohabrový les, 450 m n. m.; JZ úpatí kóty 544, smíšený dubohabrový les, 350 m n. m. (návrh chráněné lokality „Trovertinová kaskáda“).

***Blechnum spicant* (L.) ROTH, *Struthiopteris spicant* (L.) WEIS — žebrovce různolistá, 100**

Horská kopradina s jednoosé zpěnými listy; neplodná (asimilační) široce žárkatá, nedělená, vytvářejí přizemní růžici; plodné (výtrusné) vystupují ze středu růžice, žárkaté až 45 cm vysoké. Pravidí horské bučiny a smřčiny Moravskoslezských Beskyd, v naší oblasti dost vzácné. Trojanovice: Pustevny, Čeladná: Podolánky, Ráztoky (1976); Trojanovice: Pustevny, J svahy Tanečnice podél červené, turisticky značené cesty směr Martiňák, horská bučina, 980 m n. m.; SV svahy Tanečnice, horská bučina, nad pramenitěm levého přítoku Bystrého potoka, 1060 m n. m.

***Calla palustris* L. — dřoblík bahenní, 9**

Velmi vzácný, jediný chráněný zástupce skupiny áronovitých charakterizuje dlouhý válcovitý oddenek, vzpřímené lodyhy ukončené bílým toulcem a krátkou palicí drobných květů; plodem jsou sytě červené bobule. Svým výskytem je vázán na podmáčené stanoviště rašelinňých luk, vodní tůně a bažiny.

Jelenice (1973a, 1976)

Campanula glomerata L. — zvoněk klubkatý, 98

Jediný chráněný růstovec čeledi zvonkovitých z našeho území, je vytrvalou až přes 0,5 m vysokou bylinou s nejdůležitějšími znaky: celá rostlina chlupatá; spodní listy lapikaté, na bázi zaokrouhlené; přímá lodyha je ukončena klubkem (strboulem) jasně modrých květů, čnělka je stejně dlouhá nebo kratší než okvěti. Je dost vzácným průvodcem nekultivovaných, teplejších stanovišť — pastviny, stráně, výslunné údolní louky, lesní lemy apod.

Odry: Emauzy (1969); Libhošť: Borovec, Frenštát p. R.: Horečky (1976).

Cephalanthera damasonium (MILL.) DRUCE, C. alba SIMK, C. grandiflora S. F. GRAY — okrotice bílá, 55

Dost vzácnou orchidej charakterizuje lysá, nahoře hranatá lodyha, listy široce vejčité-kopinaté poloobjímavé po celé délce lodyhy ukončené květenstvím chudého klasu; okvětní listy žlutobílé, pětilobé, přitisklé k semeníku, vnitřní kratší než vnější, pysk kratší než okvěti. Provází zpravidla teplejší prosvětlená stanoviště listnatých lesů duobohabrového stupně, častěji v podhůří Moravskoslezských Beskyd.

Nový Jičín, Stramberk, Loučka u N. Jičina, Jičina, Vičovice (1976); Životice u N. Jičina: hřebenová část mezi údolními pravostrannými přítoků Jičinky, 0,5 km JV Jedle (kóta 544), Galia-Carpinetum, 500 m n. m.; Zenklava: JV svahy Hlásnice (kóta 558), zalesněný úvoz cesty směr obec, při úpatí, 400 m n. m.; Tichá: J hřeben Tichovské hůrky (kóta 544), smíšený les, 450 m n. m.

C. longifolia (L.) FRITSCH, C. ensifolia (SW.) L. C. RICHARD — o. dlouholistá, o. mečolistá, 55

V našem území druh vzácnější se vyznačuje znaky: oblé lodyha se střídavými podélně kopinatými listy, které se ve směru nahoru pozvolna zužují; květy čisté bílé, dlouze stopkaté v pařezí a podpůrnými kopinatými listy. Prosvětlená, listnatá i smíšená lesy kolinného stupně.

Dobešov (1969, 1976), Fulnek, 2 lok. (1973a); Životice u N. Jičina: hřebenová část mezi údolními pravostranných přítoků Jičinky, 0,5 km JV Jedle (kóta 544), Galia-Carpinetum, 500 m n. m.; okolí kóty 558 — Hlásnice, J svahy smíšeného listnatého lesa, 550 m n. m.

Cicerbita alpina (L.) WALLR., Mulgedium alpinum (L.) LESS. — mlčivec alpský, 54

Vzácnější horský druh z čeledi slézokvětých až 1,5 m vysoký charakterizuje přímá lodyha ukončená hrozenitým květenstvím modře zbarvených úborů a sivozelené pětinaždílné až lyrovité lodyžní listy. Provází nejvýš polohy horských bukových lesů, nejčastěji podél údolních toků horských bystřin.

Trojanovice p. Jav., Trojanovice: Bystřé, Pustevny 2 lok. (1976).

Clematis vitalba L. — plamének plotní, 61

Vytrvalá, popínavá bylina s úponkovitými lapíky; listy lichozpeřené, podlouhle vejčité, dlouze zaspicetělé, nepravidelně vřoubkované; lodyha je ukončena bohatým vidlanem vonných květů z bílým, méně nazelenalým kalichem, okvěti chybí. V našem území se vyskytuje poměrně vzácně, zpravidla jako epifyt na teplejších, často i ruderalních stanovištích.

Nový Jičín: areál suchdolského nádroží, 295 m n. m.; Žilina, údolí Jičinky nad sautokem se Zizůvkou, 300 m n. m.; Stramberk: V úpatí Kotoúče, okraj lesa u hřbitova, 400 m n. m.

Doctylorhiza fuchsii (DRUCE) SOO, Orchis maculata L. — vstavač plamotý, 91

Nepříliš častý druh vstavače charakterizuje řídká listnatá lodyha; listy hnědé skvrnitě, spodní největší, nejmenší horní list nedosahuje květenství uspořádané v řídce, spo-

Lilium martagon L. — lilie stotahlová

čátku kuželovitým, poráději válcovitým klasu; listy stejně dlouhé jako semeník; květy růžově lilákové až bílé; pysk trojločný, prostřední úkrojek užší a delší než postranní. Vyskytuje se na vlhkých, zvláště na stanovištích smíšených a listnatých lesů, pláňových lemů a lesních okrajů častěji v karpatské části území.

Dobešov (1969), Mořkov, SPR Trojačka (1975), Jeseník n. O.; osada Hrabčice (rev. F. Procházka), Jakubčovice n. O. (rev. F. Procházka), Žilina u N. Jičína, Hodslavice, Mořkov, Frenštát pod Radhoštěm, Trojanovice p. Javorníkem, Trojanovice; Ráztoka, (1976); Životice u N. Jičína; okolí kóty 558, Hlámčice, smíšený listnatý les, 500 m n. m.

D. majalis (RCHB) HUNT & SUMMERHAYES, *Orchis latifolia* aut., *O. majalis* RCHB. — vstavač májový, v. širokolistý, 91

Častý druh vstavače charakterizuje hustě listnatá lodyha s listy tmavě skvrnitými, v dolní polovině nejširšími, dosahující v horní části květenství. Květní klas bohatý; dolní a prostřední listy načervenalé, přesahující jednotlivé květy; pysk nezřetelně trojločný, tmavě skvrnitý, prostřední úkrojek nejmenší. Nejrozšířenější orchidej vlhkých, pramenitých, údolních i rašelinových luk v celém území.

Heltínov, Hlbravice (1969), omylem určedý jako *Orchis maculata* L.; Heltínov, rašelinná loučka 550 m n. m.; Hlbravice: pramenitě Suché, 570 m n. m. (rev. F. Procházka, 1973); Kujavy, Bravinné (1973a); Heltínov, horní tok levého přítoku Suché, rašelinná loučka, 550 m n. m. (rev. F. Procházka 1973); Hlbravice: pramenitě Suché, 570 m n. m. (rev. F. Procházka 1973); pramenitě malého levého přítoku Suché, 5 kóty 568, okraj lesa, 580 m n. m.; Jakubčovice n. O.: příkop podél státní silnice směr Podstát, 350 m n. m.; (rev. F. Procházka 1973); Větkovice: S okraj lesa Pruty, 510 m n. m.; Kloučkov: pramenitě a horní tok pravého přítoku Cerné s ústím u Lichtblauova mlýna, údolní louka, 480 m n. m.; Heřmanice u Oder: údolní louka pod pramenitěm pravého přítoku Husího potoka, nad silnicí Vítkova-Moravskoslezské Vítkovice, 420 m n. m. (rev. F. Procházka 1973); Lukavec: „Kněží pole“, údolí levého přítoku Gručovy, 400 m n. m.; Stará Ves u Bílovy: údolí pravého přítoku Bílovy směr osada Pažaha, 400 m n. m.; Hrabství: střední tok levého přítoku Bílovy mezi Slatinou a Ohradou, údolní louka, 380 m n. m.; Bravinné: louka 52 kóty 441, 400 m n. m.; Bartošovice: údolní níva Odry, 235 m n. m. (rev. F. Procházka); Bernartice n. O.: údolí Odry, lesní mlýn, 250 m n. m. (rev. F. Procházka); Závšice: údolí levého přítoku Sedlničky, 380 m n. m. (rev. F. Procházka); Libušín: 1 km JVV obce, údolí potoka podél JZ úpatí Libušínské háčky (kóta 494), 350 m n. m.; Hostalovice: 0,5 km JV obce vlhká louka podél státní silnice směr Hodslavice, 370 m n. m.; Mořkov: lokalita „Pod lesem“, okraj lesa u žel. tratě, 390 m n. m.; S úpatí Hučtýna, vlhká louka prvního údolí od žel. stan. Mořkov směr Hodslavice, 400 m n. m.; levý přítok Jičínky Z kóty 408,1 pod S úpatím kóty 769, vlhká louka, 400 m n. m.; Veřovice: oššina mezi kótami 406,6 a 456,5 pod S úpatím Dlouhé, 420 m n. m.; údolí potoka mezi Dlouhou a Krátkou, pod úpatím, 410 m n. m.; Trojanovice p. Jav.; SV úpatí Kyberý (kóta 875), údolní louka, 550 m n. m.

Daphne mezereum L. — lýkovec jedovatý, 49

Keř z čeledi lýkovecovitých, jediný zástupce ze tří chráněných druhů lýkoviců na Moravě kvete časně z jara, ještě před olistěním drobnými růžovými květy; plodem je jasně červená peckovka dozrávající v létě. Rostlina je prudce jedovatá, neboť obsahuje alkaloidy dafnín a meserein. Svým rozšířením je druhem poměrně častým; provází přirozené lesní porosty podhorní zóny, zejména květnaté bučiny, suťové lesy, dubohabrové háje i údolní luhy.

Bravinné, Leskovec, Moravskoslezské Vítkovice, Vrchy (1973a); Dobešov: SPR Suchá Dora (1974); Dobešov 4 lok., Hlbravice, Jakubčovice n. O. 4 lok., Loučky u O., Spálův 2 lok., Veselí, Heřmánky 3 lok., Kloučkov 2 lok., Kaménka 3 lok., Běloutin, Pohoř, Vítkava, Tošovice, Lukavec, Leskovec, Bravinné, Děrné, Vrchy, Fulnek, Stará Ves u Bi-

Gentiana asclepiadea L. — hořec talitový

lavce, Kunín, Závěšice, Rybí, Straník, Žilina u N. Jičína, Vičovice, Lichnov 3 lok., Hodslavice 4 lok., Mořkov 4 lok., Veřovice 4 lok., Frenštát p. R. 2 lok., Trojanovice p. Jav., Celadná (1976): Žilina u N. Jičína: smíšený les nad údolím Jičinky nad aut. zast. Partyzán, 330 m n. m.; Životice u N. Jičína: údolí pravého přítoku Jičinky J kóta 544, listnatý les, 400 m n. m.; horní tok sousedního údolí mezi Jedlí a Hlásnici, dubohabrový les, 450 m n. m.; Bludovice: Galio-Carpinetum nad žel. zastávkou, 350 m n. m.; Hodslavice: Trapičské údolí, levý přítok Zřetávky nad Stranickým kopcem, lužní les, 350 m n. m.; Tichá: SZ svahy Tichovské hůrky (kóta 544), květnatá bučina, 530 m n. m.

Doronicum austriacum JACO. — kamszičnik rakouský, 25

Stolněho, až 1 m vysokého zástupce složnokvětých charakterizují vícečetná zlatožlutá květenství s jazykovitými květy až 1 cm dlouhými; lodyžní listy srdčité, vroubkované pilovité, přizemní a střední úženy v ouškátý řapík, horní lodyžní listy poloobjímavé. Svým výskytem je tento poměrně vzácný druh vázaný na horská společenstva klimaxových smrčín, horských bučin a suťových lesů, na příznivých stanovištích sestupuje podél údolních toků do nižších poloh.

Trojanovice: Bystré, Celadná: Poďolánky, Kaciánka, Ráztoky (1976); Trojanovice: SPR Radhoř II, S svahy nad chodníkem Pohádka mezi kótou 1099 a 1129, horská smrčina, 1050 m n. m.

Epipactis helleborine (L.) CRANTZ, E. latifolia ALL. — krušík širokolistý, 35

Nejčastější druh krušíku v našem území s hlavními znaky: listy šroubovitě uspořádané, široce vejčaté až třikrát delší než široké, prostřední listy delší než příslušné stonkové články; květenství rozvolněné, vnitřní okvětní listky často nachově nebo růžově nabáhlé, zadní část pysku světlí tmavě hnědo-nachová; květní ekologii patří ke skupině cizosprašných (allogamických) krušíků s normálně vyvinutými útvary pro opylení cizím pylem (sloupek, rostellem); dolní listy 2–5 cm dlouhé, květy široce otevřené, navanné (Holub J. 1970). Provází prosvětlené lesy kolinného stupně, otevřená stanoviště lesních okrajů a lemů.

Odry (1969) nesprávně uveden jako *Epipactis atrorubra* RAF.: Odry, bílidřezná lomy, 300 m n. m. (rev. F. Procházka 1973); Kujavy (1973a): Jakubčovice n. O.: údolí Dobešovského potoka, listnatý les, 380 m n. m.; Dobešov: pravý přítok Suché směr kóta 591,2 (Tis), květnatá bučina, 460 m n. m.; pravý přítok Suché mezi kótou 595 a 591,2; květnatá bučina, 570 m n. m.; Loučky u Oder: údolí směr Dobešov, smíšený les, 500 m n. m.; Veselí: údolí potoka směr osada Emouzy, listnatý les, 400 m n. m.; Spálov: údolí od žel. stan. Heřmánky směr Spálov (Bráňný pot.), listnatý les, 420 m n. m.; SV svahy kóta 554, smíšený les, 520 m n. m.; okolí kóta 554, smrčina; Větřkovice: SV stráně nad údolím Kamenného potoka, okraj smrčiny, 420 m n. m.; Heřmanice u Oder: údolí směr N. Ves u O., JZ kóta 471, smrčina, 440 m n. m.; Stramberk: S svahy Kotouč, pod jeskyní Šípka, smíšený les, 430 m n. m.; Trojanovice: Pustevny, J svahy Tanečnice (kóta 1084), pramenité nad červenou, turisticky značenou cestou, 950 m n. m.

E. muelleri GODF. — k. růžkatý, 35

Odlíhuje se od předcházejícího druhu především ltlhým habitem, užšími listy, brzo odkvétajícími květy a květní morfologií (chybí sloupek s rostellem); jako samosprašný druh krušíku představuje nově popsaný druh československé květeny (Holub J. 1970), na Morově poprvé nalezený Kubátem v roce 1973 z oblasti Luhačovic, 2 lokality u obce Přechovice (Kubát K. 1975).

64 Petřvaldík, listnatý les podél řeky Odry, 240 m n. m. (det. F. Procházka 1973).

Cephalanthera damasonium (MILL.) DRUCE — okrotice bílá

Gentiana asclepiadea L. — hořec tolitový, 11

Jediného zástupce horských hořců z našeho území charakterizuje až 1 m vysoká, vzpřímená, častěji poléhavá, hustě listnatá lodyha. Listy přisedlé, vřícené, vejčité kopinaté, dlouze zašpičatělé, pětižilné. Květy zvonkovité, tmavě azurově modré, vyvinuté v úžlabí listů horní poloviny lodyhy. Svým rozšířením je vázán na horská stanoviště pohoří Moravskoslezských Beskyd, především v oblasti Radhošťské skupiny, vzácně v okrajové části Věřovských hor, kde provází smrkové a bukové lesy, prosvětlená stanoviště lesních okrajů, pastvin a pramenišť, vzácně sestupuje do nižších poloh. Trojanovice: Pustevny, Malinová, Ráztoka, Bystřé 9 lok.; Kunčice p. O.; Celadná; Podalánky, Ráztoka 7 lok.; Horní Bečva; Bařiny (1976); Trojanovice: Pustevny I svahy Tanečnice, podél červené značené cesty směr Martiňák, okraj lesa, 950 m n. m.; Trojanovice p. Jav.: SV úpatí Kyčery (kóta 873), okraj lesa pod rekreačním střediskem, 550 m n. m.

G. cruciata L. — h. křílatý, 11

Vzácnější druh hořce má znaky ztlustlá, masitá, žlábkovaná lodyha se sbíhavými, široce pravidelně kopinatými listy světlezelené barvy; květy zelenomodré, zvonkovité, čtyřčetné přisedají po 2–4 v paždí listů v horní části lodyhy. Provází teplejší, výslunná stanoviště pastvin, strání, nekultivovaných luk v kolinném stupni zvláště v karpatské části území. Kojetín, Jičina, Věřovice (1976).

Gentianella ciliata (L.) BORKH. — hořeček brvitý, 12

Subtilní až 30 cm vysoká rostlina s jasně modrými čtyřčetnými květy; květní plátky na vnitřním okraji silně třísnité, kvete od konce srpna do října. Provází teplejší, minerálně bohatší otevřená stanoviště pastvin, strání, mezi a luk podhorského stupně, zejména v karpatské části území. Stramberk 2 lok., Kojetín, Věřovice (1976).

Gladiolus imbricatus L. — mezik střečovitý, 50

Dekoratívního zástupce čeledi kosatecovitých charakterizuje přímá lodyha, 2–3 mečovitě listy a jednostranný lichozáseň pravidelných, červenofialových květů v počtu 4–10. Svým výskytem je druhem v našem území již vzácným; nejčastěji provází vlhká, otevřená stanoviště prameništních, údolních a rašelinových luk podhorní zóny. Dobešov (1969), Stará Ves u Bilovce, Kunčice p. O. (1976).

Gymnadenia conopsea (L.) R. BR. — pětiprstka ježulník, 60

Ne zcela běžnou orchidej charakterizují prstnatě dělené podzemní hlízy; úzké, podélné listy růžkovitě vyvinuté ve spodní části lodyhy; řídký, prodloužený květní klas. Květy drobné, žltdka červená, častěji špinavě růžové, slabě vonné, s ostruhou až dvakrát delší než semeník. Druh minerálně bohatších půd inklinujících spíl k zásadité reakci, optimálně provzdášených a dostatečně vlhkých otevřených stanovišť lučních nekultivovaných společenstev, pastvin, strání, okrajů lesních pláňů a lemů, častěji v karpatské části území.

Dobešov (1969) neprávem uveden jako *Orchis maculata* L.: údolí Hradečného potoka, 425 m n. m. (rev. F. Procházka); přesná lokalizace: Dobešov, JIV plitok Hradečného potoka J káty 316 (Kozí hřbet), 425 m n. m., 18. 6. 1967, leg. M. Sedláčková; Dobešov 2 lok., Frenštát p. R. (1976); Žilina u N. Jičina: pastviny nad údolím pravého přítoku Jičinky, J Jedie (kóta 544), 450 m n. m.; Tichá: JZ úpatí Tichovské hůrky (kóta 544), louka podél údolí Ticháčky, 350 m n. m. (návrh chráněného naleziště „Tavertinová kaskáda“).

Huperzia selago (L.) C. F. P. MARTIUS, Lycopodium selago L. — Vranec jedlový, 63

Horský druh plovouně tvoří husté trsnaté až 25 cm vysoké lodyhy s asimilomačnými listy uspořádanými odstře podél celé lodyhy; výtrusné listy nikdy netvoří samostatný klas, výtrusnice zpravidla vyvinuté v paždí listů uprostřed lodyhy; časté je rozmnožování opadovými pampy; významný druh horských přirozených smrkových lesů v nejvyšším horském stupeň Moravskoslezských Beskyd na vhodných stanovištích vzácněji sestupuje do nižších poloh.

Trojanovice: Pustevny, Bystřé 4 lok.; Celadná; Podalánky (1976); Trojanovice: Pindula, údolí podél silnice Frenštát p. R. — Rožnov p. R., smřino, 530 m n. m.

Iris pseudacorus L. — kosatec žlutý, 33

Jediný druh kosatce rostoucí v našem území s listy široce kopinaté čárkovitými; květy jasně žluté, smejší okvětní cípy fialové žilkovité, vnitřní kratší a užší než bílnové šlaky; plodem je zelenožlutá, tupě trojboká tobolka. Průvodce společenstev tekoucích a stojatých vod, nejčastěji výskyt v údolní nivě oderské části Moravské brány v oblasti jistebnicko-palanecké rybnické soustavy.

Odry, Studěnka, Kosačinka n. O., Jistebník, Petvaldick, Bartošovice, Albrechtický, Lubina, Frenštát p. R. (1976).

Juniperus communis L. — jalovec obecný, 20

Nejméněji přirozeně rostoucí jehličnatý keř charakterizují listy — jehlice uspořádané v trojčetných přeslenech a černomodré, v době zralosti olivně plody — duřinaté bobulovité šiitice, lidově zvané jalovčinky. V minulosti hojně rozšířený druh zejména v karpatských pohorích v současné době již méně hojný; provází výslunná horská i podhorská pastviny, prosvětlené lesy, pláňové lemy, lesní okraje a křovinaté farmace v pahorkatinné, vzácně i Oderských vrších.

Nejdek (1969); Vrchy (1973a); Helšínov, Frenštát p. R., Trojanovice p. Jav., Trojanovice: Pustevny, Celadná (1976); Trojanovice p. Jav.: SV úpatí Kyčery (kóta 873), pastviny u rekreačního střediska, 530 m n. m.

Lilium martagon L. — lilie zlatohlavé, 45

V našem území jediného zástupce liliovitých charakterizuje zlatožlutá šupinatá cibule, červeně skvrnitá, až 0,5 m vysoká lodyha, objektivně listy ve spodní a prostřední části lodyhy uspořádané v přeslenech; květy špinavě růžové, skvrnitě; v optimálním rozkvetu je šest okvětních lístků obloukovitě ven zahnutých a stejný počet zlatožlutých tyčinek přesahuje okvěti; plodem je trojpodrážná tobolka. Poměrně častý druh vázaný na výživnější substráty humánních lesních společenstev dubohabrových lesů, květnatých bučí i údolních luhů.

Gručovice (1973a); Jistebník, Stramberk, Liboš: Barovec, Straník, Kojetín, Jičina, Vlčovice, Zenklova, Hodslavice 2 lok., Mořkov 2 lok., Věřovice 3 lok., Frenštát p. R., Trojanovice p. Jav., Trojanovice: Pustevny 3 lok. (1976); Hodslavice: Tropicke údolí, levý přítok Zředávky mezi kátou 319 a Stranickým kopcem, 350 m n. m.

Lunaria rediviva L. — měsíčnice vřivá, 53

Státní, přes 0,5 m vysoká rostlina z čeledi brukvovitých má vyvinuté okrouhle srdčité, řapíkaté listy se zubatým okrajem, vonné čtyřčetné květy bílé lilákového zbarvení a zelené eliptické ježule. Jako význačný indikátor suťových lesních společenstev roste nejčastěji na prudkém, kamenitěm reliéfu bukovavorových lesů a podél zalesněných břehů údolních toků podhorního stupně zejména karpatské části území.

Klouchůvek (1969); Leskovec (1973a); Mořkov SPR Trojčocko (1975); Stramberk, Loučka u N. Jičina, Žilina u N. Jičina, Hodslavice 3 lok., Mořkov 2 lok., Věřovice 2 lok., Bordovice, Kaplivnice, Trojanovice p. Jav. 3 lok., Trojanovice: Ráztoka, Bystřé 3 lok.,

Kunčice p. O. 2 lok., Čeladná 2 lok. (1976); Žilina u N. Jičina: údolí Jičinky u aut. zast. „Partyzán“, břehový porost, 320 m n. m.; Zelená: V svahy Hlásnice (kóta 558), smíšený les, 500 m n. m.; „Na peklech“ (kóta 603), listnatý les, SZ svahy, 500 m n. m.; Hodslavice: Tropické údolí, levý přítok Zrzávky mezi kótou 319 a Stranicným kopcem, listnatý les, 350 m n. m.; Trojanovice: SZ svahy V. Polany (kóta 980) pramenisté Malého Skoředého potoka, sutový les, 750 m n. m.; Ráztočka, údolí Lomné pod spodní stanicí lanovky, bučina, 650 m n. m.

Lycopodium annotinum L. — plavuš pučivá, 53

Vzácnější horský druh plavně a plazivou lodyhou větvenou na přímé, krátké větve; jalové listy osimilovní (trojřapíky) jsou na lodyze uspořádány v řídých, rovnovážně odstálých řadách, neprotážené v osinu; výtrusné listy (sporofoxy) tvoří přisedlé klasy. Svým výskytem je ekologicky vázán na společenstva horských bučin a přilezých horských smrčín většinou v karpatské části našeho území; na příznivých stanovištích, především hluboce zaklesnutých údolních toků, se vzácně vyskytuje i v podhorském stupni Oderských vrchů.

Spálov (1969, 1973b); Kaménka (1973b); Trojanovice 5 lok. (1976); Trojanovice: Pastevy, Tanečnice (kóta 1084), SV podvrcholové část nad pramenistým levého přítoku Bystřého potoka, horská bučina, 1070 m n. m.

L. clavatum L. — p. vidlačka, 53

Častější druh plavně s plazivou, vidličnatou větvenou lodyhou; jalové listy osimilovní dost hustě nahlučené na lodyze, měkce, osinaté zospicátělé, protážené v osinku; výtrusné klasy vyvinuté po 1–2 na koncových stopkách lodyhy. Představuje druh ekologicky vázaný na společenstva jehličnatých lesů horských poloh (klimaxové smrčiny), v podhorských oblastech na stanovištích kulturních smrčín a jejich okrajů. Leskovec (1973a); Dobešov, Helmánky, Klakočov, Spálov, Leskovec, Lesní Albrechtice, Kaménka (1973b); Hrabství, Hastošovice, Trojanovice p. Jav., Prostřední Bečva: Pastevy, Čeladná; Podolánky (1976); Stará Ves u Bilovce: osada Pažaha, S kóty 506, horní tok pravého přítoku Blavky, S přítoku (Vilémův Důl), smíšený les, 480 m n. m.; Zbyslovice: okolí kóty 387, smrčina.

Nuphar lutea (L.) SM — stulík žlutý, 75

Vodní vytvářelá rostlina se silným, plazivým oddenkem a dlouze řapíkatými listy; splývavá listová čepeř vejčitého tvaru je celokrajná, na bázi (při řapíku) křiváto-určité vykrojená. Květy jasné žluté dosahují až 6 cm průměr, kalich pětičetný, okvětní plátky nepravidelné; tyčinky čárkovité, blizna nálevkovitá. Roste ve stojatých i mírně tekoucích vodách Poodří, nejčastěji se vyskytuje ve slepých ramenech Odry, málo kultivačních rybníkůch této oblasti a lučních tůň. Jistebník, Košťatko n. O., Petřvaldík 2 lok., Batošovice (1976).

Orchis mascula L. ssp. *signifera* (VEST.) SOO — vstavač mušský, 91

Poměrně častý druh vstavače charakterizují velké, podlouhlé hlízy, přímá, na bázi šupinatá lodyha v dolní polovině listnatá, v horní slabě ryhovaná, nafialovělá; listy široce podélně kopinaté, ukončené špičkou, jasné zelené, ve spodní části drobně načervenalé; květní klas řídý, s velkými světlefialovými květy; vnější okvětní listy rozestálé, trojřapíky, ven zahnuté; pasterní listy kraťší, pysk skloněný dolů, hluboce trojřapíky, prostřední úkrajek nejdelší. Pěstuje zpravidla minerálně bohatší, výslunná, travinná stanoviště pastvin, strání a luk.

Dobešov, Helmanov, Jakubčovice n. O. (1969); Dobešov, Helmanov, Jakubčovice n. O. 2 lok., Kaménka 2 lok., Rybí, Strambek, Závřice, Kojetín, Mořkov, Veřovice 4 lok., Frenštát p. R., Trojanovice p. Jav. (1976).

O. pallens L. — v. bílý, 91

Velmi vzácný druh vstavače celkovým habitem dost podobným předchozímu druhu, od něhož se liší především zelenou lodyhou, tmavozelenými, na spodní straně lesklými listy, žlutou barvou květů a odlišnou vůní stovbou. Roste na teplejších, minerálně bohatších, zpravidla zásaditějších stanovištích převážně s jilmí orientací, zejména v karpatské části okresu, jako jsou lesní okraje, pláňové a křovinaté lemy pastvin a strání dubohabrového stupně.

Stará Ves u Bilovce, Závřice, Stroník (1976); Hodslavice: lesní enkláva 1 km SZ Mořkovského kopce (kóta 427), mezi živičnicemi u N. Jičina a Hodslavicemi, 400 m n. m.; Bludovice: dubohabřina V kóty 319, nad žel. tratí, 330 m n. m.

Phyllitis scolopendrium (L.) NEWMAN, *Asplenium scolopendrium* L., *Scolopendrium officinarum* SW., *S. vulgare* SM. — jelení jazýk celolistý, 22

Kaprčina s řapíkatou, kožovitou, celokrajnou, široce kopinatou listovou čepeří; kypky i ostře čárkovité. Druh ekologicky vázaný na vápencový substrát má pod vrcholtem Trojačky jediné přilezlé stanoviště v Českých zemích. Mořkov, SPR Trojačka (1975).

Platanthera bifida (L.) L. C. RICHARD — semeník dvoulistý, 85

Běžnější druh bělokvěté orchideje charakterizují znaky: nedělené hlízy, přímá, dutá, zelená lodyha na bázi s dvěma vřícími, široce oválnými listy; květní klas přímý, řídý, válcovitý; květy drobné, vonné, obalené žlutozelenými listy; vnější okvětní listy bílé, tupé; vnitřní žlutozelené zahnuté, pysk trojřapíky, ostruha nápadně dlouze zospicátělá, prašná pouzdra uspořádána rovinně. Druh pěstuje roztroušeně v celém území prosvětlená stanoviště pastvin, strání svahových luk, lesních pasek, křovinových lemů a lesních okrajů.

Dobešov, Spálov, Jakubčovice n. O. (2 lok.), Klakočov 2 lok., Tošovice, Větkovice, Frenštát p. R. 2 lok., Trojanovice p. Jav. 4 lok., Čeladná (1976); Živčice u N. Jičina: okolí Hlásnice (kóta 558), jižně exponovaný smíšený okraj lesa, 550 m n. m.

Saxifraga paniculata MILL., *S. aizoon* JACQ. — lomikámen vidělý, 47

Vytvářelá trsnatá bylina s přilezými řidlicí tuhých škvázelých listů; větve květenství až čtyřčetné, stopky květů žloutnaté, kalíšní cipy vejčité, korunní plátky bílé, někdy červeně tečkované, tobolka kulovitá. Druh ekologicky vázaný na vápencový substrát, zatím zjištěn pouze na jurských vápencích u Stramběrka. Strambek: Kotouč, SZ svahy, skály jeskyně Šipky.

Tropa natans L. — kotvice plovoucí, 30

Jediný zástupce čeledi kotvicovitých je jednoletou vodní rostlinou s podlouhlými, nitkovitě větvenými kořeny a řidlicí listů s nafouklými řapíky ukončenou kosňákovitou čepeří; květy rozkvétají jednotlivě v úžlabí listů, drobné, špinavě bílé, čtyřčetné, korunní plátky volné; plodem je zasychavé peckovité obalené černým lesklým kalichem s ostruhami výčnělky, lidově zvaná vodní ořech. V našem území raste ve stojatých vodách oderské části Moravské brány, vázaná na stanoviště rybníků, zarůstajících tůň a slepých ramen Odry. Petřvaldík, Albrechtický, Nová Horka (1976).

Trautsteinera globosa (L.) RCHB., *Orchis globosa* L. — vstavač hlavatý, 91

Vzácnější druh vstavače s podlouhlými nedělenými hlízami, přímou žlutozelenou, řídkou listnatou lodyhou; listy přímo odstálé, pochvate; květní klas hustý, zpočátku kulovitě jehlečovitý, později prodloužený; listy s úzce kopinatou špičkou; květy menší, špičkově růžové; okvětní listy zpočátku skloněné, v rozkvětu zvonkovitě rozestálé; pysk

směluje dopředu, trojklanný, tmavě tečkovaný; ostruha tenká nafialovělá dosahuje do poloviny semeníku.

Průvodce otevřených stanovišť pastvin, lesních lemů a pasek pahorkatiny.

Frenštát p. R., Horečky (1976).

b) částečně chráněné druhy

Galanthus nivalis L. — sněženka podsněžník, 7

Zástupce čeledi amarylkovitých a první jarní druh československé květeny charakterizuje podzemní cibule, podélně čárkovité listy vyvinuté ve spodní části lodyhy, přímá lodyha s jediným květem; tři vnější okvětní plásky čisté bílé, odstálé, vnitřní přitisklé, kratší, se zelenou skvrnou. V našem území provádí údolní luhy v Poodří, ale též listnaté lesy podhorského i horského stupně v karpatských pohorích.

Albrechtický: N. Horka 2 lok., Studénka, Hodslavice 2 lok., Mořkov, 2 lok., Veřovice 3 lok., Trojanovice p. Jav. 3 lok., Trojanovice (1976); Hodslavice: Tropiccké údolí, levý přítok Zrávký mezi kátou 319 a Šonancickým kopcem, lužní les, 350 m n. m.

Menyanthes trifoliata L. — vachta trojlistá, 8

Zástupce stejnojmenné čeledi, lidově zvaný hořký jetel je vytrvalou, lysou bylinou s plazivým oddenkem; trojčetné řapíkaté listy vyrůstají z pochev oddenku spolu s květnatou lodyhou ukončenou hroznem bílých, třísnitých květů. Průvodce vlhkých údolních a rašelinových luk.

Hellínov, Hilbrovice (1969); Lukavec (1973a); Trojanovice p. Jav., Trojanovice (1976).

Muscari comosum (L.) MILL. — modřence chocholový, 3

Vytrvalá, až 1 m vysoká bylina z čeledi liliovitých s podzemními cibulemi, přímou lodyhou a přímými řapíky podélně čárkovitých listů, užších než 3 cm; lodyha je ukončená květným hroznem na vrcholu s chocholem jalových, modrofialových květů; modré okvětní nejalových květů srostlé v trubku. Průvodce otevřených, minerálně bohatých stanovišť pastvin, strání, svahových luk a mezi kalinného stupně.

Nejdek, Veselí (1969); Tošovice, Stará Ves u Bílovců; Požaha, Starý Jičín, Kojetín, Žilina u N. Jičína (1976).

Primula elatior (L.) HILL. — prvosienka vyšší, 6

Nejnámější zástupce stejnojmenné čeledi charakterizují lupenité, svraskalé listy vyrůstající z přímé řapíky, na spodině rúžené v křídlatý řapík; oblá lodyha ukončená jednostranným okolikem sirových žlutých květů; kalich s ostrými hranami rozeklaný v pět kapinových zubů, přitisklý ke korunní trubce. Původce lesní druh je v současnosti době průvodce všech zastoupených biotopů kulturní krajiny od nížiny do horského stupně. Zamapováno celkem 64 lokalit z katastrof obcí: Dobešov, Veselí, Jakubčovice n. O., Odry; Emouzy, Heřmánky, Vilavka, Spálov, Větkovice, Lukavec, Vrchy, Děrná, Stará Ves u Bílovců, Požaha, Ohrada, Slatina, N. Svět, Hrabství, Bílov, Bítov, Lubojaty, Skřípov, Zbyslavice, Albrechtický, Kunín, Libhoř, Ženkava, Loučka u N. Jičína, Životice u N. Jičína, Závěšice, Vlčovice, Mníší, Žilina u N. Jičína, Nový Jičín, Stramberk, Hradčovice, Straník, Hostašovice, Hodslavice, Mořkov, Veřovice, Bardovice, Lichnov, Tichá, Trojanovice p. Jav., Trojanovice-Pustevny, Kunčice p. O., Čeladná-Podolánky, Ráztoky.

Vinca minor L. — brácl menší, 1

Zástupce čeledi tejpálitých, lidově zvaný barvínek vytváří často bohaté populace plazivých nekvetoucích prýtů s krátké řapíkatými, podélně eliptickými, kožovitými lesklými listy; kvete časné z jara světlemodrými, dlouze stopkatými květy. Provádí vlhká a stinná stanoviště listnatých a smíšených lesů v podhůří i nížinách.

Hellínov, Nejdek, Odry, Veselí (1969); Vrchy (1973a); Kaménka (1973b); Mořkov SPR Trajačka (1975); Větkovice, Starý Jičín, Závěšice, Hostašovice, Hodslavice 4 lok., Moř-

kov, Frenštát p. R., Trojanovice (1976); Hodslavice: Tropiccké údolí, 5 kóty 319, 330 m n. m. Skřípov: pramenisté levého přítoku potoka severně údolí Vilémův Důl, 470 m n. m.; Stará Ves u Bílovců: Ohrada, hřebcová část nad údolím Bílovyk severovýchodně kóty 348, 430 m n. m.; Nový Jičín: les Roveň, 300 m n. m.; Tichá, lesní enkláva za čp. 268, 380 m n. m.

Závěr

V předloženém příspěvku je popsána problematika botanické dokumentace výskytu chráněných druhů rostlin prováděná v souvislosti s prognózou společensko-ekonomických změn přírody a krajiny okresu Nový Jičín. Z hlediska potřeb ochranné praxe je pro zpracování uvedených dokumentace použito jednotné evidenční metodiky ochranného mapování. Podstatnou část příspěvku představují údaje o výskytu zamapovaných druhů chráněných podle vyhlášky 54/1958 Sb.

Výsledky ochranného mapování vycházející z botanických průzkumů z let 1967 až 1976 mají přispět k poznání chráněných druhů rostlin rostoucích na našem území a ekologie jejich stanovišť. Příspěvek tak může být pomocnou dobrou volání i profesijním pracovníkům státní ochrany přírody při řešení konkrétních ochranných problémů a případným zájemcům, zejména z řad studentů též podnětem k možné spolupráci.

Literatura:

- Dostál J. (1950): Květena ČSR. — Praha.
— (1958): Klíč k úplné květeně ČSR. Ed. 2. — Praha.
Holub J. (1970): *Epipactis leptochila* (GOLDF.) GOLDF. a *E. muelleri* GOLDF. nové druhy československé květeny. — Preslia, 42:330—349. — Praha.
Kubát K. (1975): *Epipactis muelleri* GOLDF. na Moravě. — Cas. slez. Mus., ser. A, 24:83—84. — Opava.
Rothmaler W. et al. (1972): *Exkursionsflora für die Gebiete der DDR und BRD* (2.) — Gefäßpflanzen. — Berlin.
Sedláčková M. (1969): Zajímavé botanické nálezy z jihovýchodních svahů Oderských vrchů v povodí Odry. — Cas. slez. Mus., ser. A, 18:81—96. — Opava.
— (1973a): Příspěvek k poznání vegetačních poměrů v okolí Fulneka. — Vlastiv. Sborn. okr. Nový Jičín, sv. 12:41—58. — Nový Jičín.
— (1973b): Chráněné druhy plavání v Oderských vrších. — Vlastiv. Sborník okr. Nový Jičín, sv. 13:58—62. — Nový Jičín.
— (1974): Příspěvek k poznání fytoecologických poměrů státní přírodní rezervace Suchá Doba. — Cas. slez. Mus., ser. C, 23:89—94. — Opava.
— (1975): Vegetační poměry přírodní rezervace Trajačka. — Vlastiv. Sborník okr. Nový Jičín, sv. 16:61—65. — Nový Jičín.
— (1976): Rozšíření některých druhů rostlin v akrese Nový Jičín. — Zpr. čs. bot. Společ., 11:36—43. — Praha. (2. a 3. část v listu).
Skalický V., Neuhäuslová-Novotná Z. (1975): Československá botanická informatorika v letech 1969—1973. — Zpr. čs. bot. Společ., 10:63—71. — Praha.
Štěpán J. (1976): Prognóza krajinoekologických podmínek fytogeografických okresů v ČSR. — Preslia, 48:165—185. — Praha.
Tříska J. (1962a): Ochranné mapování — I. — Ochrana přírody, 6:92—94. — Praha.
— (1962b): Ochranné mapování. II. — Ochrana přírody, 8:126—128. — Praha.
— (1967): Ochranné mapování. — Metodické pokyny KSSPOPO, 1:1—12. — Ostrava.

LITERATURA

Kronika Okresní správy silnic Nový Jičín. Silnice okresu Nový Jičín.

(Kronikářské vyprávění o práci a činnosti Okresní správy silnic v Novém Jičíně, ale také o vzniku a vývoji silnic a silniční údržby v českých zemích, zejména na území dnešního okresu Nový Jičín od pravěku po dnešek. [Vydala fotoprintem OSS N. Jičín 1976. Str. 309 + 4 str. mapových příloh.

Dovolte mi začít zcela netradičně. Jsa člověk ztazovalý, dospěl jsem k názoru, že mezi nejlépe udržované silnice, zejména v zimním období, náleží silnice novojičínského okresu. V tom mne utvrzovaly i názory řidičů, byť vyslované neoficiálně. Nejednám se mi dostal do rukou prostý a nenápadný tisk, v němž jsem hledal odpověď na otázku, proč tomu tak je. A. byf podtitul Kroniky mnohé napovídá, byl jsem upřímně překvapen její kvalitou náplní.

Již předem budil řečeno, že i v tomto směru byla OSS v N. Jičíně odvedena poctivá práce.

Již úvod Kroniky (str. 1—6) slibuje nejen data o současné OSS, ale i o intenzitě dopravy na silnicích okresu a o tom, jak sledování vývoje silnic pomáhá poznat život člověka v konkrétní krajině. První kapitola (s. 7—18) ovědí čtenáře do dávnověku cest v Číně, Mezopotámii, Egyptě, Řecku a přes Římské impérium je logicky přenesen do zoapské Evropy po tehdejších obchodních stezkách, z nichž mnohé procházely Kravčákem. Popis jejich trasy v souvislosti s archeologickými nálezy přináší v následném hodnocení zajímavé výsledky. Obdobně je koncipována i druhá kapitola (Cesty ve středověku, s. 19—33, resp. 42), v níž vedle hlavního tématu se objevují i zmínky o způsobu dopravy a občerstvovacích stanicích (formanských hospodách), úloze fojtství na křižovatkách, počátcích a koncích cest, o mostu přes Odru, existujícím ještě v r. 1621 na silnici Kunín-Suchbald

(v r. 1716 již však neexistoval). Druhou kapitolou se čtenář dostane až na konec 17. a poč. 18. stol. Třetí kapitola (Zrod silniční sítě, s. 43—64, resp. 90) zahrnuje v sobě počátky péče státu o silnice za Karla VI., reformy teraziánské a josefínské a období ústupu dálkové dopravy ze silnic ve prospěch železnic. Zajímavým způsobem je interpretován Teraziánský patent z r. 1778, snahy o ochranu silnic, souvislosti silnic s polhovičivím i válečnými událostmi, názvy silnic (Slezská silnice, Holíčská, pak Lipsická a později císařská silnice, tzv. Solárka pod Beskydami). Etapa let 1878—1918 je nazvána Na nových silnicích (s. 91—125, resp. 128). Její začátek je dán zřizováním okresních silničních výborů, které přebíraly do své správy péči o nestátní silnice, přejímané z dosavadní správy velkostatkových úředníků, rozhodovaly o stavbě a údržbě okresních silnic. O výkon jejich rozhodnutí se starali cestmístři a cestáři. Okresnímu silničnímu výboru v N. Jičíně je právem věnována náležitá pozornost, protože jej lze v jistém slova smyslu považovat za předchůdce dnešní OSS. Vedle obvyklého popisu cest jsou zde údaje o hospodaření okresního silničního výboru, náklady na údržbu v přepečtu na 1 km v porovnání s kupní silou měny, je zde též zmínka o zastoupení novojičínského okresu na mezinárodním silničním sjezdu v Bruselu v roce 1910. Přístupnou formou je zde pojednáno o výstavbě, přestavbě i údržbě silnic v ohledu technickém včetně předpisů silniční policie a seznamů cestářů s uvedením jejich platů. Po r. 1918 bylo nutno přebudovat silniční síť v návaznosti na nové geografické seskupení státního úteru (Znovuzrození silniční dopravy, s. 129—151, resp. 161). Byly to úkoly nemalé jak v oblasti správní, tak technické, které z hlediska celostátního zasahovaly i do regionu, ba dokonce i do jednotlivých obcí. Započátky práce byly přerušeny německou nacistickou okupací (Rozdělení okres, s. 162 až 173, resp. 179), výstavba silnic byla prováděna v nových poměrech, postupně byla okupačními úřady zastavována

a českými vlastenci byly připravovány podmínky pro obnovu silniční sítě po osvobození. V Poválečné výstavbě (s. 180—191) šlo v první řadě o odstranění bezprostředních následků válečné doby. Vývoj v posledních letech (s. 192—201, resp. 230) zachycuje nejen vývoj silnic v oblasti správy silnic, ale v prvořadě důležitosti především technickou stránku věci. Je až neuvěřitelné, že dehtovací vozovky je masovou záležitostí teprve po r. 1945, přičemž dnes již je prakticky překonanou. Je téměř neuvěřitelné, s jakou technikou se tehdy pracovalo, jak bylo získáváno, takže možno říci, že největší devizou byl technický um a zručnost dovednost pracovníků silnic (případně pracovníků malé zámečnické dílny v městě Albrechticích, kterým k vyhotovení mechanismů stačil jen nářez s uvedením, k jaké funkci je mechanismus určen). Zní jako v pohádce, že první autogradér byl vlastně nalezen na vrakovišti u stavby Václavské skalky u Křpelan, byl oproven a v létě 1962 uveden do provozu (Nový okres, nové úkoly, s. 231—249). O to více vyniknou nápady o zlepšovatecké hnutí silničářů nejen v technice mechanismů, ale i v úsporách národním hospodářství, např. opravou mostu přes Odru u Butovic. Nástup k modernizaci (s. 250 až 270, resp. 285) a Současnost o perspektivy (s. 286—303) přináší spoustu fotografického materiálu, jehož cena rok od roku poroste: údaje o mezech, věkovém průměru pracovníků OSS a jejich profesním rozrztvení, vyznění zlepšovacích návrhů, způsoby péče o zaměstnance, podrobný přehled investiční výstavby silniční sítě včetně provádějí organizace o roku výstavby, rozbor vozovky podle jejich typu, včetně škod (hlavně na mostech) způsobených povodněmi, přehled ocenění práce OSS i jednotlivých zaměstnanců. Závěrem je přiložen soupis použité literatury. První mapová příloha ukazuje průběh nejstarších cest územím okresu, ostatní pak zachycují změny hranic okresu.

Obsahová stránka Kroniky je výtečně zpeřeno zajímavými nápady. 2. kapitola je doplněna posázení z knihy

A. Pustky, Staně paměti Kunčic pod Ondřejníkem (1938), vyprávějíci o potažní robotě a o dálkovém povoznictví (farmonech) — s. 34—42, a téže knihy je doplněna 3. kapitola vyprávěním O stavbě hradové cesty solárky (s. 65 až 67). Tyto nejstarší vzpomínky jsou odrazovým můstkem pro vyprávění střední generace, které uzavírají kap. 6 (Starý cestář vepanín, s. 174—179), a generace současné (Čestářiček historky, s. 202 až 230, u kap. 6). Archivní materiál je vhodně použit v závěru kap. 2 (Z teraziánské patentu ze 17. 3. 1778, zákon z r. 1877 o odstraňování sněhu a řád silniční policie z r. 1886), kap. 4 a 5 (údost a místa cestáře s příslušnými náležitostmi, seznam cestářů s uvedením služebníh, podmínky pro dodávky šterku a písku pro okresní silnice).

Po formální stránce je Kronika zajímavá řazením kapitol s prolínáním vzpomínek nebo archivního materiálu, takže z tohoto hlediska má ke svému názvu bližší, než po stránce obsahové. Kládám je odborná fundovanost historická i technická při naprosté srozumitelnosti každému čtenáři, brilantnost padání dává tušit zkušené autory, kteří však zůstali v anonymitě. Nicméně vytvořili vynikající dílo, které se hlásí ke kronikářskému vyprávění, určenému pracovníkům OSS. Nemělo by však uniknout pozornosti obecných kronikářů, vlastivědných pracovníků i erudovaných historiků.

Protože však bylo vyzněno (byf jen fotoprintem) je nutno mít na ně přísnější měřítko. Předně postrádám obrazové přílohy, které by dokumentovaly v první řadě vývoj techniky od té nejnedodušití až po dnes užívanou OSS. Přispělo by to k přiblížení silničářů ostatní veřejnosti (cíci názvy dnešních mechanismů) a navíc by Kronika získala i na výchovné pozdávacím působení. Mapové přílohy jsou znanřující správní vývoj okresu jsou jistě dobré, leč bylo by vhodné zpracovat více mapových příloh podle výkladu jednotlivých kapitol, které by získaly na názornosti (asi tak na způsobu první mapy zachycující zhruba situaci do konce 17. stol.). K mapě let 1938—1945

nutno připomenout, že název „Župa Opava“ je nesprávný, správně má být Sudetská župa, vládní obvod Opava, nejnižší složkou pak byly úřady landráta. Na s. 25 má snad být správně zeměpanské, nikoliv zeměpanské úřady. Třeba upřesnit data o správním vývoji na s. 95. V politické správě jde nejprve o období 1849—1855 (v justiční 1850 až 1855); v Opatovci nebyl krajský úřad, nýbrž krajská vláda, správa politického okresu se tehdy nazývala podkrajský úřad. V letech 1855—1868 neexistovaly čisté soudní okresy, nýbrž malé (obvodem) tzv. smíšené okresní úřady, které vykonávaly správu politickou i justiční. Nedostatkem je, že přehled není zpracován k současnému územnímu stavu okresu, i výklad kapitola je zúžen jen na tehdejší politický okres (to měla pro autory jistá výhoda). Na s. 183 je nesprávně ulito termínu „Krajský úřad v Brně“, patrně jde o KNV. K tomu nutno doplnit, že krajské zřízení vstoupilo v platnost dnem 1. 2. 1949, nebylo tedy zavedeno v r. 1948 (s. 193). Nové názvy sloučených obcí nepokládám za správné užívat pro období, kdy neplatily. Proto tvrzení na s. 145, že dnešní obec Lubina byla dříve Drnholcem, je nesprávné. Lubina vznikla až v r. 1959 spojením dosud samostatných obcí Větřkovic a Drnholce. Domnívám se, že nelze souhlasit s názorem o železniční, jak je prezentován na s. 60. Proč se budovaná železnice vylhla N. Jičínu a proč posádky N. Jičín měl zájem na lokální dráze do Suchdolu n. O. i na větších projektech nových železničních tras, je obecně známo. Pokud se týče post a postmistru (s. 56 a 61), odkazují na svůj článek ve Vlastivědném sborníku okresu Nový Jičín, t. 6—7/1971, s. 34 an., jehož posádky jsou volně převzaty bez citace (s. 56 Kroniky). Vůbec absence poznámkového aparátu je kamenem úrazu Kroniky. Stručný, ostatně bibliograficky velmi nepřesný výčet literatury (nikoliv pramenů!), nestačí. A citace archivního materiálu formou „Spisy Okresního archivu v Novém Jičíně“ neunesou žádnou kritiku. Tato otázka nabývá na aktuál-

nosti vytištěním Kroniky a je jejím nejlákavějším místem. Nejsou uvedeny ani základní práce, jako např. Historický Místopis Moravy a Slezska v letech 1848—1960, Ostrava 1966. Byl bych nerad, aby předchozí řádky vyzněly jako odsudek Kroniky. Naopak. Je vyčtená tam, kde sleduje hlavní téma, méně přesně v některých okrajových záležitostech. Nebylo by zjevně na škodu věci, kdyby autoři dále na tématu pracovali, zpřesňovali ho, rozšiřovali a prohlubovali, doplnili obrazovým materiálem, aby jednou byla Kronika vydána i knižtiskem. Určitě si to zaslouží. Též jako příklad práce na dějinném zájmu, jehož výrobním programem není nový výrobek, závod, úzce spjatého s politickou správou, starajícího se o mrtvé silnice, po nichž však putuje nutný život.

M. Kios

ZPRÁVY

100 let od úmrtí Františka Palackého

Tohoto výročí bylo vzpomenuáno v radně obcí Palackého v Hodslavicích v neděli 30. května 1976 odpoledne. Písní oslava byla uspořádána z iniciativy Vlastivědného ústavu v Novém Jičíně za spolupráce odboru kultury ONV v Novém Jičíně a MNV v Hodslavicích. Přípravu a průběh řídil PhDr. František Schwarz, CSc., ředitel VU v Novém Jičíně. Byla položena kytky k pomníku Palackého na nábřeží u účastníci se pak odebrali do sálu kulturního domu, kde oslavu zahájil ředitel VU dr. Schwarz. Slavnostní projev měl rektor univerzity F. Palackého v Olomouci profesor MUDr. František Gazdák, CSc. Cestními hosty byli dále prorektor prof. RNDr. Miroslav Laitoch, CSc., doc. PhDr. Jaroslav Zezula, CSc. a doc. dr. Jaromír Dvořák, CSc. za ONV v Novém

Jičíně byli přítomni místopředseda ONV Eduard Píterka, vedoucí odboru školství prof. Antonín Mikulec a zástupce vedoucího odboru kultury Jindřich Světek. Před naplněným sálem kulturního domu pak vystoupilo z hodnoceným programem Pěvecké sdružení ZK Tatra Kopřivnice.

Písní oslavy se konaly také v Lobkovicích u hrabu Palackého a v Praze. Podrobnosti o těchto oslavách byly uveřejněny v denním tisku. Zde chceme upozornit ještě na akce konané v Praze, pokud jsme je mohli zjistit.

V neděli 14. března 1976 byla ve Foerstrové síni v Praze přednáška Marie Tarantové „Mladý Palacký na pražských koncertech“ s hudebním doprovodem. 7. května přednesl prof. Bedřich Směkal v podzemí Betlémské kaple projev na téma „Mladý Palacký v Praze“. Ve dnech 17. a 18. května byl ke světovému kulturnímu výročí UNESCO „František Palacký 1798—1876“ pořádán v přednáškovém sále Národního muzea v Praze dvouhodinový cyklus přednášek. Přednášeli: dr. Josef Hanzl, CSc. — Romantismus a osvícenství v raném díle F. Palackého, dr. Zoroslava Drobná — F. Palacký a budování historických sbírek Národního muzea, dr. Lubomír Šrámek — Portréty F. Palackého, dr. Alena Šubrtová, CSc. — „Pan Palacký“, doc. dr. Václav Zámečnický, DrSc. — Spolupracovníci F. Palackého na Manifestu slovanského sjedru 1848 k evropským národům, dr. Jiří Špít, CSc. — F. Palacký a jeho snahy o ochranu a využití kulturního dědictví. 26. května se konalo slavnostní matiné v Národním muzeu s pořadem „Hudba u Palackých“ s hudebními ukázkami: Václav Jan Křitel Tomášek Six eclogues (výběr), písně z „Váncé“ (výběr, nár. umělec Beno Blachut) a W. A. Mozart, Smyčcový kvartet B dur, 29. května měl v Lobkovicích prof. Vlastimil Bělohávek přednášku „F. Palacký a F. L. Rieger v Lobkovicích“, 26. 5. byla zahájena v pantanu Národního muzea výstava František Palacký 1798—1876. Zahajovací projev měla PhDr. Helena Johnová, CSc., ředitelka historického odděle-

ni Národního muzea. Výstavu připravilo historicko-archeologické oddělení Národního muzea vedené prof. hist. L. Dagmar Starou. Scénář zpracovala PhDr. Zoroslava Drobná, vývojně řešení Jaroslav Štátný.

Nečtenáři si níjak nárok na úplnost výčtu všech těchto akcí, ale i tento stručný přehled přesvědčuje, že jubileum Palackého bylo oslaveno písněmi a důstojně. Upozorňujeme též, že v srpnu 1976 se konalo ve Washingtonu (USA) na Georgetown University mezinárodní symposium o životě a díle F. Palackého, které organizovala tamější Československá společnost pro vědy a umění, Přirozeně, že se zúčastnili osobně i písemnými příspěvky naši vědci. Příspěvky budou uveřejněny.

František Hanzelka

Za prof. Aloisem Zbavitelem

S Aloisem Zbavitelem, který zemřel 27. února 1976, se přišli na frenštýřský hřbitov rozloučit nejen jeho přátelé a spolupracovníci z podhradského kotlíny, ale také jeho bývalí žáci z učitelských sbírek Národního muzea, v Opavě a ve Valašském Meziříčí. V jeho osobě odešel nejen vlastivědný pracovník, zakladatel frenštýřského muzea a dlouholetý městský kronikář, ale současně vynikající pedagog, oblíbený řečník i teoretik železničnické a úspěšný organizátor osvěty.

Alois Zbavitel se narodil 18. června 1889 ve Frenštátě p. R. Pedagogického vzdělání nabyl na učitelském ústavu v Příboře, kde maturoval r. 1908. Působil nejprve na školách rodného kraje ve Frenštátě p. R. a v Příboře, neustále si přitom doplňoval svou učitelskou kvalifikaci a v r. 1917 přešel jako cvičný učitel o pak jako profesor na učitelský ústav do Brna. Od r. 1919 začíná jeho působení na Slovensku. Nejprve vyučuje na učitelském ústavu v Modre, od r. 1923 pak v Košicích. V letech 1927—1933 působí jako okresní školní inspektor na Spiši.

Jeho čtrnáctileté působení na Slovensku je snad nejšťastnějším údobím Zbavitelova života. Zde došla jeho práce bezvýhradného uznání. Byla oceněna nejen plí jeho odchodu ze Slovenska (např. publikaci Alojz Zbavitel, vodca učiteľstva a pastier slovenského ľudu, Spiš. Nové Ves 1934), ale i v odstupe 35 let, kdy se mu dostalo ojedinělé pocty. K osmdesátým narozeninám mu byl udělen čestný titul „zasloužilý pracovník kultury SSR“, což je případ, který nemá precedens — totiž aby tento titul byl udělen Čechu za práci na Slovensku za I. republiky. Na Slovensku byla a je oceňována jeho práce v oblasti vzdělávání dospělých a výzkumný ústav kultury v Bratislavě, tzv. Osvětové ústředie, poukázal několikrát na to, že organicky navazuje na způsob organizace osvětové práce hlavně na vesnici, jak o to kdysi průkopnický usiloval Alois Zbavitel.

V letech 1933—1938 byl profesorem učitelského ústavu v Opavě a pak už se vrátil na Valašsko, aby nejprve učil a pak řídil učitelský ústav ve Valašském Meziříčí. To jsou již válečná léta 1938—1945, kdy byli ve Frenštátě p. R. a do Meziříčí denně dojížděl. Po osvobození se stává městským a pak okresním archivářem a v r. 1950 je pověřen správou muzea, ovšem s povinností nejprve toto muzeum zřídit. Poměrně v krátké době dokázal kolem sebe soustředit kruh obětavých spolupracovníků o téměř šedesát let starý sen jeho předchůdce Jiřího Felixe se stal skutečností. Muzeum se stalo záhy okresní institucí a plnilo ve své době a v málo vyhovujících podmínkách velmi dobře funkci prvotního průzkumu a konzervace materiální kultury oblasti. Zbavitelovi se také podařilo zajistit vydávání čtvrtletního periodika „Hlasy okresního muzea ve Frenštátě p. R.“, jejichž soubor je dodnes nepostradatelnou přílohou pro každého vlastivědného pracovníka regionu.

Pro město Frenštát p. R. je nedocenitelnou jeho práce kronikářská. Zbavitel byl městským kronikářem v letech 1949-54 a 1964-72. V této době nej-

nom zpracovával průběžné roční zápisy, ale současně doplňoval i chybějící zápisy z let 1920—1949 a z let 1955 až 1963. Shromáždění veškerého materiálu pro tyto zápisy, jeho zpracování a formulace do definitivní podoby byla nepředstavitelně obtížnou prací a je jen Zbavitelovou zásluhou, že Frenštát p. R. má dnes úplný kronikářský fond. Současně s vedením a doplňováním kroniky nashromáždil množství cenného archivního materiálu především k historii frenštátských spolků a organizací a frenštátského školství.

S tím souvisí také Zbavitelova pilná práce publikační. Snad až příští generace ocení, jakým zdrojem poučení o regionální historii, o umění či spolkové činnosti jsou Zbavitelovy drobné i větší publikace a jeho časopisecké stati. Uvedme zde pouze jeho bratrůcky „Z dějin frenštátského školství“ (1940), „Jan Bloksa“ (1941), „František Palacký ve Frenštátě p. R.“ (1948), nebo z pozdějších prací drobné dílko „Oběti nacismu z Frenštátu p. R. a okolí“ (1967), dále pak významný příspěvek k hudební minulosti Frenštátska obsažený v publikaci „25 let lidové školy umění ve Frenštátě p. R.“ (1970) či stať o frenštátském školství do první světové války, zpracovanou pro publikaci „100 let chlapčeské měšťanské školy ve Frenštátě p. R.“. Je třeba se zmínit o jeho intenzivní spolupráci s časopisem n. p. MEZ „Stator“, kde uveřejňoval nečetné články o kulturní minulosti i přítomnosti kraje, z nichž je třeba uvést aspoň řadu biografii frenštátských kulturních osobností v pravidelné galerii „Malé monografie“ a malé studie „Z dějin knihovnictví na Frenštátsku“ a „140 let ochotnického divadla u nás“, které zde publikoval v letech 1975 a 1976.

Vladimír Plachý

Josef Sudek a Frenštát p. R.

Když jsme se ve Frenštátě p. R. chystali, abychom svému milému příteli a umělci Josefu Sudekovi poslali blahopřání k jeho 80. narozeninám, netušili

Josef Sudek a Bohumír Cetýna v Trojanovicích v roce 1955

jme, že náš společný dar — kterým byla litografie ok. malíře Jiřího Drozda — je našim posledním pozdravem tomuto velkému tituli Valašska a beskydského kraje.

Volili jsme úmyslně motiv z obřadní síně frenštátské radnice, který měl připomínat Josefu Sudekovi kraj pod památným Radhoštěm. Rodák z Kolína nad Labem zamiloval si krajinu jihočeských rybníků, stejně jako České stědoholí (společně s národním umělcem Emilem Fillou), smutně (jak sám Sudek říkával) Mostecko, ale zejména Prahu a Hradčany, Moravským protějkem mu byly Janáčkovy Hukvaldy, náš Frenštát p. R. a pásmem Radhoštěských Beskyd. Solná a „zimleťská sochy“ chráněná oblastí pralesu Mionší. Jezdil k nám do Frenštátu p. R. za svými oddanými učenci (tj. po starodávnu řečeno učedníky-mužičky), měl je rád srdcem spřízněných vyznavačů krásy, umění a fotografie zvlášť. Měl tedy zájem, své

„druhé domo“ a každý z frenštátských Sudekovic byl ochoten kdykoli uvítat u svého stolu tohoto kouzelného žlávka a umělce. Všichni uvítali zprávu jeho „ubytovatele“, že od.... do.... bude mezi námi. Celá rodina jeho přátel si naplánovala provázení po kopcích i večery v domácím i jiném prostředí, kterému tak bezprostředně a samostatně vědoval jeho vyprávění, vzpomínky, neodolatelný humor. Byly to nádherné besedy o umění, o lidech a světě. Nezapomenutelné, neorganizované a upřímné. Spolu se Sudekem jezdili do Frenštátu p. R. jeho příští přátelé — často z řad umělců — a spolu s frenštátskými nadšenci vytvořili okruh tzv. frenštátských Sudekovic, pro něž B. M. Křivo tiskl pamětní verše s ilustracemi národního umělce Antonína Strnadla.

O věrném souznění Sudekových fotografií z Beskyd s duší kraje svědčí to, že knihu Josefa Strnadla Vyhnal jsem

ovečky až na Javorníček doprovázely kromě kreseb nár. umělce Antonína Srnadla právě krajinné záběry Josefa Sudka.

První velkou výstavu díla Josefa Sudka ve Frenštátě p. R. pořádala osvětová beseda v srpnu 1961 v budově ZDŠ Horní. Okruh fotografií tvořily především záběry pražské. Podruhé vystavoval ve Frenštátě p. R. na VI. Beskydském salónu v červenci a srpnu 1964. Byla vystaveno celkem 139 fotografií zařazených do okruhů:

Výhledy z oken mého ateliéru
Zahrádky
Praha

Zátiší

Vzpomínky na Arbesa, Poeta, Stevensona, Wellse, Wilda, Panoráma krajiny a Beskydy. Beskydský cyklus měl přes 20 fotografií.

Poslední výstava v r. 1977 — bohužel posmrtná — byla věnována téměř výhradně krajině našich hor, pralesu Mianší a Janáčkovým Mukvaldům.

Při ohlédnutí na ta šťastná léta Sudkových návštěv — byly to především máscie hlavních prázdnin v letech 1949—1970 — si uvědomujeme, že i náš kraj je součástí velkého díla umělce, který jednou provždy dokázal, že fotografie (dobrá ovšem) patří do oblasti výtvarného umění, které obohacuje náš život.

A Sudkovy fotografie umí život obohatit, okrášlit, poučí všechny, kdo se nad nimi sklóní v tichém okouzlení.

A naednou přišla smutná zpráva: zasloužilý umělec, nositel Řádu práce Josef Sudek zemřel 15. zálí 1976 ve věku 80 let.

V jeho osobě odešel velký a citlivý člověk, který vytvořil jedno z nejpozoruhodnějších děl v umělecké fotografii dvacátého století. Nezbývá, než aby se touto vzpomínkou i Frenštát p. R. rozloučil s velkým ctitelem beskydské přírody, jejich stráni, kopečků, horeček a hor.

Eduard Vojtek

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU NOVÝ JIČÍN

Obsah svazku 19

Adolf Turek:	František Schwarz: 600 let obce Tisku	1
Adolf Turek:	Z minulosti Bernartic v době feudalismu	16
Jaromír Stěrba:	75 let gymnázia v Příboře	32
Karel Spaček:	Zapomenutý učitel učitelů	36
Bohumír Indra:	Fulnecký sochař Josef Wladarsch (1767—1824)	43
František Kocurek:	Znečištění ovzduší	48
Marie Sedláčková:	Dokumentace výskytu chráněných druhů rostlin v okrese Nový Jičín	56
Literatura:	Kronika Okresní správy silnic Nový Jičín	72
Zprávy:	100 let od úmrtí Františka Palackého — Za prof. Aloisem Zbavitelem — Josef Sudek a Frenštát p. R.	74

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín

Vydává Vlastivědný ústav v Novém Jičíně

Svazek 19 vyšel v roce 1977

Řídí a odpovídá redakční rada v čele s předsedou Janem Hanákem

Cena 8 Kčs

Vytiskly Moravské tiskotiskové závody n. p. Olomouc, závod Ostrava, provoz 27 N. Jičín

